

İmadeddin Nasimi

Mışov Dağı Nö 23

عماد الدين نسیمی

اولو تاتری نین آدیله

XXIII

میشوو کولتور درنه یی

ƏDƏBİ BƏDİİ DƏRGİ

MIŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2018 = 1397

TEHRAN

می‌شوو کولتور دهرنهی

می‌شوو کولتور درنه یی

TÜRKÇƏ – FARSCA

تورکجه - فارسجا

QURUCU VƏ REDAKTOR D.R AQŞIN AĞKƏMƏLİ رنداكتور : دوكتور آقشین آغكمرلی

DIZAYNER :MİŞOV.K.

بیلگی ساییارلا ییغان : می‌شوو . ک . ل

BİLGİSAYARDA YIĞAN : MİŞOV .K.

چیلد و دیزاینر : می‌شوو . ک . ل

رنداكسيا هيأتی: پورفئسور دوكتور نریمان حسن زاده(صدر)، دوكتور آتا بابا ایسماعیل اوغلو، علی خیر، ارکین(عبدالله لطفی)، انلچین(اصغر سلطانی)، دوكتور بارات ویصال، دوكتور اکرم می‌شوو داغلی، خومئالی اکبر منظوری، سولدوز ده بیرمانچی اوغلو، دوكتور مظاهر سلیمانزاده . پورفئسور دوكتور آقشین بابا

Redaksiya heyəti: professor Dr. Nəriman Həsənzadə (sədr) , Dr.Əkrəm Mişovdağlı, Dr. Məzahir Süleymanzadə, Dr. Porfessor Dr.Aqşin Baba. Elçin (Əsgər Sultani). Ərkin(Əbdula lütfi) Dr. Barat Vüsal, Əli Xeyri, Xumnalı Əkbər Mənzuri, Suldüz Dəyirmançıoğlu, Dr. Ata baba İsmayiloğlu.

260

صفحه لیرین سایی :

Tehran-تهران

باسین ایلی؛ یئری: 1396- 2018

300:sayı

سایی

E -mishov.az@hotmail.com

ایمیل

6037 9918 3995 5105:

میللی بانک دا حسابیمیز بنله دیر

00989353506616 : Tel

تلفون نومره

20000

بیرمی مین تومن

Nağıla –

nağıl kimi baxma!

“Azərbaycan nağılları — Azərbaycanın şifahi xalq ədəbiyyatının, epik növünə aid janr. Azərbaycan nağılları Azərbaycan xalqının dünya görüşünü, həyata münasibətini, zülmə qarşı mübarizəsini, gələcək üçün arzularını və inamını əks etdirən şifahi xalq ədəbiyyatının çox qədim və geniş yayılmış növlərindəndir.” - Vikipediya (açıq ensiklopediya). Sözün qüdrətindən yaranan xalq nağılları - istər sehirli-tarixi, istərsə də, məişət zəminində olan nağılarımız, uşaqların tərbiyəsində və onların şüurunun formalaşdırmasında, istedadlarının üzə çıxmasında böyük rol oynayır. Eyni zamanda, nağıllar kiçik və ya böyük nümunələrindən asılı olmayaraq, ailə və cəmiyyət tərkibinin düzgün qurulmasında da öz təsirinə göstərir. Nağıllar yüz illər boyu xalqımızın fikir və düşüncələrindən toplanıb gələn folklor nümunələridir. Onları 7-dən 70-qədər olan yaş həddində dinləmək olar. İnsan ruhunu yüksəldən bu nağıllar hər kəsi birliyə, cəsarətə və dostluğa çağırır. Nağılların sehirli dünyasına qoşulanda, sanırsan ki, həyat özü bir nağıldı. Sanki dünya nağıllardan ibarətdir,

nağıllardan doğlub elə bu nağılların içində də həyat durmadan öz axarında axıb, gedir. Nağıllar dünya adlı bir xəzinənin açarıdır. Yaranışın sirri və bu sirrin açması nağıllardadır. Nağıllar uşaq dünyasına gedən bir körpüdür. Bu körpü vasitəsilə uşaqlar öz gələcəyini qurub yaradırlar. Nağıllar vasitəsilə böyüyə, kiçiyə hörmət yaranır. Ata-ana münasibəti, eləcə də ailə və cəmiyyət bir-birinə möhkəm, sarsılmaz tellərlə bağlanır. Nağılları dinləyən körpələr, o nağıllardakı personajları öz uşaqlıq dünyasına hopdurub, xəyallarında canlandırırlar. Onlarla birlikdə yaşayıb, birlikdə böyüyürlər. Milli dəyərlərimizin, adət-ənənələrimizin əsasında yaranan nağıllar, gələcəkdə körpələrimizdə ata-ana şəxsiyyətinin formalaşmasında böyük rol oynayır. Körpəlikdə eşidib-öyrəndikləri nağıllar əsasında düşüncələri formalaşır. Bir sözlə, xalqımızın ruh varlığını özündə daşıyan nağıllarımızda, özünə, yə'ni öz kimliyinə dönmək, öz ruhuna köklənmək, özündən başqalarının da həyatını düşünmək çağırısı var. Milli tələbdən irəli gələn, bir çox nağıllar, bizə kim olduğumuzu və hansı kökə mənsub olduğumuzu öyrədir. Buna görə də, belə nağılları oxuduqca, onların nə qədər gərəkli və vacib olduğunu hiss edirsən. Misal üçün - uşaqlar, Turpun nağılında - vəhdət və birliyi; Cıtdan nağılında - humanistliyi; Koroğlunun nağıllarında - şücaət və qəhrəmanlığı, ərliyi-ərənliyi öyrənirlər. Nağıllar yorucu olmasın deyə, dili sadə, rəvan bir azda poetik olmasıyla

bərabər, eyni zamanda, əsas sürjet xəttinə də malik olmalıdır. Nağılın sonunda süjetin hansı düşüncə və məntiqə əsaslandığını körpə anlamalıdır. Çünki uşaqlar nağıllar əsasında öz düşüncə və fantaziyalarını qururlar. Məhz buna görə də nağıllara sonsuz maraq göstərilər. Həyatda nəyinsə yaxşı və ya pis olmasına, uşaqlar nağıl vasitəsilə qərar verirlər. Beləliklə həm əylənib həm də öyrənirlər. Nağıldakı obrazlar uşaqların diqqətini çəkir, bu vasitə ilə uşaqlar nəyin doğru, nəyin yanlış olduğunu anlayırlar. Uşaqlar nağıl dinləmək üçün ya nənə-babaların dizlərinin dibini kəsdirlər, ya da nənə-babalar hər gecə nəvələrinin yastığı başında onlara nağıl deyirlər. Kənardan nə qədər sadə görünsə də, əslində bu proses, böyük bir fəlsəfi düşüncə daşıyır. Onlar həyatı nağıllarda olduğu kimi öyrənirlər. Həyat özü də bir növ mübarizə və savaş meydanıdır, eyni zamanda zəhmət, əziyyət, cəsarət tələb edir. Öyrənilər ki, real həyatda da 7 başlı əjdahalar, divlər, canavarlar var. Nə qədər tülküyə bənzər, aldadan adamlar var, qaranlıq- işqlı dünya, xeyir-şər var. Beləliklə, nağıllar gələcəyin aynasıdır. Bu nağıllara uşaqlar qulaq asa-asa öz iç dünyalarını kəşf edirlər. İçlərindəki şəxsiyyətlərini üzə çıxarırlar. Elə məhz buna görə də nağıllara nağıl kimi baxmaq olmaz.

Dr.Aqşin Ağkəmərlı

زندگی نامه سید عماد الدین نسیمی

(به ترکی آذربایجانی: Seyid Əli İmadəddin Nəsimi)
متخلص به نسیمی شاعر و متفکر حروفیه در قرن هفتم هجری بود.

عماد الدین نسیمی یکی از شاعران و عارفان برخاسته از مکتب حروفیه است. مکتب حروفیه که بر اساس تعالیم شیخ فضل الله نعیمی شکل گرفت در شرح وقایع عالم و اسرار هستی از 28

حرف الفبای عربی و با مهارت اعجاب انگیز بهره می‌بردند و می‌توانستند علل دستورات الاهی در دین اسلام را به شکلی جذاب و جالب بوسیله اعداد و حروف توضیح دهند. مانند این که نماز یومیه چرا می‌بایست 17 رکعت باشد، حکمت مسح کشیدن بر پا هنگام وضو چیست، تعداد حروف بسم الله الرحمن الرحیم بیانگر چیست، نماز شکسته چرا 11 رکعت است و . . . سید عماد الدین نسیمی اصالتاً ترك زبان بود و با اشعار ترکی و فارسی و عربی خود نقش بسزایی در گسترش اندیشه‌های فضل الله نعیمی داشت. عشق او چنان بی پروا و بی پرده بود که مخالفت‌های فراوانی را میان قشریون مذهبی زمان خود بوجود آورد که نهایتاً منجر به صدور فتوایی در به دار آویختن و کندن پوست او شد. اشعار نسیمی آمیخته به عشقی ناب، شهادت، ایثار و رک گویی است آن چه از اشعارش بر می‌آید، این است که وی در فلسفه، کلام، منطق، هیئت، نجوم، طب و ریاضی ید طولایی داشته است. اصطلاحات این علوم را در اشعار خود به کار برده است، سخن از خواص صور فلکی، ستارگان، تشریح اعضای بدن انسان، شاخصه‌های حساب و هندسه و بیان کیفیت خلقت کائنات و آرای گوناگون متصوّفه به ما اجازه می‌دهد که او را خردمندی آگاه به علوم عصر خود بنامیم. در تذکرها او را «عاشق غریب و عجیب، عالم کامل، فاضل محدّث، نکته‌دان و عارف» نامیده‌اند

زادگاه : بسیاری از علما او را متولد شهر اورمیه آذربایجان میدانند مرحوم میرزا آقا قلی‌زاده از دانشمندان جمهوری آذربایجان با استناد به مزار «شاه خندان» برادر نسیمی در شهر «شماخی»، همین شهر را محل تولد او می‌داند. دکتر حسین محمدزاده صدیق با تکیه بر کهن‌ترین اسناد موجود، او را تبریزی می‌داند

قدیمی‌ترین سندی که در باب مزار نسیمی به دست رسیده است، سیاحتنامه‌ی اولیا چلبی است. او در فصل توصیف شهر حلب از «تکیه‌ی شیخ نسیمی» سخن می‌راند و می‌گوید: «مردم روایت کنند که نسیمی پس از کنده شدن پوست از تنش به این مکان آمد و قرآن تلاوت کرد و غیبش زد! مزار نسیمی اکنون در شهر حلب سوریه در محله‌ی فرفراه در مقابل حمام سلطان است سازمان بین‌المللی یونسکو به خاطر کوشش‌های وی در اشعار انسانی و صلح جهانی در سال ۱۹۷۳ این سال را سال نسیمی اعلام کرد.

نمونه‌ای شعر:

منده سیغار ایکی جهان من بو جهانہ سیغمزام

گوهر لامکان منم کون و مکانہ سیغمزام

(هرچند دوجهان در وجود من گنجیده، من در این دنیا جای نمی‌گیرم
من گوهر لامکان هستم که به کائنات و مکانها نمی‌گنجم)

بیت بالا نمونه بارزی از سبک عرفانی نسیمی و عقاید حروفیه‌است. در این بیت شاعر به دنیای مادی و متقابل آن یعنی جهان معنوی اشاره می‌کند و اینکه انسان حاصل از اتحاد این دو جهان است. بنابر این انسان از لحاظ روحانی از همان عنصر روحانی پروردگار خویش مایه دارد. لغت لامکان در اصطلاح عرفاً معنی خدای را دارد. بنا به اعتقادات نسیمی هرچند انسان قادر به درک پروردگار نیست ولی بایستی در شناخت او کوشش

نماید. او شناخت نسبی را از طریق خودشناسی ممکن می‌داند. در سال ۱۴۱۷ میلادی و در شهر شام بر سر پایبندی به عقایدش زنده پوست بدنش کنده شده و سپس بدن مبارک این شاعر و فیلسوف آذربایجان تکه تکه شده تا درس عبرتی برای شاگردان و همفکرانش شود.

نسیمی بعد از آشنایی با نعیمی تبریزی در سال 1386 میلادی به مکتب حروفیه و فلسفه ی وحدت ذات (فلسفه ی وحدت ذات اختلاف در نظر عرفان میان عارفان بزرگ است) روی آورد. بعد از آن به نسیمی تخلص کرد و تمامی اشعار بعد از آن با تخلص نسیمی سرود. در سال 1394 فضل الله نعیمی به دست فرزند تیمور خان، میرانشاه کشته شد. بعد از مرگ نعیمی، نسیمی به وصیت وی، آذربایجان را به قصد ترکیه ترک کرد. سپس ترکیه را به قصد حلب سوریه ترک کرد به خاطر اشعار فلسفی و پیچیده ی نسیمی، بسیاری از حاکمان و روحانیان با وی به دشمنی برخاستند. و وی را مرتد از دین اسلام خواندند. از طرفی به خاطر حمایت از مردم مظلوم، دشمن درجه ی يك فرزند تیمور خان گشت. و همچنین به خاطر اشعار ی که در ستایش اهل بیت بود، اهل تسنن نیز با وی به دشمنی برخاستند. به همین خاطر وی دشمن مشترك غارتگران مغول، روحانی نماهای شیعه و تند رو های سنی گشت. به همین سبب بعد از حبس و شکنجه های فراوان در زندان حلب سوریه به طرز وحشتناکی زندگی را بدرود گفت. شهادت نسیمی:

در مورد مرگ وی نوشته اند که:

یکی از شاگردان جوان نسیمی درمیدان حلب شعری از نسیمی می خواند سربازان حلب که به دنبال نسیمی بودند، بعد از شنیدن شعر جوان

را دستگیر و وی را تحویل حکومت می دهند و در هنگام به دار
 آویختن جوان ، نسیمی خود را معرفی کرده و جوان را آزاد می
 کنند. دادگاهی تشریفاتی بر علیه نسیمی تشکیل می شود. ولی از
 آنجایی که بزرگ مردی نسیمی بر همگان معلوم بود همگی از
 دادن رأی مرگ بر علیه نسیمی امتنا می ورزند. الا يك نفر به نام
 شهاب الدین بن هلال، دشمن خونین شیعیان، به تنهایی مسئولیت
 اعدام نسیمی را به عهده می گیرد. وی نسیمی را به اتهام انا الحق
 گویی خارج از دین می خواند. وی را مرتد و نجس می خواند. تا
 جایی که حکم قطع عضو تماس گیرنده با نسیمی را صادر می
 کند. در هنگام اجرای حکم دادگاه (زنده زنده پوست نسیمی را می
 کنند و دست و پاهایش را قطع می کنند) خون زیادی از شاعر می
 رود و یکی از زاهدان به طعنه می گوید: “تو که آنقدر اناالحق می
 گویی پس نباید از مرگ هراسی داشته باشی! پس چرا این گونه از
 ترس رخت زرد شده.
 نسیمی بالفور جواب می دهد:

آندم که اجل موکل مرد شود
 آهم چو دم سحر گهی سرد شود
 خورشید که پر دل تر از آن چیزی نیست
 در وقت فرو شدن رخس زرد شود

از قضا به هنگام پوست کندن شاعر، قطره ای از خون وی به
 انگشت حکم دهنده که در محل اجرای حکم حاضر بود، می چکد.
 مردم که به دنبال چنین فرصتی برای رسوایی بن هلال می گشتند.

همگی خواستار قصع انگشت حکم دهنده می شوند. ولی وی با بی شرمی می گوید:

من این سخن را به عنوان مثال زدم.
نسیمی با آن حال دگرگون می گوید:
زاهیدین بیر بارماغین کنسسن دؤنر حقدن گئچر
گؤر بو میسکین عاشیقی سرپا سویارلار، آغلاماز!
ترجمه:

زاهد از بهر يك انگشت ز حق روی گردانید
پوست گیرند ز عاشق بنگر باکم نیست

و بدین ترتیب نسیمی در سال 1417 میلادی به شهادت رسید.
آرامگاه او هم اکنون در حلب زیارتگاه زائران است. بر روی
سنگ مزار او چنین نوشته اند:

یوزؤلدون دؤنمدون مردانلیگدن
خدایه بیلله دیر حب صمیمی
کئافدن چیخیب اولدون به حقه
گلستان الهی نین نسیمی
ترجمه:

بریده بریده شدی و از مردانگی روی بر نگرداندی
خدایا این چنین است عاشق بودن
از دنیای کثیف بیرون شدی و به سوی حق شدی
نسیم گلستان الهی

نسیمی به سه زبان عربی، فارسی و ترکی آثار گرانمایی به جای گذاشت. متأسفانه دیوان عربی وی گم شد. (احتمالاً به دلیل اشعاری در مدح اهل بیت(ع)، این دیوان پس از مرگ وی در همان زمان ها از بین رفته است) (دیوان فارسی وی نیز ناقص است. دیوان کامل ترکی وی برای اولین بار به تصحیح پروفیسور صدیق در سال جاری به چاپ رسید. با همه ی ستمی که در طول زندگانی بر وی شد. شعری با مضمون شکایت در آثار وی نمی توان یافت. تمامی اشاعر او در تبلیغ فلسفه ی وحدت ذات، حروفیه (حروفیه مکتبی است که مؤسس آن نسیمی بود. که خود اختلاف در فلسفه و عرفان است) و عرفان است.

عمادالدين نسیمی

نسیمی یارادیجیلیغی نین آنا خطی اینسانین آلاھلا عئینی لشدیریلمه
سی وایلاھیلیگی ایدئیاسیندان کئچیر. نسیمی نین بؤدوشونجه لرینی
پوئتیک طرزده ایفاده ائله یین مشهور شئعردہ فیکریمیزی سوبوت
اندیر

منده سیغار ایکی جاھان، من بۇ جاھانه سیغمزام،

گؤوھری لامکان منم، کؤونو مکانه سیغمزام

عرشله فرش و کافو نون منده بولوندو جومله چون،

کس سؤزونو و ابسم اول، شرح و بیانه سیغمزام

کؤونو مکاندیر آیتیم، ذاتی دورور بیدایتیم،

سن بۇ نیشانلا بیل منی، بیل کی، نیشانه سیغمزام

کیمسه گومانه ظن ایله اولمادی حق ایله بیلش،

حقی بیلن بیلیر کی، من ظنّو گومانه سیغمزام

صورتہ باخ و معنینی صورت ایچینده تانی کیم،

جیسم ایله جان منم ولی، جیسم ایله جانه سیغمزام

هم صدفم، هم اینجییم، خسرو صیرات ادینجییم،

بونجا قوماش و رخت ایله من بۇ دوکانه سیغمازام

گنجی-نیهان منم من اوش، عئینی-عیان منم، من اوش،

گؤوهری-کان منم من اوش، بحروو کانه سیغمازام

گرچی موحیطی-اعظمم، آدیم آدامدیر، آدمم،

دار ایله کونفکان منم، من بۇ مکانه سیغمازام

جان ایله هم جاهان منم، دهریله هم زامان منم،

گؤر بۇ لطیفئی کی من، دهر و زمانه سیغمازام

نجوم ایله فلک منم، وهی ایله هم ملک منم،

چک دیلینی و ابسم اول من بۇ لیسانه سیغمازام

زرره منم، گونش منم، چار ایله پنجو شئش منم،

صورتی گؤر بیان ایله، چونکی بیانه سیغمازام

ذات ایلیم صیفات ایله، قدر ایلیم برات ایله،

گولشکرم نبات ایله، بسطه دهانه سیغمازام

نار منم، شجر منم، عرشه چیخان هجر منم،

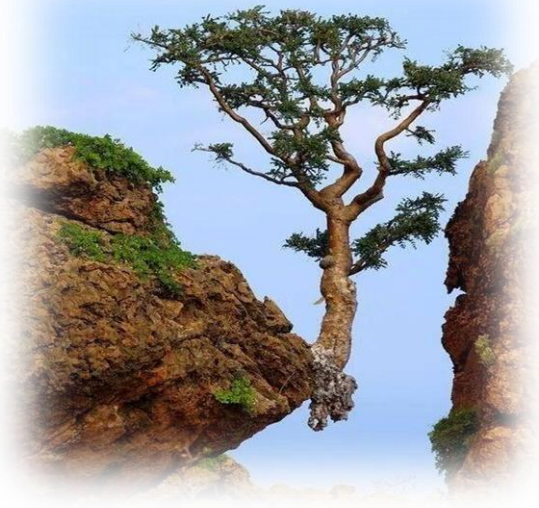
گۆر بۇ اودون زبانه سین، من بۇ زبانه سیغمازام

شمس منم، قمر منم، شهد منم، شکر منم،

روحی-روان باغیشلارام، روحی-روانه سیغمازام

گرچی بۇ گون نسیمیم، هاشیمیم، قورئیشیم،

بوندان اولودور آیتیم، آیت و شأنه سیغمازام

نسیمی دن بیر گوزل شعر

فراقی چکمه ین عاشیق ، وصالین قدرینی بیلمز
جمیله اولمایان واصل ، جمالین قدرینی بیلمز
شب اسراده قوسینین ایکی نصف ائيله دی آیی

بو معجزدن اولان غافیل ، هلالین قدرینی بیلمز

دوداغین سلسبیلیندن خبردار اولمایان جانسیز

اونون ماهییتی اود دور ، زلالین قدرینی بیلمز

مدور نقطه ی خالون ، بیک دن عینینه قوندی

بیک سیز قالسین او گوزکی بو خالین قدرینی بیلمز

نهالین اعتدالیندان اوتانار سدره و طوطی

بو قدی بنزدن سروه ، نهالین قدرینی بیلمز

سنی سندن دیلر کونلوم ، نه دونیانون زر و گنجین

کی او مالی سئون جانسیز ، بو مالین قدرینی بیلمز

اوزوندور پرده آلاهیین یمینی ، کعبه سی ، بیٹی

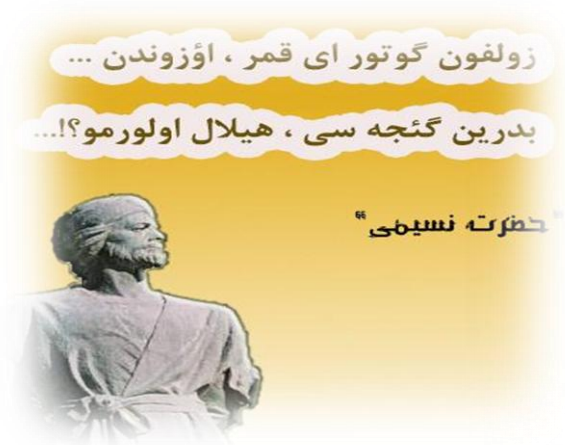
یمینی بیلیمیش هر کیم شمالین قدرینی بیلمز

گونش ماه تمامیندن زواله او غراشور هر گون

نه دن شول آفتابی بی زوالین قدرینی بیلمز
 لب لعلون وصالیندان جدا اولماق منه دوشمز
 بو ذوقی بیلمه ین صوفی ، بو حالین قدرینی بیلمز
 نسیمی صوفی دگیشمز غموندن گندیگی شالی
 کی او صوفی صفاسیز دور بو شالین قدرینی بیلمز

Seyid Əli Seyid Məhəmməd oğlu İmaməddin Nəsimi (1369, Şamaxı-1417, Hələb) - Azərbaycan şairi, mütəfəkkir. "İmaməddin Nəsimi" adı ilə məşhurdur.

İlk təhsilini Şamaxıda almış, dövrün elmlərini, dinlərin tarixini, məntiq, riyaziyyat və astronomiyanı öyrənmişdir.

10-cu əsrdə Bağdadda dara çəkilmış Həllac Mənsur Hüseyninin sufi görüşlərini təbliğ edən Nəsimi ilk şerlərini "Hüseyni" təxəllüsü ilə yazmışdır. 14-cü əsrin sonlarında Azərbaycanda geniş yayılmış hürufi təşkilatları ilə əlaqə saxlamışdır. Hürufiliyin banisi Fəzlullah Nəiminin görüşlərini mənimsəyərək, bu təriqətin fikirlərini təbliğ edən şerlər yazmağa

başlamış və bu vaxtdan etibarən Nəiminin təxəllüsü ilə həmahəng səslənən "Nəsimi" təxəllüsünü qəbul etmişdir.

1394-cü ildə Nəimi edam edildikdən sonra onun "Vəsiyyətnamə"sinə əsasən Nəsimi Təbrizə, oradan da Anadoluya (Türkiyə) getmiş, hürufilik fikirlərini yaydığı üçün dəfələrlə zindana salınmışdır.

Ömrünün son illərini Hələbdə (Suriya) yaşamış, orada həbs olunmuş, "kafir", "dinsiz" elan edilərək Misir sultanının əmri və ruhanilərin fitvası ilə diridirisi soyulmuşdur.

Nəsimi mürəkkəb yaradıcılıq yolu keçmişdir. Nəsimi lirik şairdir. Yaradıcılığa aşiqanə şerlərlə başlayan Nəsimi sonralar dövrün siyasi, ictimai, əxlaqi mövzularında əsərlər yazmış, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ana dilində yaranan fəlsəfi qəzəlin banisi olmuşdur.

O, həyat, cəmiyyət haqqında açıq deyilməsi qorxulu olan tənqidi fikirlərini aşiqanə misralar və ya təbiət təsvirləri içərisində söyləmişdir.

Nəsiminin bədii yaradıcılığı Azərbaycan poeziyasının və ədəbi dilinin inkişafında mühüm bir mərhələdir.

Nəsiminin yaradıcılığı dilçilik, xüsusilə Azərbaycan türkcəsinin tarixi inkişafını öyrənmək baxımından da müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Nəsimi Azərbaycan şerinin şəkli xüsusiyyətlərinin təkmilləşməsində çox mühüm rol oynamış, əruz vəzninin bəhrlərini Azərbaycan dilinin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırmağa çalışmışdır.

O, 3 dildə gözəl müləmmələr yazmışdır.

Nəsimi Azərbaycan ədəbiyyatında ana dilində ilk dəfə müstəzad, mürəbbə və tərcibəndlər yazmışdır. Onun rübailəri, tüyuqları bədii quruluş və məzmunca oricinal və qiymətlidir. Rübailərində hürufiliyin müddəaları, şairin fəlsəfi görüşləri, Həyat və Kainat haqqında düşüncələri yığcam və məntiqi bir dildə ifadə olunmuşdur.

Nəsiminin əsərləri hələ sağlığında Azərbaycan, Yaxın Şərq, İraq, Kiçik Asiya və Suriyada, eləcə də Orta Asiyada və uyğurlar içərisində geniş şöhrət tapmışdı. Nəsiminin ana dilində yazdığı əsərlər Azərbaycan şerinin inkişafına, o cümlədən Şah İsmayıl Xətai , Füzuli, Vaqif kimi böyük sənətkarların yaradıcılığına qüvvətli təsir göstərmişdir.

Nəsimi yaradıcılığı 15-ci əsrdən etibarən bütün türk ədəbiyyatına (türk, türkmən, özbək və s.) qüvvətli təsir göstərmişdir.

Nəsimi əsərləri erməni əlifbası ilə köçürülmüş, Azərbaycan türkcəsində yazan erməni şair-aşıqlarına da təsir göstərmişdir.

Şairin əsərləri əlyazma şəklində geniş yayılmışdır. Həmin əlyazma nüsxələri dünyanın bir

sıra mötəbər kitabxanalarında saxlanılır.

Şairin əsərlərin dönə-dönə çap edilmiş, haqqında tədqiqat əsərləri yazılmışdır. YUNESKO-nun qərarı ilə Nəsiminin anadan olmasının 600 illiyi dünya miqyasında qeyd olunmuş (1973), Azərbaycanda və Moskvada keçirilən yubiley təntənələrində dünyanın bir çox ölkəsindən gəlmiş nümayəndələr iştirak etmişdir

Məndə sığar iki cahan, mən bu cahana sığmazam,
Gövhəri-laməkan mənəm, kövnu məkana sığmazam.

Ərş ilə fərşü kafu nun, məndə bulundu cümlə çun,
Kəs sözünü və əbsəm ol, şərhü bəyanə sığmazam.

Kövnü məkandır ayətim, zatinədir bidayətim,
Sən bu nişanda bil məni, bil ki, nişanə sığmazam.

Kimsə gümanı zənnilə olmadı həqqilə biliş,
Həqqi bilən bilir ki, mən zənnü gümanə sığmazam.

Surətə baxü məniyi sürət içində tanı kim,
Cismilə can mənəm, vəli, cismilə canə sığmazam.

Həm sədəfəm, həm inciyləm, həşrü sirat əsənciyəm,
Bunca qumaşü rəxt ilə mən bu dükanə sığmazam.

Gənci-nihan mənəm, mən uş, eyni-əyan mənəm, mən uş

Gövhəri-kan mənəm, mən uş bəhrəvü kanə sığmazam.

Gərçi-mühiti-əzəməm, adım Adəmdir, adəməm,
Tur ilə kün-fəkan mənəm, mən bu məkana sığmazam.

Can ilə həm cahan mənəm, dəhriyə həm zaman mənəm,
Gör bu lətifəyi ki, mən, dəhriyə zəmanə sığmazam.

Əncüm ilə fələk mənəm, vəhy ilə həm mələk mənəm,
Çək dilini və əbsəm ol, mən bu lisanə sığmazam.

Zərrə mənəm, günəş mənəm, çar ilə pəncü şeş mənəm,
Surəti gör bəyanilə, çünki bəyanə sığmazam.

Zatiləyəm sifət ilə, gülşəkərəm nəbat ilə,
Qədriləyəm bərat ilə, püstə dəhanə sığmazam.

Şəhd ilə həm şəkər mənəm, şəms mənəm, qəməz mənəm,
Ruhi-rəvan bağıslaram, ruhi-rəvanə sığmazam.

Tir mənəm, kəman mənəm, pir mənəm, cavan mənəm,
Dövləti-cavidan mənəm, ayinədanə sığmazam.

Gərçi bu gün Nəsimiyəm, haşimiyəm, qureyşiyəm,
Məndən uludur ayətim, ayətə, şanə sığmazam.

İmadeddin Nesimi

Dilbera,men senden ayru ömru canı neylerem?
Tacu textu mulku malu xanimanı neylerem?

İsterem vesli-cemalın ta qılam derde deva,
Men senin bimarınam,özge devanı neylerem?

Ey muselmanlar,bilin kim,yar ile xoşdur cahan,
Çunki yardan ayru duşdum,bu cahanı neylerem?

Çox dualar qılmışam men xaliqin dergahına,
Çun muradım hasil olmaz,men duanı neylerem?

Dilber aydır,ey Nesimi ,sabir ol,qılma feğan,
Men bu gun sebr eylesem,danla feğanı neylerem?

Nesimi severler rey bildirin ve paylasın qezeli
-ilqar

پروفیسور دوقتور محمدتقی زهتابی (کیریشچی

نوروز بایرامی، آدینین فارسجا اولماسینا باخمییاراق، آذربایجان و همدان دیاریندا و بو یئرلرین اسکی ساکینلری طرفیندن یارانمیش، همده طبیعتین یئنی دن جانلانماسیله علاقه دار یارانان میلی بیر شنلیک بایرامدیر. اوللر اشاره ائتدیگیمیز کیمی، بو بایرام آذربایجان و همدان اراضیسینده عصرلر بویو فورمالاشان زردوشت دینی ایله برابر و حتی اوندان اولکی عصرلرده یارانماغا باشلامیشدیر. بو بایرامین ایلك روشنیملری میلاددان 2500-3000 ایل اول بو گونکو آذربایجان و همدان تورپاقلاریندا یاشاییب، مدنیت قورموش قوتتی لولویی خلقلری و باشقا اورتا آسیادان گلن ائلر و کوتلر واسطه سیله یارانمیشدیر. بو خلقلرین اؤزلریله اورتا آسیادان گتیردیکلری ابتدایی خرافاتی شامانیستی دینی تصورلر یئرلی شرایطله زامان-زامان ال-اله وئریک زردوشت دینینین ایلك روشنیملرینی یاراتدیقلاری کیمی، گؤزل میلی بایراملارین دا ایلك نطفه و روشنیملرینی یاراتمیشلار. آذربایجاندا، خصوصیه قديم، قیشین سرت اولدو غو قدر، یاز یاشیل، شن، نعمتلی، گول چیچکلی و گؤزل اولموشدور

باکینین یاخین لیغیندا، خزر کناریندا، آچاق تپه لرله اؤرتولموش و سال قایالارلا بز نمیش بؤیوک بیر ساحه ده کشف اندیلیمیش مشهور «قوبوستان» آدلی داش قازما ناخیشلاری اونلار جا حیوان شکلی، گونش، رقص و سایره شکیللریندن عبارت بیر زنگین مجموعه دیر. شبهه سیز بو کیمی آبیده لر دن همدان و آذربایجانین مختلف داغلاری، بؤلوک و منطقه لرینده چوخدور و اونلاردان بیر یی همدان یاخین لیغیندا کشف اولموشدور. هله کشف اولونمامیش ایلك اینسانلاردان قالان بو آبیده لرین چوخو، شبهه سیز، «قوبوستان» دا اولانلار و یا اونلارا اوخشار اثرلر اولموشدورکی، آذربایجان و همدان اراضیسنده یاشامیش ایلك اینسانلارین اگنمه سی، چالیب اویناماسی، شنلیکلری و خوش ساعاتلارینی گؤستریر. «قوبوستان» کولئکسییونوندا یئرلی اهالی داخلینده «قوال چالان داش» آدلانان نسبتاً بؤیوک بیر قایا وار دیرکی، بیر پارچا داشلا اونا ووردوقدا، طویل سسینه اوخشار بیر سس اطرافینداکی گنیش و هامار میدانین هر یئرینده ائشیدیلر. بورا ایلك اینسانلارین چالیب، اوینادیقلاری و شنلیک ائتدیکلری یئر اولموشدور

بو و بو کیمی اونلار جا وسیله و عامیللر نئچه مین ایل م.ق.، ائله جه ده، م.ق. 2-3-نجو مین ایلیکلرده آذربایجان و همدانین او زامانلار مختلف ماحاللاریندا یاشایان کیچیک ائللرین توی، شنلیک و بایرام مراسملرینین تدریجله یار انماسیندا بؤیوک بؤیوک رول اوینامیشدیر

همدان و آذربایجاندا قوتتی، لوللوبي و باشقا خلقلر، ائل و اوبالارین، طبیعتین قانونلاریندان خبر سیز اولان ابتدایی، خرافاتی دوشونن، شامانیزم و توتئمیزم تفکرونه مالک اولان اینسانلارین تصورونده زردوشت دینی نین ایلك نطفه لری یار انماقلا برابر، بایراملاریندا، او جمله دن نوروز بایرامینین دا ایلك روشنیملری

خلق داخلىنده يارانير و طبيعتين جوانلاشماسي حادثه سيله
بيرلشهرک عصرلر بويو نوروز بايرامي مراسمي، عننه و
عادتلري شكله دوشور

نوروز بايراميندان قاباق و سونراكي بعضي گونلرده، نوروزلا
باغلي، بير سيرا رسملر و عننهلر وارديرکي، «کوساکوسا»،
«هنيئانا»، «سيزده» اونلارين هلهده آذربايجانين کندلرينده داوام
ايندولريندن دير. هلهده آذربايجان خلقي داخلىنده ياشاماقدا اولان بير
سيرا بو کيمي عادت-عننهلر، نوروزلا ايلگيلي مراسملرين چوخ
قديم، م.ق. 2 و 3-نجو مين ايلليکلردن، يعني قوتتيلولوبي خلقلرينين
يازيلي تاريخه قدم قويدوقلاري زامانلاردان باشلاماسيني نظره
آلاراق، قطعي شکیلده دئييهيلهريکي، نوروز بايرامي، اونون
رسوماتي، اوندان قاباق و سونراكي گونلردهکي عادت و عننهلرين
هاميسي زردوشت دينينين تام فورمالاشديرماسيندان چوخ اوللر
تدریجیه يارانماغا باشلاميشدير. لاکين شهبه سيز نوروز مراسمي
روشنيملرينين يارانماسي دؤرلريله زردوشت دينينين ايلک
روشنيملرينين، اسکي همدان-آذربايجان خلقلري داخلىنده عيني
زاماندا يارانماغا باشلاماسيني دئسکده، يانيلماليق، چونکي
بونلارين هاميسي ابتدائي اينسانلارين ساده و ايلکين دوشونجهلريله
سيخ باغلي اولموشدور. بونا گؤرده نوروز بايرامي زردوشت
ديني ايله باغلي اولموش و بو باغليلق «اوستا» کيتابيندادا عکس
اولموشدور

تاريخچي عاليم رحيم رئيس نيا نوروز بايرامي و مراسمي ايله
زردوشت دينينين علاقه و ايلگيسي بارهده دانيشاراق يازميشدير:
نوروزون مذهب و اساطيردهده کؤکه مالک اولماسي، اونو مقدس و
ايلاهي بير هالهيه غرق اندهرک، قدرتي و داواملي ليغينا
آرتيرميشدير. مزديسنا دينينه گؤره نوروز بايرامي طبيعتين و
اينسانين يارانما بايرامي، زردوشتون دوغوم بايرامي، ايشيغين،

اهورا مزدانين قارائليغا، اهريمنه غلبه بايرامي و نتيجهده گونلرين اوزانماسي بايرامي، فروهرين مينو دونياسيندان يئره انمهسي بايرامي دير. ثعالي يازميشدير: «زردوست دئميشدير كي، فروردگان (فروردين.م.) گونلرينده اولولرين روحلاري اولورينه قايدار، بونا گورده امر انتدي كي، او گونكو اولوري تميزله سينلر، فرشلر سالسينلار، اورادا مزهلي و اشتها آرتيران يئمكلر قويسونلار و يئسينلر، تا اولولرين روحلاري اونون قوخوسو و گوجوندن «قوتلنسين»

مختلف آروپا و ايران عاليملري ده نوروزلا زردوستون ايلگيسي بارهده نظرلر و فيكيرلر سؤيله ميشلر كي، اساساً دوزگون دور

نوروز بايرامي بارهده بو دئديكلر يميزدن نتيجه چيخارداق دئيه بيليريك كي، بعضيلرينين دئديگينه باخمايaraq، نوروز بايرامي «ري» و «يا» بلخ» و سايرده دئييل، قديم آذربايجان و همدان دياريندا قديم آذربايجانلار مركزي ماد اهاليسي طرفيندن يارانميش و سونرا ايرانين باشقا يئرلرينه ياييلميشدير

نوروز گونونون، هجري تاريخينين عكسینه، دهگيشمه مهسي بارهده قيد ائتمه كي لازم بيليريك كي، فيكر يميزجه نوروز بايرامي روشنيملرينين يارانديغي زامانلاردا، فصیللر و طبيعتين دهيشمه سيله علاقه دار، بو گون تقريباً ثابت و معين گونلرده اولموشدور. او سببده آشاغي داكيندان عبارتدير

بيليريك كي، قوتتي لوللوبي و ماننالار چاغداش آذربايجان ميللتينين اولو بابالاري اولموشلار. اونلار، يئرینده گؤستردیگیمیز کیمی، سومئر و ایلام آخینلاریندان قالان و تاریخ بویو اونلارلا ایلگیلی اولموشلار، حتی قوتتیلر 91 ایل بایبلده حاکمیت ائتمیشلر {م.ق. 2109-2200}، بابیل ایسه سومئر اککلرین مدنیت

مرکزي اولموشدور. تاريخ علمي قطعي ثابت ائتميشديرکي،
ساعاتين 60 دقيقه، دقيقه نين 60 ثانيه بولومسسي و شايد هفته،
آي و ايل سومئرلرين کشي و يادگاريدير. شهبه سيز سومئرلر و
اونلارلا عيني مدني کؤکه، اوتنيک خصوصيتلره و تقريباً واحد
مدني ائتميسفر، محيط و شرايطه مالک اولموش، نوروز بايرامي
يارادان قوتتي لوللوبي و ماننالار نوروز بايرامينين گونونو،
سومئرلرين علمي و کشفياتيدان استفاده اندرک، تقريباً ثابت،
مشخص و معين ائتميشلر. البته بو احتمالدير، آنجاق گوجلر
احتمالدير

بو باره ده بير قدر اطرافلي دانيشماق لازمدير

نوروز بايرامي گونونون ايلين معين گون و يا گونلرينده ثابت
اولماسينين، فيکريميزجه، اساسلي و علمي بير سببي اولموشدور،
اودا، اشاره ائتديگيميزکيمي، سومئرلرين علمي و او خلقين داخلينده
اينکيشاف ائتميش نجوم علمي ايله ايلگيلي ايدى

سونرا مانناماد خلقلرينده علم، هنر و صنعتدن دانيشارکن
گؤسترمجه ييککي، سومئرلر و عموميتله بابيل ليلر سو ساعاتي و
اوندان سونرا گونش ساعاتيني کشف ائديب، اوندان ياشايشدا
استفاده ائتميشلر و چاغداش ساعات کشف اولوب، ياييلانا قدر،
بشر اوندان يارارلانميشدير

گونش ساعاتينين کشي نجوم علمي ساحه سينده ايرهليلمه دئمک ايدى.
سومئرلر بو کشفين آردينجا گونشين توتولماسي باره ده
آراشديرمالار آپاراراق، اولدوزلار و گوي جسملري ساحه سينده
بؤيوک کشفلره نایل اولورلار. بو کشفلردن بيرى اون ايکي بورجو
معين لشديرمکدن عبارت ايدى

منوچهر تسليمي بو بارهده يازميشدير

ايكي چاي آراسي (بين النهرين) اهالي سي ايلك اينسانلار ديري لار كي، «
توتولما دايره سيني» (گونش و آي.م.) اون ايكي يئره بۆلدولر و هر
بيري نه آيرجا آد قويدولار. بوگون مختلف ديبلرده معمول اولان
اون ايكي بورجون آدلاري او آدلارين ترجمه سيديركي، بابيل
«كيتابخاناسينين كرپچلريندن تاپيلير»

اون ايكي بورجون مشخص لشديريلمه سي گونلرين
اوز انيب قيسالما سيني و دورد فصلين دقيق معين اولما سيني اوزو
دئمك ايدى. بونون دا نتيجه سينده بورجلار و فصيللرين باشلانيب،
باشا چاتديغي گونلر تقريباً، آزاجيق فرقلي اولسادا، معين و مشخص
اولوردو مانناما دلارلا سومئرلر و ايلاملارين قونشولوغو، ديل
ياخينليغي، انتنيك وحدتي، تقريباً واحد و عيني علمي مفكوره وي
آتمسفرده و يا آزي بيري بيري نه ياخين، بيري- ديگري ايله بنالي
ايلگيلي علمي آتمسفرده مالك اولدوقلاري اوچون، مانناما
خاقلري، شهبه سيز، هله قوتتي لولوبيلر دۇروندن، م.ق. 2 و 3نجو
مين ايلليكلردن سومئر و ايلاملارين علمي ناييئلر يندن خبردار
اولموش و چنشيديلي ساحه لرده اونلاردان استفاده ائتميشلر. بو
استفاده ساحه لر ينين بيري ده نوروز بايرامي گونونو مشخص و
معين لشديرمكه اولموش دوراون ايكي بورجون هاميسينين اولي و
آخري نين معين و آيدين اولماسي، ائله حمل بورجونون باشلانماسي،
ايلك گونونون، باهارين گلمه سي و طبيعتين جوانلاشما سيني معين
و مشخص اولماسي دئمكدير بونلاردان علاوه نظره آلاق كي،
قوتتيلر م.ق. اوچونجو مين ايلليگين سون ايكي يوز ايلليگينده 91
ايل بابيلده حاكميتي اله آليب، ساخلاميشلار، يقين و قطعي شكيلده
دئيه بيله ريكي، اونلار قوتتيلر بابييلي لرين نجوم ساحه سينده الده
ائديكلري موقعيتلرله تانيش اولموش و اونو نوروز بايرامي و
زردوشتي زرم روشيملرينين يارانديغي وطنلرينه، قوتتي لولوبيلر
وطنينه، سۇنراكي ماننا- مادلارين ديارينا كتير ميش و اونون

واسطه سیله ده نوروز بايرامینین ایل سورمه سینده معین و مشخص گونونو، حملین اولینی، بیر ایکی گون تفاوت ایله اولموش اولسادا، دقیق لشدیرمیشلر

سونرالار ساسانیلر دؤرونده هیأت علمینین اینکشافی ایله علاقه دار نوروز گونونون ایل بویو دهمیشمه سینی تصوّر ائتمک اولار، آنجاق تورک شاهي سلجوقي ملک شاه تازا جلالی تقویمی تنظیم ائتدیره رک، یعنی دؤرد ایلدن بیر ایلی 366 گون حساب ائتمکله، نوروز بايرامینی ثابت گونده، فروردینین (حمل بورجونون) اولینده اولماسینی علمی، قانونی و دهمیشمز شکله سالمیشدیر

نوروز بايرامینین آذربایجاندا و آذربایجان خلقیله علاقه دار یارناماسینا نجه بؤیوک دلیلده گؤستریمک اولار

- بوگون بئله آذربایجانین هر یئرینده نوروز بايرامی ایله 1 علاقه دار انله ائل قایدا قانونلاری و رسملری واردیرکی، یالنیز آذربایجانا مخصوصدور. بو ائل رسملرینین بیر ی «هئیفانا» مراسمدیر. بو مراسم ایلین دؤردونجو گونو توتولان مراسمدیر. بوگون، خصوصیله کئچمیشده، آذربایجان کندلرینده عایللر: بویوکلر، کچیکلی، آروادلی، کیشیلی سحر تنزدن ناهار پیشیریمک اوچون لازم اولان وسایطی، انلهجهده معمول اولان اویونلار گرك اولان وسیلهلری گؤتوروب، چوله، باغلار، چشمه باشلارینا طبیعت قوجاغینا گئدر و آخشاما قدر اورادا یئمک پیشیریب یئمک، اگنمک، چالیب اویناماق و مختلف اویونلار اویناماقلا مشغول اولار دیلار

آذربایجانلیلار داخلینده بو گؤزل مراسملی گونه «هئیفانا» دئیرلرکی، «حیف اونا» سؤزلرینین ادغام اولوب، قیسالدیلیمیشدیر. خلق بو گونه «حیف اونا» یعنی حیف نوروزا - دئییه، بو بايرامین خاطیرینه گونوشن و فرحله کئچیردیرلر. کئچمیشده اگر بوگون هاوا سویوق اولسا و شهردن، کئندن کنار اگنتمک ممکن

اولماسايدې، گؤسترديگيميز مراسمي، ممكن اولدوقجا ائوده
 ائورديلر و هر حالدا او گونو ايشلهمزايديلر
 - نوروز بايرامينين محض اولدلار دياريندا. آذربايجاندا يارانماسينا 2
 ايکينجي اهميتلي دليل کلاسيک تاريخي اثرلرده بو بايرامين
 آذربايجاندا يارانماسينين دؤنه دؤنه قيد اولونماسيدير
 بيرينجي ساساني شاهي اردشير بابکان زامانيندان باشلاياراق، فارس
 شونويستلري ايران اراضيسينده اولموش هر بير مثبت و يارارلي
 مسئلهنين فارسلا، هند-آوروپايي ائللره منسوب ائديلمه سینه
 چاليشميش و اينديده چاليشيرلار سادا، تاريخي حقيقتلري اولدوغو
 کيمي دوزگون و واقع بينانه، هر جور تعصبدن کنار يازان عاليم و
 تاريخچلرده آز اولماميشدير. بو عاليملردن بير يده مشهور
 خوارزمي عاليم ابوريحان بيرونيدير. بيروني تقريباً 390 هجري
 هجري قمری ايلينده قلمه آلدیغي «أثار الباقية عن القرون الخالية»
 اثرينده نوروز بايرامينين آذربايجان توپراقلاريندا يارانماسينا دایر،
 افسانه شکیلنده اولسادا، يازميشدير

ايرانلیلاردان باشقا بير دسته سي دئيرکي، جمشيد شهرلرده چوخ
 دولاناردي. آذربايجانا گيرمک ايسته دیکده، قيزيلدان قايريلميش بير
 تخته اوتوردو و خلق او تختي اؤز چيگينلرينده آپارارديلار. گونش
 «او تخته دوشدوکده، خلق اونو گؤردو و بوگونو بايرام توتدولار

ايللك مشهور فارس سؤزلوگو اولان «برهان قاطع» بين مؤلفي
 «محمد حسين بن خلف تبريزي» ده بو افسانه ني اؤز سؤزلريله نقل
 ائتميشدير. بو سؤزلر افسانه اولموش اولسادا، نشان وئيرکي،
 افسانه لرده نوروز بايرامي آذربايجان دياريندا يارانميش بير بايرام
 تانينميشدير

- نادارا: نوروز بايرامي له علاقه دار آذربايجانلیلار داخلينده 3
 اولدوقجا گئنیش ياييلميش عادت و مراسملردن بير يده ايلين سون

چهارشنبه‌سینین آخشامی اوجا یئرده، دامدا، تپه اوستونده، بعضاً عمومون توپلانديغي یئرده گور آلولي اود يانديرماق مراسمیدير. بو مراسم، نجه دئیرلر بیتمکده اولان ایلي شلیکله یولا سالماق و چاتماقدا اولان ایلي شن قارشیلماق و اونا حاضرلیق گورمک کیمیدیر. بو مراسم نوروز مراسمی کیمی طنطنه‌لی، شن و گوزل ایدي و عایله‌ده هامی: بویوک، کیچیک، قوجا، جوان، آرواد، کیشینین اوندا اشتراکی حتمی و لازم ایدي اتم سؤیلردی‌کی، گنجلیکده آل‌وئر اوچون گونئی کندلریندن بیرینه گتمیش ایديم، ایلین سونلاری ایدي، آخر چهارشنبه‌ایدي. آخشم چاغلاری ایدي، تانیشلارین بیرینین ائوینده قوناق ایديم. پئجره‌دن گوردوم‌کی، عایله عضولرینین هامیسی نردیوانلا داما چیخیرلار. هامی داما چیخانندان سونرا، اورادا قورو تیکانندان اود یانديریلار، آلوي گویه اوجالدي. اوزلری داما چیخابیلنلرین هامیسی دامدا ایدي، قادینلار، اوشاقلاری قوجاقلاریندا، داما چیخمیش ایديلر. بیرده گوردوم 90 یاشینا چاتمیش بابالارینی داکمکله‌شيب، داما چیخارديرلار. ائو صاحابینین گنج اوغلو گلیب، منی‌ده نادارایا چاغیراراق دئدی

- بویورون نادارایا، ائوده اورتوماغین شوگومو پیس اولار

من‌ده گندیب نردیوانلا داما چیخدیم. قوجا بابا آلوین مقابلینده دایاناراق، اللرینی گویه ساری قالدیریب، دئدی

- آلاه، سنه مین شوکور، بیلدیر بو واخت اون تومن سرمايامیز وارایدي، ایلي باشاباش ایشله‌ییب، قازانیب، یاخشی دولانديق و اون تومن‌ده یئرینده‌دیر

قوجا سونرا اوشاقلارا اشاره ائدerek دئدی
- هه بالالار! باشلايين

اوشاقلار سس سسه وئر مرک دئدیلر

- نادار اها، نادارا، 1

سو گلدي قندهارا،

شاهيم شيروان ايچينده،

اوينار ميدان ايچينده،

قيلنجي قان ايچينده،

ميدانين آغاجلاري،

بار گتيرمز باشلاري،

آغا داينين قاشلاري،

هئي دؤيوشر قوچلاري

ايكي دانا ها ايكي دانا،

ايكي دانا بير قوش ايدي،

باغچايا قونموش ايدي،

بگ او غلو گورموش ايدي،

اوخ اينن وورموش ايدي،

اوخ مندن بئزار بئزار،

دهرين دهرين قوي قازار،

دهرين قويدا بير كنجي،

هاني به بونون قيچي؟

قيچي قازاندا قاينار،

پيشيك يانيندا اوينار،

پيشيگيم هارا گنديرسن؟

گنديرم بابان ائوينه؟

بابان ائوي ييخيلسين

قيز گلين آلتدا قالسين،

بو مثلر و قوشماجالاردان اوزون-اوزادي اوخوياندان سونرا، گنج

اوغلان و قيزلار بير-بيرينين آرينجا آلاوين اوستوندن بو طرفدن

او طرفه آتلاناراق دئيردیلر

نادارا، ها، نادارا،
شاه گلدی قندهارا

آتام دئیردیکی، کند داملارینین هامیسیندا عینی بو شن مراسم
تکرار اولماقدایدی. بو مراسم کئچمیشده داها طنطنه‌لی ایدی و
ایندیده معین درجده اجرا اولونور

آتیل - باتیل مراسمی

نوروز بایرامیله ایلگیلی و اونا حاضرلیق علامتی اولان آخر
چهارشنبه گونو مراسم لریندن بیریده هامان سون چهارشنبه
گونونون سحر چاگی تورا- ووردان اجرا اولونان «آتیل باتیل»
مراسمی دیر

بو مراسم داها چوخ قادینلار و قیزلار طرفیندن اجرا اولونور. ایلین
سون چهارشنبه‌سی گونو سحر تورا ووردان قادینلار، خصوصیه
یئتیشمیش و بخت عرفه‌سینده اولان قیزلار، آدیقلاری تازا ساخسی
ایله سو گتیرمک اوچون چشمه ... کوزملرله، منسه، یاریم سهنگو
باشینا گئدر، اؤزلرله آراجیق یاشیل لاشمیش بوغدا، قایچی، سورمه
و آینا آپارار، اورادا آینایا و یا سویا باخیب، گؤزلرینه سورمه
چکر، دیرناقلارینی توتار، ساچلارینی دارار، گؤیلری قایچی ایله
سویا دوغرایار و بو ایشلری قورتاردیقدان سونرا سو آرخینی
اوتای بوتایا هوپاناراق دئیرلر

آتیل باتیل چرشنبه،

بختیم آچیل چرشنبه

سویون باشی بیزیمدیر،

چاخماق داشی سیزین دیر

همین سحر تور اووردان چشمه‌لر باشی ائله شلوغ اولارکی، ایگنه سالماغا یئر اولماز و محله‌نین تقریباً بوتون قیز و قادینلاری چشمه باشیندا اولارلار

جیدیر

آخر چهارشنبه گونو سحر تنزدن، هاوا ایشیقلا نیب، گون چیخماغا بیر قدر قالاندا کندلر و قصبه‌لرین معین کنار میدانلاریندا گنجلر آت چاپار و یاریش کنجیردرلر. کند و یا قصبه‌نین اهالیسینین اکثری بو میدانین اطرافیندا توپلانار و یاریشا تاماشا ائدیپ، اونو آلقیشلایار-«آتیل - باتیل» لارینی قورتاریب، تازا منسه‌لرده ائولرینه سرین و تمیز ایچمه‌لی سو گتیرن گنج قیزلاریندا هامیسی، گوزلری سورمه‌لنمیش حالدا، بو یاریش میدانینا گلر، قادینلار و قیزلارا مخصوص اولان یئرده دایاناراق، آت چاپان گنجلره تاماشا ائدرلر. جیدیر مراسمی نوروز بایرامی ایله ایلگیلی توتولماسادا، مختلف تورک خلقلری داخلینده، او جمله‌ده تورکمنلر داخلینده ان قدیم دؤرلردن چوخ یاییلمیش بیر ایدمان و اگلنجه‌دیر

آخر چرشنبه و یئددی لهوین

بوتون آذربایجان کندلری و شهرلرینده آخر چهارشنبه گونونون قباق گنجه‌سی پیلوو پیشیریپ، شنلیک ائدرلر، سون چرشنبه گونو ایسه کیچیک منطقه‌لرین مرکز لرینده بؤیوک و طنطنه‌لی بازار اولار و بوتون کندلی کیشیلر تازا پالتارلارینی گنیمیش اؤز اوغلان و قیز اوشاقلاری ایله یئددی لهوین و یا چرشنبه یئمیشی، اویونچاق و سایره آماق اوچون بو بازارا گلر، ناهارا قدر بورادا گزیب، دولانارلار. آخر چهارشنبه بازارلی اولدوقجا طنطنه‌لی و شولوق اولار. بازاردا بوللوجا «یئددی لهوین» و یا «چرشنبه یئمیشی» ساتارلار. یئددی لهوین یئددی چنشد قورو میوه‌نین قارشیغیندان

عبارت اولان مئیوه مجموعنا دئیرلر. معمولاً هامی: هم شهر، همده کند اهالیسی، هرکس عایله سینین سایي ایله علاقه دار، معین مقدار یئددی لهوین آلیب، آپارار و اونو نوروز بایرامینین قابق گنجه سی عایله عضولری، خصوصیله اوشاقلار آراسیندا پایلایار و معین مقدارینی دا نوروز بایرامی گونو گوروشه گلنلر اوچون دوزلمیش بایرام سوفره سینه قویارلار

گۆیوزیه رک

بوتون آذربایجان و حتی ایراندا ان چوخ یاییلمیش نوروز رسملریندن بیر ی «گۆی بئجرمک» دیر. نوروزا بیر هفته، اون گون قالان بیر قدر بوغدا و مرجیمک سودا ایسلادیب، پارچا داخلینده تر ساخلایارلارکی، جوجه ریب، یاشیل لاشسین. جوجه ردیکدن سونرا اونلاری چئشیدلی مئزملر، و بوشقابلار توکوب، اوستونو اؤرتر و هرگون سو وئرلرکی، یاشیل لاشیب، اوجالسین. گۆی اوجالیب، یاشیل اولدوقدا اونون دؤره سینه قیریمیزی پارچا توتارلار بوندان علاوه قولپو اولمایان، تونگو آدلانان بوغازی دار و قارنی یوغون و گیرده خصوصی ساخسی قابلارین انشیک طرفینه پارچا سه رییر و اوستونه ایسلانمیش زیهرک چکر و کوزمین ایچینه هر گون سو تؤکرلر. بو زیهرکلر جوجه ریب، یاشیللاشار و اولدوقجا منظره لی و گؤزل اولار. بو یاشیل تونگولری، ایچینده بوغدا گویو بئجرلمیش نسبتاً بؤیوک مئزملرین بوش ساخلا دیقلاری اورتاسینا یئرلشدیرر و بایرام گونو اونو چرشنه یئمیشی، شیرینی، مئیوه، قیرمیزی بومورتا و سایره ایله بزنمیش بایرام سوفره سینین اورتاسینا قویارلار. بو بوغدا گویلریندن نوروزدان نچه گون سونرا «سومنی» پیشیرلر

بایرام گونونون رسملری

نوروز بايرامي، يعني تازا ايلين ايلك گونونده آذربايجان ميللتي داخلىنده قديم زامانلاردان خصوصي رسملر، قايدا - قانونلار و عادت-عنعنهلر اولموشدوركي، بير چوخو حيات طرزىنين دهيشمه سيله آرادان گنتميشدير. هله ده آذربايجان كندلري و قسماً شهرلرينده داوام ائتمكده اولان عادتلردن اشاغيداكيلاري گؤستره بيلمريك

- 1 - بوگون سحر تئزدن، آخر چهارشنبه گونو آينميش تازا ساخسي قبالاردا: منسه، بختهور، سهنگ، بستي، اوشاقلار ايسه «دهنگيلهرينده» چشمه دن ائوه تازا سرين سو گئيرلر و تازا ايلده بونو آيدىنلىق علامتي سايلارلار
- 2 - هامي و خصوصيله اوشاقلار اؤتن ايلين سونلاريندا تيكديرديكلري تازا پالتار و آياق قابلاريني گئيرلر
- 3 - عايله ده بوتون گنجلر و اوشاقلار ائوين آغساقالي اولان كيشي و آغ بيچكي اولان قادينين گؤروشونه گنديب، اونونلا ال وئريب گؤروشر، بايراميني تبريك ائديب، اونا اوزون عؤمور ديله ير و اونا بير نارينج و يا نار وئرديلر
- 4 - خانواده نين بوتون عايله لري افرادي خانواده نين ياشجا ان بويوك اولان كيشي و يا اروادلارينين گؤروشونه گنتمه ليديرلر. اوندان سونرا عيني خانواده نين مختلف عايله عضولري گؤروش اوچون بيرى بيرى نين ائولرينه گندريلر
- 5 - عيني خانواده دن اولان عايله لرين عضولري بيرى بيرى نين گؤروشونه گندنه او ائوين اوشاقلارينا دستمال، جوراب، قيرمизи بومورتا و حتي پول بايراملىق وئرديلر

عائله‌وي و خانوادگي گۇرۇشلاردىن سونرا بوتون كىشىلار 6
 بيري-بيريىنىن و قادىنلاردا معمولاً بيري-بيريىنىن گۇرۇشونه
 كىندردىلر. بو گۇرۇشلار معمولاً كىچىك كىندلرە تازا ايلين ايكنجي
 گونو و بۇيوك يىرلردە و قىصبەلردە سىراايله محله‌محله اولاردي.
 بو گۇرۇشلار يىرلر بۇيوك اهمىتى اوندان عبارت ايدىكي، اۇتن ايل
 بويو يارانمىش كدورتلر و حتي دشمن چىلىكلر آرادان آپاريلاردي
 نوروز بايرامي گونو و او گونلە علاقه‌دار گونلردە اولان
 گۇستردىگىمىز عادت-عنەتلەر، قايدا و رسملر معین شرايطلە
 زامان-زامان قىسماً دەيىشسەدە، اونلار يىن چوخونون كۇكو چوخ قديم
 دۇرلردن قالان يادگاردير. بو عادت و عنەتلر يىر سىراسى
 اسكى زردوشت دىنى و اونون روشنىملىرىنى ياراندىغي مىلاددان
 نىچە ايل مېن ايل قاباغا، بعضىلر ايسە بوتون تورك ائللر، او
 جملەدن يىرلى توركلىر، اورتا آسيا توركلىر و اورادان آذربايجان
 و ھمدان اراضىسىنە گلىب يىرلشمىش تورك قىبىلە و سويلارىنىن
 عمومى عادت و عنەتلرىندىن قالان رسملر اولموشلار
 دىمك، نوروزلا ايلگىلى اولان عادت و رسملر كۇكونو يا
 مركزى ماد و ماننا اراضىسىندە يارانمىش زردوشت دىنى، اونون
 حكملر، دىنى تصورلر و رسوماتىندا، يادا اسكى تورك ائللر،
 قىبىلە و سوي بىرلشدىرمەلرىندە، اسكى توركلىر يىتاي و
 عادت-عنەتلرىندە آختارماق لازمدير
 آذربايجاندا يايلا قىشىن حرارت و طبعىت شرايطى باخىمىندان
 بۇيوك فرقى گۇستىرىكى، يازىن گلمەسى بو اراضىدە ياشايدانلار
 لاپ اولدن دوشوندوروب سۇيىندىرمىشدىرو يازىن ايش، حيات،
 فعاليت، شىنلىك، نعمت و سعادت گتىرمەسىي اوچون، اونون
 باشلاندىغي گون زردوشتىزمىن دقت مركزىندە دايانمىش و اونون
 اهورامزدايا عايد عنصرلرىندىن اولموشدور. نوروز سوزو چوخ
 سونزالار يارانمىش يىر پارس كلمەسى اولسادا، اونون وارلىغي،
 بوتون رسوماتى و خلق داخلىندە يىر عادت و عنەتيە چنۇرىلمەسى
 پارسلاردان چوخ-چوخ اوللر، زردوشتىزمىن روشنىملىرىنىن

يارانديغي قوتتي لوللوبي خلقلري، مادماننا ائللريو خلقلري داخلىنده م.ق.2 و 3نجو مين ايللىكلر سورەسىندە تدرىجلە يارانىپ، شەكلە دوشموشدور

نوروز بايرامي گونلرينده خلقي تازا پالتار گئيمەسي، بيرى بيريله گۆروشمەسي، بيرى بيرىنين گۆروشونه گنديب، قارشىلىقلى تبرىك ائتمەلري، بيرى بيرىنه هديه وئرمەسي، ائولرده تبرىكه گلنلرين بوتون بو ... شيريني ايله قارشىلانماسي، كدورتلرين اونودولماسي ايشلر بير طرفدن خلقي ايش، سعادت، شئلىك، نعمت و سعادتين گليب چاتماسيني، ديگر طرفدن زردوشتيزمين خيرو اهورامزدايا عايد نوروز عنصرنون عزيزلەمەسي و حتي مقدس سايلماسيني گۆستەرن حركت و او ديني رسوماتدان قالان عادت-عنعنەلردير. نوروزلا علاقه دار مراسملردن «نادارا»، يعني اود يانديريب، اونون قارشىسىندا معين ايشلر گۆروب، اونون اوستونده اتلانماق و اودو عزيزلەمك اچيق و آيدين گۆستيريكي، زردوشتيزمەن و حتي اونون لاپ ايلك روشئيملري دؤورو، اودو مقدس بيليب، اونا تاپينماق دؤورلرينين لاپ ايلكين مرحلەلريندن قالان بير خلق عادتى و رسيمدير نوروز (اغوز) بايرامي ايله علاقه دار مراسملرين قديم تورك ائللرينين عادت-عنعنەلريلە باغلي اولانلاريندان آخر چەارشنبەنين سحر چاغي توراوردان قيز و قادينلارين چشمە باشينا گنديب، اورادا بير سيرا ايشلر گۆردوكن سونرا «آتيل باتيل» ائتمەسي، ھابئله گنجلرين «جيدير» مراسملريني گۆسترمك اولاركي، بيرينچيسي قادين و قيزلاري ائودارلىقلا علاقه دار ايشلر و آرزولارا يۇنلەن، ايکينچيسي ايسە گنجلري ايگيتلىك و قهرمانلىغا تشويق ائديب يۇنلەن بير رسم و عادتدير. بو ايستك و رسملر نہ تەكجە قديم تورك ائللري، بلکہ بوتون ابتدائي اينسانلاردا، آنجاق رائلە اۇزلرينە خاص بير شەکلە اولموشدور نوروز بايرامي «ئەلە فيکيردە وارديركي» (نوروز بايرامي) اصطلاحى اصليندە اغوز بايرامي اولموش و سونرالار بو شەکلە دوشموشدور، و اونونلا علاقه دار چوخ قديم دؤولردن يارانميش

یوخاریدا گؤسترديگیمیز عادت-عنعنهلرله یاناشی، آذربایجاندا تورکلرله علاقه‌دار بیر سیرا قدیم اینام، تصوّر، عادت و عنعنهلرده اولموشدورکی، اولدوقجا قدیم دؤورلرین یادگاریدیر. بورادا نمونه اولراق، اونلاردان ایکیسینه اشاره ائتمکله کفایتلنیریک اولدوقجا اسکی دؤورانلارین یادگاری اولان بو چئشیدلی قایداقانونلار و رسملر بیر طرفدن ابتدایی اینسانلارین ذاتی، غریزی شنلیک، شادلیق، راحت حیات آختارماسیله، دیگر طرفدنسه اونلارین طبیعت و طبیعت قوّهلریندن خبرسزلیگی، معلوماتسزلیگی، اونلارین مقابلینده عاجزلیگی نتیجه‌سینده اونلاردا خارق‌العاده قوّملر تصوّر ائتمه‌سی ایله علاقه‌داردیر. طبیعتین هم لطفکار و مرحمتلی، گؤزل و نعمت وئرن، همده سئل، زلزله، شاختا، قوراقلیق و سایره کیمی سرت، رحمسیز و غدار خصوصیتلری واردیرکی، ایلک اینسانلاری دوشوندورموش و اونلاری بو حادثهلرین علت و سببلرینی تاپماغا سوروکلهمیشدیر. بو حادثهلرین اصل علتلرینی تاپماقدان عاجز اولان ایلک اینسانلار خیال عالمینده بو حادثهلرین جوربجور یارادانلارینا اینانمیش و بئله‌لیکله چئشیدلی آلاهلار، سعد و نحس، خیر و شر قوّملره معتقد اولموش، همین دوشونجه‌لر و حیاتی تجربه‌لری و مادی حیاتیله علاقه‌دار بعضی حیوانلار و بیتگیلرین مقدّس اولماسینا اینانراق، اونلارا مقدّس گؤزله باخمیش، بعضیلرینه ایسه پیس نظرله باخاراق، منفی مناسبت بسلهمیشدیر بونوندا نتیجه‌سینده مختلف میلتلرده مختلف حیوانلار توتئم اولموش، مقدّس سایلمیش، بعضیلری ایسه عکسینه قارقینمیش، پیسلنمیشدیر. چئشیدلی بیتگیلره مناسبتدهده تقریباً بو وضعیته یاخین فیکیرلر اولموشدور

عید سال نو میراث ملی تورکها

در فارسی لغتی برای ((بایرام)) وجود ندارد و ((عید)) يك لغت عربی است که فارسها بکار میبرند یا بهتر است بگوییم که اصلاً فارسها دارای چنین مراسمی نبوده اند که لغتی نیز برای آن داشته

نووروزون گیزلی قاتلاری

بیر میلّتین خیلاص داستانی، یوخسا بشرین باهار بایرامی؟

یومورتانی گویچک گوللو بویاردیق،
چاققیشدیریب سینانلارین سویاردیق،
اویناماقدان بیرجه مگر دویاردیق،
علی منه یاشیل آشیق وئردی،
ایرضا منه نووروز گولو درردی.

شال ایسته دیم، من ده انوده آغلادیم،
 بیر شال آلیب تنز بنلیمه باغلادیم،
 قولامگیله قاچدیم شالی ساللادیم
 فاطما خالا منه جوراب باغلادی،
 خان ننه می یادا سالیب آغلادی...

محمد حوسنین شهریار

من بو موضوعیا هر هانسی علمی پروبلئمین حلی زامانی تطبیق
 ائدیلن اوصوللارلا یاناشماغین طرفدارییام. چونکی نووروزدا
 حقیقتن، سیرری ایندییه قدر آچیلمايان قاتلار

اوستونلوک تشکیل ائدیر و همین قاتلار آچیلماديقجا بشریتین بو
 قدیم بایرامی حاقیندا یانلیش فیکرلر داوام انده جک.

نووروز باره ده یازماق خنيلي آسان مسئله دیر - طبیعی کی،
 اگر یالنیز باهارین گلشیله اویانان طبیعتدن، اینسانلارین مین ایللر
 اول بو اویانیشی بایرام انله مگیندن، ایل آخیر چرشنه لردن،
 شکر بورادان، پاخالوادان، قوغالدان، قوز-فیندیق و تونقالدان
 یازساق. نووروز عنعنه لر ییله باغلی انله دوغما دیلیمیزده ده خنيلي
 ماتئریال اولدوغونو نظره آلساق، نیتیمیزین بو اولمادیگی
 آیدینلاشار. بیز بو یازیدا " نووروزون گیزلی قاتلاری " نا وارماق
 اوچون آل-الوان بایرامیمیزلا باغلی بیر نچه اؤنملی مقامی پروبلئم
 اولاراق اؤیرنمه یه جهد انده جه بیک. نووروزا یالنیز نووروز
 اولاراق تکجه بیزیم، حتی بوتون تورک دونیاسی نین دئییل،
 عومومن باهار بایرامی کیمی یاناشیب بشریتین موختلیف خالقلاری
 طرفیندن قوتلانماسینی نظره آلاراق آشاغیداکی مسئله لره آیدینلیق
 گنیرمه یه چالیشاجایق:

1. نووروزون (ياخود باهار بايرامينين) موختليف خالقلارين
ميفينده و اساطيرينده ياشايان تاريخي؛

2 نووروزون (ياخود باهار بايرامينين) موختليف دينلرده،
طريقتلرده ياشايان تاريخي و يوزومو؛

3 بو گونكو فورمادا و مضموندا قنيد اولونان نووروزون
فورمالاشما پروسئسي، بايرامين كونكرئت افسانه يه، حاديه يه،
شخصيته باغلiligي، ياخود طبيعي تشكولون نتيجه سي كيمي
اورتايا چيخماسي؛

4 نووروزون آيري-آيري ائلمنتلري نين گيزلي ماهيتي (تونقالين،
يئمكلرين، عادتلرين)؛

5 توركييه جومهوريتينده نووروزون رسمي بايرام كيمي قنيد
اولونماسي نين تاريخي سبيلري.

**باشند. حتي لغت ((جشن)) نیز تورکي است که در فرهنگ
سنگلاخ بدان اشاره شده است**

در سرزمین ما آذربایجان از گذشته های دور نیاکان ما تمدنهایی مانند مانناها، اورارتوها، جزو افتخارات ماست که تپه حسنلی و جام حسنلی (واقع در 7 کیلومتری سولدوز) از یادگارهای دیرین نیاکان ماست شایان ذکر است در دنیا که نظیری برای جام حسنلی وجود ندارد در میان کنده کاری های روی آن نشانه هایی از مراسم مربوط به عید نوروز موجود و قابل رویت میباشد

هر ملتی برای خود دارای فرهنگ و تمدن خاصی میباشد که این فرهنگ از ویژگیهای اصلی آن ملت محسوب میشود، ما آذربایجانیها نیز دارای فرهنگ، آداب و رسوم مخصوص خودمان میباشیم که باید قدر آنرا بدانیم. زبان، تاریخ، فرهنگ، آداب و رسوم ما جزو اساسی ترین سرمایه های ملی مان میباشد که برای فرد- فردمان ضروری و لازم است. از این سرمایه های ملی که در حقیقت زندگی همه ما بنوعی به اینها وابسته است نگهداری نماییم و ارزش آنها را بدانیم.

تاریخ پرافتخار سرزمین ما از قدیمیترین روزگاران که ثمره و نتیجه تلاش و کوشش پدران و مادران ماست و فرهنگ ما که یکی از غنی ترین فرهنگهای بشری است و نشانگر اینکه نیاکان ما باشراقت و سربلندی تمام در راه تکامل و پیشرفت تاریخ انسان قدم برداشته اند. در سرزمین ما آذربایجان از گذشته های دور نیاکان ما تمدنهایی مانند مانناها، اورارتوها، جزو افتخارات ماست که تپه حسنلی و جام حسنلی (واقع در 7 کیلومتری سولدوز) از یادگارهای دیرین نیاکان ماست شایان ذکر است در دنیا که نظیری برای جام حسنلی وجود ندارد در میان کنه کاری های روی آن نشانه هایی از مراسم مربوط به عید نوروز موجود و قابل رویت میباشد.

عید نوروز یکی از یادگارهای ماندگار فرهنگ و تمدن آذربایجان بشمار میرود که این فرهنگ و آداب و رسوم متعالی با گذر زمان در میان دیگر مردمان و ملتها نیز رایج گشته است بطوری که به مرور زمان از سرزمین آذربایجان فراگیر گردیده است اما آنچه مهم است اینکه از لحاظ تاریخی خاستگاه این فرهنگ، سرزمین آذربایجان میباشد.

عید نوروز اولین روز بهار است و یکی از یادگارهای ماندگار نیاکان ما میباشد که بعنوان ارمغانی بسیار گرانبها برای ما به یادگار گذاشته اند. این عید به گواهی تاریخ از 3 هزار سال پیش در میان مردمان سرزمین ما رایج بوده است و با پایان یافتن فصل سرما و زمستان و با آغاز شکوفایی گل و سبزه و زنده شدن طبیعت، نیاکان ما به جشن و شادمانی میپرداختند و این روز را بعنوان سرفصل تازه ایی برای تجدید حیات و شادی و خرمی زندگی خوش محسوب می کردند.

همانطور که اشاره شد خاستگاه اصلی این جشن ملی، آذربایجان بوده است و حتی پیش از زرتشت در میان نیاکان اصلی ما در این سرزمین رایج و جاری بوده است. در منابع فارسی و دیگر منابع تاریخی آمده است که جمشید پادشاه فارسها با آیین نوروز، در آذربایجان آشنا میشود و بعد از آن دستور می دهد که در میان فارسها نیز این جشن آیینی گرفته شود.

همانطوریکه میدانیم آذربایجان نسبت به مناطق دیگر ایران بنا به موقعیت جغرافیایی دارای شرایط آب و هوایی مخصوص است که از ویژگیهای مهم آن بودن بودن زمستانهای سرد و طولانی می باشد و نیک میدانیم که چنین شرایط آب و هوایی در دیگر نقاط ایران وجود ندارد و به خاطر این موضوع ساکنان این سرزمین با تمام شدن فصل سرما و یخبندان و آغاز فصل بهار و بیدار شدن طبیعت به رقص و پایکوبی میپرداختند و بدین گونه این موضوع به یک فرهنگ عمومی و جشن ملی در میان نیاکان ما تبدیل شد. و بعنوان میراث گرانبها برای ما به یادگار ماند که حتی این فرهنگ به دیگر

نقاط ایران بلکه بیشتر از آن به دیگر کشورها گسترش یافت. با دقت نظر در تاریخ ملاحظه میکنیم که نیاکان ما دریافته بودند که چهار عنصر دخیل در زندگی انسان (سو-اود-یئل-تورپاق) در واقع حیات بخش زندگی آنهاست و این چهار عنصر بعنوان سنبل حیات انسان و فلسفه وجودی زندگی انسان است.

در واقع باید گفت در زندگی ما تورکها چهار عنصر همیشه بعنوان سنبل ماندگاری قابل ستایش بوده و همیشه از طرف تورکها مورد تقدس قرار گرفته است به نوعی که حتی در آذربایجان آتش دارای جایگاه ویژه ایی بوده است. آتش بعنوان حرارت بخش زندگی و خاک و طبیعت در جهت بیداری و با آمدن زمستان و فصل سرما به نوعی زندگی انسان با یک رکود مواجهه میشد و انسان با مرگ طبیعت از هرگونه نعمت خدادادی محروم میشد و در زیر آماج تازیانه زمستان در شرایط سخت آب و هوایی که از چهار عنصر طبیعت یعنی (سو، اود، یئل، تورپاق) محروم میشدند پیش از پیش به ارزش و قدر و منزلت این چهار عنصر پی می برد و با آمدن بهار اولین روز این فصل را به همین جهت در سطحی گسترده جشن می گرفتند.

ما پیش از اینکه به مراسم اصلی عید نوروز و ویژگیهای آن اشاره کنیم ضروری است که در مورد سنبل و نماد این چهار عنصر موجود در طبیعت توضیحی ارائه دهیم:

نیاکان ما در مواجهه با شدیدترین شرایط سخت زندگی دریافته بودند که (سو اود یئل تورپاق) دارای اهمیت خاصی در زندگی شان است. و بنا به همین جهت با نزدیک شدن فصل بهار چهار هفته آخر فصل زمستان را به نام یکی از این چهار عنصر نامگذاری میکنند. سو مظهر و نماد حیات و تجدید زندگی است اولین هفته را بنام ((سو چارشنبه سی)) نامگذاری کرده اند بنا به اهمیت وجود ((سو)) در زندگی انسان که بعنوان مایه حیات انسان است و برفها و یخهای زمین آرام آرام نوب میشوند این موضوع برای نیاکان ما از اهمیت و ارزش بسیاری برخوردار بود دومین هفته را نیاکان ما

تحت عنوان ((اود چارشنبه سي)) نام نهاده اند که مظهر حرارت و نور و روشنایی است. و آتش و نور و حرارت است که به طبیعت روح تازه میبخشد و به زمین حرارت میدهد نیاکان ما بر این باور بودند که هر قدر آتش و خورشید را مقدس بحساب آورند همان اندازه طبیعت زودتر بیدار میشود و به انسانها سعادت به ارمغان می آورد. بودن آتشگاه های متعدد در سرزمین آذربایجان خود شاهدهی بر ایادعای ماست که آتش و خورشید دارای چه اهمیتی در میان نیاکان ما تورکان بوده اند. سومین هفته آخر ماه فصل زمستان را پدران و مادران ما تحت عنوان ((یئل چارشنبه سي)) نامگذاری کرده اند چون در این هفته باد با آمدن خود به زمین و طبیعت زندگی نوید بیداری میدهد ((یئل)) در يك مدت کوتاه تمامی زمین را پشت سر میگذارد و زمین را به بیداری فرا میخواند بنا به اعتقاد نیاکانمان ((یئل)) خود یکی از خدایان قدرتمند میباشد.

آخرین چارشنبه سال نیز تحت عنوان ((تورپاق چارشنبه سي)) نامگذاری شده است که با جذب گرما و حرارت بیدار میشود که در نزد مردم با نام ((ایلین سون چارشنبه سي)) مشهور است. در آخرین چارشنبه سال ((تورپاق)) با قدرت و نیرو و کمک ((سو)) ((اود)) ((یئل)) جان میگیرد. نیاکان ما بیداری زمین را با مراسمی گوناگون با نغمه سرایی و آیین های متعدد جشن می گرفتند و پایان یافتن روزهای سخت زمستانی را به همدیگر تبریک میگفتند و به باور و اعتقاد اجداد ما یئل اود سو به مهمانی تورپاق مروند و در معبد تورپاق جمع میشوند و روزهای سخت زمستانی را توام با قحطی و فلاکت و سختی بوده است بر او عرضه میدارند و الهه تورپاق را به بیداری دعوت میکنند و این چهار الهه دست در دست همدیگر با خواندن این شعر:

سو گلدي ها، اود گلدي ها، یئل گلدي
تزه عومور – تزه تاخیل ایل گلدي

دنيای روشنايي ها را به مردم به ارمغان مي آورند و مردم نیز با دیدن این وضعیت به جشن و پایکوبی در طبیعت میپردازند و مراسمها و آداب و رسوم پر شکوهی را به اجرا میگذارند. باید گفت که امروز دیگر مثل گذشته مردم این چهار هفته را بطور مجزا جشن نمیگیرند بلکه به مرور زمان با فراموش کردن فلسفه وجودی این مراسمات همه آنها را يك جا جشن میگیرند. نام چارشنبه سوری بنوعی تحریف شده چارشنبه سویی میباشد که به چند دلیل میتواند نظر صائبي باشد بكي اینکه ساختار ترکیبی دو کلمه یعنی اینکه اگر فارسی میبود باید گفته میشد سور چهارشنبه، دیگر اینکه با توجه به هفته های آخر سال که هرکدام بنام یکی از عناصر چهارگانه طبیعت در زبان تورکی نامگذاری شده است و همچنین خود کلمه سوری نمیتواند افاده معنی داشته باشد و اگر سوری را به معنای جشن و مهمانی در نظر بگیریم باز غلط است چون در فارسی سور وجود دارد نه سوری. و نهایتاً اینکه مردم در سحرگاه این روز برای آوردن آب به سرچشمه ها میروند و این خود دلیلی براین ادعاست که این کلمه همان ((چارشنبه سویی)) میباشد. به هر تقدیر مردم که غروب و شامگاه آخرین چهارشنبه سال با بر پا داشتن آتش و پریدن از روی آن و خواندن این شعر:

آتیل باتیل چرشنبه

بختیم آچیل چرشنبه

به رقص و پایکوبی میپردازند و در سحرگاه چارشنبه با رفتن به سرچشمه ها به خواندن نغمه ها و اشعار مخصوص میپردازند.

اما از دیگر مراسمها و آیینهای عید نوروز سفره ((یئددي سین)) میباشد که یکی از آیین های ویژه در عید نوروز است که متأسفانه به مرور زمان با سلطه سیاست و فرهنگ فارسی این آیین زیبا در شکلی دیگر و بالباسی تحریف شده که هیچ سنخیتی با اصالت اولیه آن ندارد در آذربایجان رایج شده است. با صراحت میتوان گفت که سینهایی موجود در ((یئددي سین)) (هفت سین امروزی) از فرهنگ غنی تورکی به عاریت گرفته اند و اگر معادل آن کلمه را

داشته اند همان را بکار برده اند مانند سیر که جاي ((سريمساق)) بکار برده اند و گر نه کلمات ديگري را که از هيچ ماهيت و اصالتي فرهنگي برخوردار نيستند جايگزين کرده اند که بسيار مسخره نمايد چه اين ((سو)) ماده اوليه حرکت است که در زندگي نقش بازي ميکند و مایه حیات است نه سنجد!!! البته بعضي از کلمات را نیز که در زبان فارسي براي آنها اصلا معادلي نبود به همان شکل بکار گرفته اند مانند سرکه و سوماق و سمني البته در معني ديگر اطلاق کرده اند. از عهد باستان در مناطق مختلف آذربايجان به سفره ((بنددي سين)) ((باجا قاباغي بزمک)) ميگفتند لازم به ذکر است در گذشته خانههاي نياکان ما داراي يك پنجره مخصوص بود که به آن باجا ميگفتند. و چون نياکان ما بر اين اعتقاد بودند که در عيد نوروز روح اجداد ما به خانه هاي خود سرکشي ميکنند و از طريق باجا وارد خانه ميشوند اين سفره را در مقابل همابل همان باجا پهن ميکردند و انواع خوراكيها را که هر يك نماد و سنبلتي از موضوعات مرتبط با زندگي است در آنجا قرار داده اند که روح اجدادشان با ديدن آنها راضي و خشنود گردد پس با سعي و کوشش فراوان در جهت تزيين هرچه بهتر سفره برمي آمدند بلکه هرچه بيشتري روح اجدادشان را خشنود و راضي ميساختند که زندگي فرزندان شان در رفاه و آسايش ميگذرد و از طرف ديگر اين محصولات غذايي را که هريك به نحوي در زندگي انسان داراي نقش عمده اي بودند مورد تقدس قرار دهند که هر يك از اين سين ها بعنوان رمز و سنبلتي در زندگي انسان عبارتند از :

1- سو: که اين مایه حیات بعنوان رمز و بقاي زندگي انسان بشمار ميرود و زندگي انسان بدون وجود آن امکانپذير نيست و در گذشته هاي دور در ميان تورکان حتي مورد پرستش قرار ميگرفت و بدین جهت بئددی سين داراي جايگاه ويژه اي است و تورکها هميشه آنرا ارج ميگذارند چرا که رکن حیات آدمي ايت.

2- سمني: هرچند امروزه بعنوان حلواي خوشمزه و خوردني بشمار ميرود بايد گفت كه در اصل اين كلمه با ماده اوليه آن اطلاق ميشده است يعني ((سبزي)) كه نماد و سنبل تجديد حيات در زندگي است يعني در واقع در گذشته هاي دور سمني به سبزي گفته ميشد ولي بعدها با فراموش كردن اصل لغت و معني اوليه آن با آن نوعي خوردني تغيير نام يافته است كه حتي اين موضوع را ميتوان در اين شعر مشاهده كرد كه زنان هنگام پختن سمني دسته جمعي آنرا مي سرايند:

سمني ساخلا مني

ايلده گويرده رم سني

سمني آل مني

هر يازدا يادا سال مني

و يا در شعر ذيل:

سمني سازانا گل ميشم

اوزانا اوزانا گل ميشم

سن گلنده ياز اولور

ياز اولور آواز اولور

با توجه به معني ((گويرده رم)) يعني سبز ميكنم مي فهميم كه سمني همان سبزي نماد و سنبل تجديد حيات است كه فارسها سبزي را جايگزين آن کرده اند و خود سمني را در معني خوردني و شيريني بكار ميبردند بايد گفت امروز در آذربايجان شمالي كلمه سمني با حفظ معني اصيل خود يعني سبزي در زبان مردم رايج است.

3- سر يمساق: كه بعنوان رمز سلامت انسان ميشود و از گذشته هاي دور به فوايد مختلف آن تاكيد بسياري شده است.

4- سوجوق: که بعنوان سنبل و رمز شیرین زندگی است که از عهد باستان بعنوان یکی از لذیذترین و خوشمزه ترین شیرینیها در آذربایجان بوده است و هنوز هم رایج است.

5- سونبول: رمز و نماد برکت زندگی است و در واقع سونبول که همان گندم باشد و ماده اصلی نان است در زندگی انسان نقش اساسی ایفا میکند و به همراه سو دو عنصر اصلی و اساسی حیات انسان هستند که متأسفانه فارسها این رکن اساسی را نیز بسان سو از سفره یئددی سین حذف کرده اند یعنی در واقع به جهت نبود معادل آن سین دیگری را جایگزین کرده اند.

6- سوماق: که بعنوان سنبل و رمز مژه و طعم زندگی محسوب میشود.

7- سیرکه(سرکه): بعنوان رمز و سنبل برطرف کننده مزاج بد بدن انسان است. لازم است اشاره کنیم که عدد هفت در میان ما تورکان دارای جایگاه ویژه ایی است و کلاً باید گفت که این عدد را برای اولین بار سومنرها یعنی نیاکان ما تورکها ابداع کردند که به مرور زمان در میان ملل نیز برای خود جای باز کرده است و نیز لازم بذکر است که در گذشته های دور به عید نوروز در میان تورکان ((یئنی گون)) میگفتند و این موضوع را آشکارا میتوان در کتاب دیوان لغات التورک محمد کاشغری که هزار سال پیش نوشته شده است مشاهده کرد که به مرور زمان به نوروز تغییر نام یافته است. در خاتمه باید اشاره کنیم که در فارسی لغتی برای ((بایرام)) وجود ندارد و ((عید)) یک لغت عربی است که فارسها بکار میبرند یا بهتر است بگوییم که اصلاً فارسها دارای چنین مراسمی نبوده اند که لغتی نیز برای آن داشته باشند. حتی لغت ((جشن)) نیز تورکی است که در فرهنگ سنگلاخ بدان اشاره شده است. من از همه مردم آذربایجان بعنوان یک فرزند کوچک میخوام که سفره یئددی سین را به شکل واقعی آن که دارای ابعاد وسیع بار هویتی نیاکان ماست

اجرا کنند و حتی فارسها نیز باید یئددي سین را بنحو واقعي آن اجرا نمایند که سبب و سنجد هیچ معنای فرهنگی خاصی را در رابطه با زندگی انسان ایفا نمیکند. که در مقایسه با ((سو)) که حتی امروز نیز در سفره یئددي سین موجود است حرفی برای گفتن ندارند. لازم به ذکر است که سو (آب) هرچند فارسها سفره یئددي سین را بنوعی تحریف نموده اند هنوز هم به تبع فرهنگ به یادگار مانده از نیاکان تورکها در سر سفره یئددي سین وجود دارد اما علیرغم قرار دادن آن سر سفره آنرا بحساب نمی آورند و این خیلی خنده دار است باید بگوییم ماهی درون آب نیز تنها بخاطر زیبایی سفره نیست بلکه ماهی در آب بعنوان رمز حیات است و آب مظهر زندگی است. همچنین باید اشاره کنیم که حتی چهار عنصر یادشده در بالا یعنی ((اود، سو، یئل، تورپاق)) نظر به اهمیت شان در زندگی و فرهنگ تورکان بنام روزهای هفته از عهد باستان اطلاق شده است و روزهای هفته بدین شکل در تاریخ تمدن تورکان قید گردیده اند:

شنبه : یئل گونو

یکشنبه : تورپاق گونو

دوشنبه : دوز گونو

سه شنبه : آرا گونو

چهارشنبه : اود گونو

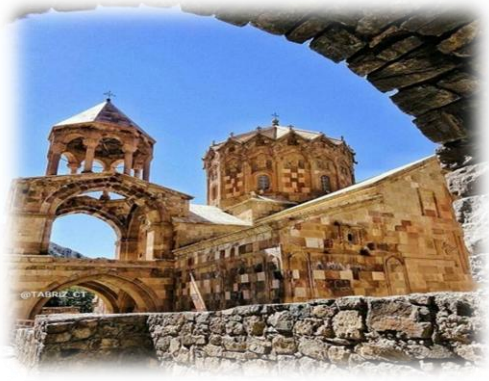
پنجشنبه : سو گونو

جمعه : آدینا

منابع:

- 1- ایران تورکلرینین اسکی تاریخی - دوکتور زهتابی
- 2- فرهنگ اساطیر و اشارات داستانی در ادبیات فارسی- دکتر محمد جعفر یاحقی
- 3- ایلین سون چر شنبه سی- ترجمه بهرام اسدی
- 4- دیوان لغات تورک - محمود کاشغری
- 5- دیوان سنگلاخ - میرزا مهدی خان استرآبادی

Nəriman...

Agladi teller Sarami.

Canım yandı,can ay Habil!
Tezeledin bir yarami.
Araz axdi kaman boyu,
Apardi seller Sarami.

Elendi torpagim-dasim,
Agardi belali basim.
Men aglayib qurtarmisdım,-
Agladi teller Sarami.

Qarsimda canlı xeyalsan
Qisqirirsan,amma lalsan.
Cal,Habil,cal-bele calsan,
Kaman dirildər Sarami!

ایلاخیر چرشنبلرین میفولورژی قایناقلاری

هر بیر خالقین تاریخینده عصرلرین سیناغیندان چیخمیش ،
 اؤزونه مخصوص عادت و عنعنلر کؤک سالمیش دیر. بو گون بو
 عنعنلر ایچری سینده چرشنبلر و اونلارین کئچیریلمه سی ایله
 باغلی مراسیملر خصوصیه قئید اولونمالی و اونودولمالی دیر.
 ایلاخیر چرشنبلرله باغلی ملاحظهلرده اساس عنصورلارلا
 علاقه لندیریلن هفته لرین آردیجیلایغی، دوزومو، ماهیتی و مرامی
 شرح اولونور. نوروز بایرامینین منشاینی اساساً زرتشتلوکله
 باغلايان تدقیقاتچی لارین فیکرینه گؤره، چرشنبلرین بیرینجی
 تورپاق، ایکینجی یئل، اوچونجو سو، سونونجو اوددور. اونلار
 قناعتلرینی بنله اساس لاندیریرلار کی، "نوروزون بیرینجی
 هفته سی تورپاق آییلیلر. اوتلار قالخیر، آغاجلار یاشیلانیر، آداملار
 چؤل ایشلرینه باشلاییرلار. ایکینجی هفته یئل آییلیلر، کولک اسیر،
 آغاجلار چیچکلییر. اوچونجو هفته سو آییلیلر، آداملار سویون
 اوستوندن توللانیب آیدینلیغا چیخیرلار. دوردونجو هفته ده اود آییلیلر.
 آداملار قیشدان قالان آغیرلیغی، خسته لیگی اود اوستونه تۆکورلر،
 اوستوندن توللانیب یونگوللشیرلر".

سون آراشدیرمالار، نوروزون منشاینین زرتشتلوکدان چوخ-چوخ
 قباقلارلا، باشلیجا اولراق مالدارلیقلا، اکینچی لیكله، بیر سؤزله،
 تفککور پلانیندا ایسه تورکون قدیم میفیک گؤروشلری ایله باغلی
 اولدوغونو ثبوت اندیر. نوروزون کؤکونون چوخ درین قاتلاردا
 دایاندیغی، اولو اجدادیمیزین طبیعتده کی دییشیکلری سنزدی، تقویم

دوزومونون آردیجیل لیغینی آنلاماغا باشلادیغی چاغلارلا سسلشدیی آچیق-آیدین گۆرونور. آنجاق چرشنبلرین نۆوبه لشمه سی ایله باغلی شرحلرده بیر قدر فرقلی مقاملار نظره چارپیر. اگر نووروزدان دؤرد هفته چیخساق، اوندان ازل چرشنبه قیشین شاختالی چاغینا دوشور. تورپاغین اویانماسی، اوسته لیک ده قارین آلتینداکی اوتلارین جو جرمه سی، آغاجلارین یارپاقلاماسی اینانیریجی دئییل. ایکینجی چرشنبه ده آغاجلارین چیچکله مه سی ده یئرینه دوشمور.

اودون آخیر چرشنبه ده اویانماسی و آداملارین اؤز اغیرلیقلارینی اونون اوستونه تۆکمه سی فیکری ده نووروزو اودو مقدس سایان زرتشتلوکله باغلاماق قناعتینی آلت-اوست اندیر. فیکرین اؤزونده باشقا بیر اویغونسوزلوق دا وار: تورپاغین و هوانین اویانماسی، ایسینمه سی اوچون سبب و واسطه اولمالی دیر. بو واسطه اود چرشنبه سی دیر کی، او، آخیردا دئییل، سولارین بوزونون سینماسیندان سونرا گلیر، یعنی ایکینجی دیر. اونون مطلق شکیلده همین عنصرلاردان اولده میدانان گلمه سی لازیم دیر.

سو چرشنبه سی، یاخود ازل چرشنبه

اولو بابالاریمیز حاقلی اولاراق بئله حساب ائتمیشلر کی، "سولو ائو آباد، سوسوز ائو برباد اولار". تصادفی دئییل کی، مقدس ایلاخیر چرشنبلرین بیرینجی سی سو ایله باغلی دیر. چونکی سو حیاتین، جانلیلیغین، یاشاماغین اساس منبعی دیر. میفیک تصوورلرده اولدوغو کیمی، گئرچکلیکده ده طبیعتین اویانماسینا تکان وئرن باشلیجا قوه دیر. سو هر شئیین آزلی، باشلانغیچ نقطه سی دیر. بوتون وارلیقلارین میدانان گلمه سینه و یئر اوزرینده مؤوجودلوغونا سبب سودور. سوسوز حیاتین داوامی مومکون دئییل. ماراقلی دیر کی، سو چرشنبه سیندن سونرا اود چرشنبه سی گلیر. اگر بیرینجی سویوغون سینماسی، قارلارین و بوزلارین

اریمهسی، سولارین آخیب چاپیلاری دولدورماسی ایله علاقه-
لندیریلیرسه، ایکینجیسی اونون سببی کیمی نظره چاتیر - اود،
ایستی اولماسا قارلار، بوزلار آریمز. محض اونا گۆره ده
اینانجلاردا، آتالار سۆزو و مثلرده سو ایله اود بیرلیکده تقدیم
اولونور: "اودو سو ایله سۆندورمک گوناهدیر"، یاخود: "سو ایله
اودون نه اویونو؟".

آذربایجان تورکلرینین قدیم اینانجینا گۆره، سو آناسی- سو روحو
دومانلی هاوادا غفلتاً گۆلدن چیخیر و الیندهکی قیزیل قابدان
راستلاشدیغی آدمالار دوغرو سو چیلیر. دامجیلار کیمین اوستونه
دوشسه، او آدم همین گون شرله قارشیلاییر. دوغرودان دا، ائله
کی، دومانلی هاوادا یاغیش دامجیلاماغا باشلاییر، غفلتاً آدمین
اوزونه سو دوشنده، دیسکینیر، قورخو هیسسی کچیریر. بیزجه،
دیلیمیزده "گۆزوم سندن سو ایچمیر" دئییمی ده همین اینانجلا
علاقهدار یارانمیش دیر.

سو آناسی - اومومتورک میفیک تفککوروونون محصولدور و سو
روحونا وئرلهن آددیر. کازان و قری سیبیر تورکلرینده «سوو
آناسی»، قارچایلاردا "سوو آناسی"، سیبیر تورکلرینده "سو
بییهسی" (یعنی صاحبی) آدیلا اینسان جیلدینده چای سولاری
اوزرینده گۆرونور، سحرلر دان سؤکولنده آغ، اوزون ساچلارینی
قیزیل دیشلی داراقلار اوییر. اونا قارشی حورمت سیزلیک ائدیلسه،
قوراقلیق اولار، اینسانلار یاشایان یئرلری خستهلیک بورویر، سو
بوتون جانلیلاری دیینه چکر، چایدان کئچنلر بوغولارلار.
میفلرده «سو باباسی»، "سو اوشاقلاری" آدلانان روحلاردا
تصادف ائدیلیر.

سو روحلارینین بعضیلری آنجاق شر ایشلرین تمثیلچیسی کیمی
گۆستریلیر، گنجملر یولا چیخان ساده لوح آدمالاری آلدادیب

اۆزلری ایله سویا دوغرو آپاریرلار. شر سو روحلاری اکثر
 حاللاردا اوزون، داغینیق، گوموشو ساچلی قاری صیفتینده
 گۆرسنیرلر، اللرینده قیزیل سو قابی و یئکه دیشلی قیزیل داراق
 توتورلار. باشقیردلارین اینانجینا گۆره، "سو بیهسی" دونیاداکى
 بوتون سولارین صاحبیکاری دیر. او، اۆز بؤیوک عائلهسی ایله
 گۆللرین دبیبنده یئرلشن ایری داشلارین آلتیندا یاشاییر. اونون وار-
 دوولتی باشیندان آشیب-داشیر. لاکین شر روحلاردان فرقلی
 اولاراق "سو بیهسی"نین، انلهجه ده قوهوملارینین اینسانلارا هئچ
 واخت زیانی دیمیر. چوخ حاللاردا همیشه آخار بولاقلار و
 چایلارین منبعلری مقدس یئرلر ساییلیر. سو چرشنبهسی مراسیمینده
 دان یئری سؤکولنده جماعت سو اوستونه گئدیر. ایلک نؤوبهده،
 هامی ال-اوزونو یویور، بیر-بیرینین اوزرینه سو چیلیر، آرخ
 اوستوندن آندانیرلار. اسکی ایناما گۆره، سو چرشنبهسینده گونشین
 شفقهده گۆروندویو آندان شعالارینین یالادیغی سو تزه و مقدس حساب
 اندیلیردی. همین سودا یویونان اوریینده توتدوغو آرزویا چاتیرمیش.
 تدقیقاتچیلارین فیکرینجه، خیضرین دیری لیک چشمهسیندن سو
 ایچدی و کوروغلونون قوشابولاقدان کۆپوکلو سو گۆتوردویو گون
 محض ازل چرشنبه اولموش دور. اولولاریمیز سو قیراغیندا،
 بولاق باشیندا، آرخ کناریندا سویا مراجعتله نغمه لر اوخویوردولار.
 عمومیتله، نغمه لرده چوخ حاللاردا آنالار چایلاردان، گۆللردن
 قوربتده دوشن اوغلانلارینین سوراغینی ایستیلیرلر. "کیتابی-دده
 قورقود"دا سو اونا گۆره آیدینلیق ساییلیر کی، تانرینین اوزونو
 گۆرموش دور. بیر بایاتی دا ایسه قیزین آن عمده آرزوسو سویا
 چئوریلکدیر. اونون "کاش کی، من سو اولایدیم، سو قیزلارین
 یوکی دی" ایستیینده سویون قادین باشلانغیج اولماسینا اشاره
 اولونور.

اود چرشنبهسی

میفولژی تصوورلرده دونیامیزین یارانماسینا تکان وئرن
ایکینجی موهوم عامل اوددور. اسکی اینانیشلاردا اودو گونشله،
ایشیقلار، گوندوزله علاقهلیردیلر. اولولاریمیز اونا دان ("دان یئری
سؤکولور" دئییمینده ایندی ده ایشلهدیلر) دا دئییردیلر. اود
اینکیشافین، مدنیتین تکان وئریجی قوهسی تک گؤسترلمکله
یاناشی، هم ده یارانانلاری یاندیریپ کول ائدیر، فلاکتلرین منبعیینه
چئوریلیر. تصوورلرده اودون خنیر خاھلیغینا، یوخسا شرینه،
زیانلارینا بیرینجی اینانیلیدیغینی معیینلشدیرمک چتین دیر. میفلرده
تئز-تئز اوستونلوک بیریندن دیگرینه اؤتورولور. مثلاً، "مونس
نامه" ده گؤستریلیر کی، الله ایلک اولاراق جهنمی یاراتمیش دیر.
اونون گؤستریشی ایله جهنمین پالچیغی مین ایل قاینادیلیدیغیدان
قیپ قیرمیزی قیزارمیش، سونرا تکرار مین ایله قاینادیلیمیش دیر
کی، کؤزرمهسی آغارسین. بوندان سونرا یئنه مین ایل
قاینادیلیمیش دیر و نتیجهده جهنمین تورپاغینین رنگی قاپ قارا
قارالمیش دیر. بئلهجه، جهنمه همیشهلک ظولمت و قاراللیق
چؤکولموش دور. میفدن آیدین اولور کی، الله جهنمین ابدی اودونو
یاراتماقلا دونیانین باشقا ائلئمنتلرینه حیات وسیقهسی وئرمیش دیر.

تانریلار مخصوص اودون اینسانلارا اؤتورولمهسینه حصر
اولونان ایلکین میفلرده ایسه اوجاغین الله ائدیلمهسی ایله عائلهنین
ئمّلی قویولور، اینسانلار ائو تیکمهی اؤیرمنیرلر. لاکین ان ابتدایی
اینانیشلاردان گورونور کی، گوزونو دونیا یا ایلک آچان بشر
اؤولادینین قارشیلادیغی طبیعی فلاکتلرین بیرینجیسی
یانغینلاردیر. اود "رام" ائدیلدن، یعنی اینسان چاخماق داشی ایله
قورو اوتو آلولاندیرماغی اؤیرمندن سونرا ایسه اونلار دان
سؤکولنده قاراللیغی قووب گوندوزو عمله گتیرن گونشین ده
اوددان، ایشیقدان تۆرمهیینی ظن ائتمیشلر. یئری گلیمشکن، بیر ده
وورغولاییریق کی، یاز قاباغی مراسیملرده قالانان تونقاللارین
کؤکونو آتشیپرستلیکله باغلایانلار یانیلیرلار. زرتشتلوکده اود

تانزینین نیشانەسی دیر، مقدس دیر. اودا قوربانلار کسلیلیر، بعضاً اینسانین اوزونو ده قوربان کیمی تونقالا آتیپ یانديریرلار. اودلا باغلی یازقباغی مراسیملرده ایسه تونقاللارین اوستوندن توللانیب آزار-بئزاری اودون اوستونه تۆکورلر. تانرییا بو جور "حۆرمت سیزلیک اندیلمهسی" آتشیپرستلیکده مومکون اولای بیلمزدی.

قدیم اینسانلار اودو آلدە ائتمه میشدن اول بیر یئرده قرار توتا بیلمیردیلر. ماغاران-ماغارایا، بیر اراضی دن باشقاسینا کۆچوردولر. سو یوقلارین دوشمه سی اونلاری سو یوق شاختالی اقلیم دن ملایم هاوالی یئرلره گئتمه یه وادار اندیردی. اودو آلدە ائتمکله اونلار اوتوراق حیاتا کئچدیلر، بیر ماغارا دا قرار توتدولار. سو یوغا داوام گئیره بیلدیلر. اونا گۆره ده تورک دیلینده اودون بئشییی حساب آندیلن "اوجاق" سۆزو نئچه عصرلر دیر کی، یورد، منزل، وطن، نسیل معنالارین دا ایشلنیر. بیر آدامین کۆکونو کسمک ایسته ینده اونا "اوجاغین سۆنسون" - دئییرلر. ائله جه ده اود طر ققینین، اینکی شافین تمل داشلاریندان حساب آندیلیرو دونیانین اکثر دیل لرینده ایشلەنن "اوجاق" سۆزونون تورک منشالی اولماسینا هئچ کس شوبهه ایله یاناشمیر. محض آذربایجان تورکلرینین دیلینده بو گون ده ایشلەنن "اوجاغین سۆنمه سین" آلقیشینین همین میفیک تفککورله باغلی لیغینی دانماق مومکون دئییل. آذربایجان اکثر قدیم منبع لرده تصادفی اولاراق "اودلار دیاری" آدلانديریلیر. بیزجه، آدیندا "اود" و "خوشبختلیک"، "مودریکلیک" سۆزلرینی بیرلشدیرن قورقود. آذربایجان تورکلری اونلاری دونیا یا گئیرن، تربیه اندن، آغیلا-کمالا چاتدیران آتالارینا "دده" دئییرلر. متخصصلرین قناعتینجه، قورقود سۆزو ایکی یئرە بۆلۈنۈر: "قور" - اود، "قوت" ایسه "خوشبختلیک" معناسین دادیر. اصلینده، "قورقود" سۆزۈنده اودلا خوشبختلین یاناشی ایشلنمه سینین، علاقه - لندیر یلمه سینین آنلامی محض آن اسکی تصووورلره دایانیر. دونیادا

اینکیشافین، یارادیجیلیغین، محصولدارلیغین، بوللوغون منبعیی و طبیعتین ترمدن اویانماسینین سببی اوددور.

"کیتابی-دده قورقود" دا بویلارین بیرینده گؤستریلیر کی، قانتورالی سنلجان خاتونو گئیرمک اوچون یاد اولکمه - ترابزون یولا دوشنده آتاسی قانلی قوجا اوغلونو بو نیتدن چکیندیرمک ایستیر. قانتورالی ایسه اودون کمکی ایله کئچیلر یئرلری آدایاجاغینی بیلدیریر. دده قورقود اینسانلاری صاف، قدرتلی گؤرمک ایستیر. اونا گؤره ده معنوی عالمدن بحث ائدن فیکیرلری اودلا علاقه- لندیرمهی توصیه ائدیر. اوغوزلارین عادتینجه، تونقال هم رایلیه، بیرلیه چاغیریش رمزی ایدی. هوندور یئرده بیر تونقال قالانادا خبردارلیق و سفربرلیک، ایکسی-سی- فلاکت و دؤیوشه چاغیریش، اوچو- ظفر و تئنه دئمک ایدی.

آذربایجانلیلارین قام تصوورلرینی اؤزونده عکس ائتدیرن ان اسکی ایناملاردا دا تونقال یاندیریلماسینین ایضاحینی تاپماق اولار. اولو اجدادلاریمیز بنله حساب اندیردیلر کی، ایلهه بیر دفعه اولموش بابالارینین روحلاری اؤز نوه-نتیجهلرینه باش چکمهیه گلیرلر. آتا- بابا روحلارینین گلیشینین واختی ایلاخیر چرشنبلره دوشور. اگر اونلار گؤرسه لر کی، نسیللری یاشایان اولرده تونقاللار قالانمیر، اوجاقلار سونوب، انله بیلیرلر کی، قویدوقلاری عادت-عنعنلر تاپدانیب، اولادلارینا قالان وار-دؤولت گویه سووورولوب، هر شنی محو اولوب، قاییدیب گندرلر و بیر ده او طرفله گلنملر. بیر ده چرشنه آشامی گؤرسه لر کی، اوجاقلاردان توستو گلیر، خورکلر بیشریلیر، نوه-نتیجهلری دئییب-

گولمورلر، کوسلودورلر، اوندا دا اینجیر و بیر ده اورالارا گلنملر. محض بو ایناما گؤره، ایلاخیر چرشنبلرده تونقاللار قالانیر، شلیکلر کئچیریلیر، اومو-کوسو آرادان گوتورولور.

تورپاق چرشنبهسی

یاز قاباغی چرشنبهلرین اوچونجوسو تورپاغا حصر اولونور. دونیامیزین یارانماسینین موهوم عامللریندن بیر کییمی گؤتورولن تورپاق سودان سونرا ایکینجی مادی باشلانغیچ دیر. اسکی تصوورلرده گؤیدن فرقلی اولاراق تورپاق قادین جیلدینه تصووره گتیریلیر. دیلدن دوشمهین "آنا تورپاق، آنا وطن" ایفادهلری بورادان دوغوموش دور. اونو دا قنئید ائدک کی، اسکی گؤروشلرده بیر-بیرینین عکسینی تشکیل ائدن بوتون وارلیقلار کییمی گؤی(سما)و بئر (تورپاق) ده کیشی و قادینلا موقایسهده وئریلیر. مادی وارلیقلار قادین، عکسینه، معنوی-روحي وارلیقلار ایسه کیشی کییمی تصوور ائدیلیلر. تورپاغین میدانا گلمهسی ایله بئر کوره سینین فورمالاشماسی باشا چاتیر و طبیعتدهکی باشقا مادی وارلیقلارین (چایین، داغین، منشهین، چؤلون، حیوانین، اینسانین و...) میدانا گلمهسینه زمین یارانیر. اکثر میفولوژی سیستملرده دونیادا اولان بوتون موجوداتین مادی، اشیاوی طرفی اؤز مایاسینی تورپاقدان گؤتورور. لاکین باشلانغیچدا الله هر شئی جانسیز حالدا میدانا گتیرمیش و روحلا، سونونجو معنوی عنصرولا جانلاندیرمیش دیر. دئمهلی، تورپاق اودون کمکی ایله سودان آیریلیب اوزه چیخان دان سونرا یارادیلانلارین جانلاندیریلماسینا تکان وئرن سونونجو عنصر (روحا، هاوا، یئل) احتیاج دویولموش دور.

یئل چرشنبهسی، یاخود آخیر چرشنبه

دونیانین یارانماسیندا ایشتیراک ائدن سونونجو عنصر هاوادییر. آذربایجان خالقینین یازقاباغی مراسیملرینده یئل چرشنبهسی آدی ایله قنئید اولونور. اودلا بیرلیکده یئل ده معنوی-روحي (کیشی) باشلانغیچ حساب ائدیلیلر و مادی (قادین) باشلانغیچ – تورپاغا،

سویا عکس جبههده دورور. جانسیز تورپاغی و سویو دور غونلوقدان چیخاردیر. محض بو خصوصیتینه گۆره یئل روحلا عینی لشدیریلیر. عمومیتله، دونیانین معنوی، روحی طرفلری کیشیلرله، مادی، اشیای طرفلری ایسه قادینلارلا علاقه لندیریلیر. لاکین اود و هاوا ایشه قاریشماسا مادی، اشیای ابد جن دییشمز قالار، سولار جوشوب داشماز، دالغالانماز. آتالار سوزونده قئید ائدیلدی کیمی، "یئل اولماسا، سنل اولماز"، "یئل ائلیه نی فلک ائلییه بیلمز"، "یئل پوفلوبوب شیشیر تدیینی گویه قالدیرار"، "یئل اسمه-یینجه چۆپ ترینمز". دنیا خالقارینین میف سیستیملرینده هاوا میفیک زامانین باشلادیغی نقطهده باش ائدیر. مثلاً، قدیم مصرده هاوا گویو و یئری مغلوب ائدیر، بوتون عالمی آله آلیب جانلیلاری یارادیر. چین لیلرین تصوورونده ایسه گویون قابیلارینین آچیلیب-باغلانماسی ایله حیات-اؤلوم حادثهلری باش وئریر. مسلمان میفلرینده عیسی نفسی ایله اؤلولری دیریلدیر، اونا مسیح (نفس وئرن) دئیلمه سی بونولا باغلی دیر. یئل آذربایجان میفیک تفککورونده یول گۆسترن، بلدچی رولونو دا یئرینه یئتیریر. یئل بابا قالین مشملرده آزیب منزلینی تاپماقدا چتینلیک چکن خئیرخواه اینسانلارین قارشى سینا چیخیر، اونلارا بیر یوماق وئریر و یوماغی یئر آتیب، دیغیر لاتماقی طلب ائدیر. یئل بابانین پوفلمه سی ایله یوماق آچیلیر و آزمیشلاری منزل باشینا چاتدیریر.

آذربایجانلیلارین ان اسکی تصوورلرینه گۆره، یئل بابا خیرمانا گلگه میشدن قابق اورادان بوغدا، دن گۆتورمزلر. سووورولما میش بوغدا گۆتورمنین اوغلو اولر. خیرمان سووورولان دان سونرا ایلک بوغدا گۆتورمنین ایسه اوغلو اولار. اولولاریمیز دئییرلر کی، "یئل اسدیرمینی سؤیمزلر". چونکی اونون آرخاسیندا باش روح دورور. یئل توپورسمن اوز اوستونه قاییدار. ائلهجه ده یئل داغینا زیارت ائدیرلر. آدمالار اورکلرینده هر هانسی بیر دیلک توتوب نذیر-نیاز گتیریر، قوربان کسیرلر. یئل بابا کیمین نذیرینی، قوربانینی قبول

ائتسە، او آدم خئير تاپار، آرزوسونا چاتار. بىر اينانىشدا ايسە دئيلىر كى، "يئل چرشنهسى گيرن گون سويود آغاجينين آلتينا گنديب نيت انله و يئل بابانى چاغير. اگر يئل بابا سنين سسيين انشىديب سويودون بوداقلاريني تورپاغا توخوندورسا ديليين يئرینه يئتر".

گوروندويو كيمي، آذربايجان توركلرينين ميفولوژى دوشونجهسينين قايناقلارى اوز كوكلى اعتبارى ايله تاريخى چوخ درين قاتلارينا باغلانير. اونلارين ايزلرينى گئن يادداشين دان عادت-عنعنلره، قديم بايراملارا، فولكلور اوركلىرينه، كلاسيك ادبيياتا، عموميتله، مدنيت فورمالارينا قاتماقلا اونودولماغا قويماميشلار. اولو توركون اوولادلارى دونياميزين آلتاي دان قارا دنيزهك اوزانان تورپاقلاريندا، ميفلين دىلى ايله دئسك، گوندوغان دان باشلاييب گونباتان دا بيتن اراضيلرده مسكونلاشاراق كوكدن گلن معنوى عامللرى اوز يوللارى ايله ياشاتديقلارى كيمي، آذربايجان ليلار دا همين معنوى ثروتين بىر حيصهسينين ياراديجيلارى اولماقلا ياناشى عمومى منبعدن گوتوردوكلرينى اوزونون كيلره قاتيب دويغولارينا، ايستكلرينه داياق انده-انده بو گونوموزه چاتديرميشلار.

حاضر لايان : محمدرضا اسماعيل زاده

بو مقاله، پروفيسور رمضان قافارلى نين يازيلاريندان ايقتيباس اولونوبدور

Akademik Nizami Cəfərov**Yazı mədəniyyətinin durğu işarələri**

Yazı mədəniyyətinin üç əsas şərti var: bunlardan birincisi cümlənin qrammatik baxımdan düzgün qurulması, ikincisi orfoqrafiya qaydalarına əməl olunması, üçüncüsü isə durğu işarələrindən yerli-yerində istifadədir. Yazı yazanın fərdi üslubi maneralarda təcəssüm edən məharəti, ustalıqı məhz bu üç normativ şərti gözlədikdən sonra gəlir.

Azərbaycan yazısında durğu işarələrindən ardıcıl, elmi əsaslarla istifadənin tarixi keçən əsrin 20-ci illərindən başlayır ki, bu, bir tərəfdən, latın əlifbasına keçid, digər tərəfdən, elmi dilçilik təfəkkürünün inkişafı ilə bağlı idisə, üçüncü tərəfdən, yazı mədəniyyətinin kütləviləşməsi və ya ictimailəşməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Bir sıra cəhdləri nəzərə almasaq, Azərbaycan yazısının durğu işarələri ilə “təminat”ını tənzimləyən ilk elmi-metodiki mənbə Bəkir Çobanzadə ilə

Fərhad Ağazadənin 1930-cu ildə “Azərnəşr”də çıxmış “Türk qrameri” kitabıdır. Kitabda “Durğu işarələri” bəhsini Fərhad Ağazadə yazmış və ön sözündə göstərmişdi ki, “yeni törəmiş olan bu məsələnin üstündə hələ çox zamanlar düşünüb-daşınmaq lazım gələcək”.

Burada on durğu işarəsindən bəhs edilir: 1) nöqtə, 2) vergül, 3) nöqtəli vergül, 4) iki nöqtə, 5) sual işarəsi, 6) nida işarəsi, 7) kəşidə (tire), 8) mötərizə, 9) çox nöqtə, 10) dırnaq işarəsi.

Sonrakı illərdə həm yazı texnologiyasının, həm də dilçiliyin sürətlə inkişafı ilə əlaqədar olaraq durğu işarələrindən yerli-yerində istifadə mədəniyyəti kifayət qədər yüksəlmiş, birbaşa bu məsələ ilə bağlı bir sıra əsərlər nəşr olunmuşdur. Onlardan M.Ş.Şirəliyevlə M.H.Hüseynovun “Azərbaycan dilinin durğu işarələri” (Azərnəşr, 1945), Z.İ.Budaqova ilə R.Ə.Rüstəmovun “Azərbaycan dilində durğu işarələri” (Azərbaycan SSR EA nəş., 1965) və Z.İ.Budaqovanın “Azərbaycan dilində durğu işarələri” (“Elm” nəş., 1977)ni qeyd etmək lazımdır.

Z.İ.Budaqova qırx il bundan əvvəl yazırdı:

“Təəssüflər olsun ki, bu qrafik vasitə (söhbət durğu işarələrindən gedir - N.C.) ancaq müəyyən məlum hallarda düzgün qoyulur. Çox zaman bunlar yazanın şəxsi zövqünü oxşayan ünsürlərə çevrilir: hər kəs cümlənin tələbinə yox, öz zövqünə görə bunlardan istifadə edir. Nəticədə yazılı nitqimiz ya müəyyən

incəliklərdən məhrum olur, ya da hər hansı işarələrlə lüzumsuz şəkildə yüklənir”.

Təəssüf ki, bu gün də həmin sahədə vəziyyətin qənaətbəxş olduğunu demək çətindir...

Azərbaycan dilində (əslində, yazısında) durğu işarələrinə həsr olunmuş son “təlimat”da nöqtənin 13, vergülün 54, nöqtəli vergülün 6, iki nöqtənin 3, sual işarəsinin 3, nida işarəsinin 5, tirenin 12, üç nöqtənin 8, mötərizənin 5, dırnaqların isə 3 funksiyası qeyd olunur.

Beləliklə, Azərbaycan yazısında durğu işarələrinin işlədilməsi tarixi göstərir ki, a) bir neçə on il ərzində müəyyən sabit qaydalar yaradılmışdır; b) bu qaydalar yazı təcrübəsində kifayət qədər kütləvi şəkildə tətbiq edilərək yayılmışdır; c) həm qaydalardan, həm də onlara nə dərəcədə əməl edilməsindən irəli gələn problemlər vardır.

Ümumiyyətlə, yazıda durğu işarələri üç vəzifə və ya funksiya daşıyır: 1) orfoqrafik, 2) qrammatik və 3) üslubi.

Orfoqrafik vəzifə dedikdə durğu işarələrinin sözün düzgün yazılmasında iştirakı nəzərdə tutulur.

Məsələn, bəzi mürəkkəb sözlər defislə yazılır (künc-bucaq, irəli-geri, aşağı-yuxarı, üç-dörd və s.), yaxud bir sıra xüsusi adlar dırnaq içərisinə alınır

(“Azərbaycan” qəzeti, “Vaqif” dramı, “Qurd qapısı” restoranı və s.), yaxud da müəyyən ixtisarlardan sonra nöqtə işarəsi qoyulur (S.Vurğun, və s., və b.). Durğu işarələrinin qrammatik funksiyası isə kifayət

qədər genişdir. Lakin ümumiləşdirməyə çalışsaq, həmin işarələri üç qrupa bölmək lazım gəlir:

- 1) nöqtə, sual və nida işarələri;
- 2) vergül işarəsi;
- 3) iki nöqtə, nöqtəli vergül və tire işarələri.

Nöqtə, sual və nida işarələri, bir qayda olaraq, cümlənin sonunda qoyulub həmin cümlənin nəqli, sual və ya nida cümləsi olduğunu göstərir; müqayisə edək:

1. İnsan həqiqət axtarır.
2. İnsan həqiqət axtarır?
3. İnsan həqiqət axtarır!

Əmr cümləsinin sonunda emosiya səviyyəsindən asılı olaraq ya nöqtə, ya da nida işarəsi qoyulur.

Ən çox mübahisə doğuran durğu işarəsinə - vergülə gəldikdə isə, burada da “şeytan” təsəvvür edildiyi qədər qorxulu deyil...

Vergüldən, əsasən, aşağıdakı hallarda istifadə olunur:

I. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri (sadə cümlələr) bir-birindən vergüllə ayrılır; məsələn:

1. Hava işıqlaşır, bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayanırdı.
2. Elə ki hava işıqlaşdı, bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayandı, Həsən kişi yuxudan oyanıb əyin- başını geyinərək həyətə çıxdı.
3. Hava işıqlaşdı bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayandıdan sonra Həsən kişi yuxudan oyanıb əyin-başını geyinərək ona görə həyətə çıxdı ki,

görsün dünən axşamdan yaddan çıxıb qapısı açıq qalan mal- heyvana bir şey olmayıb ki və s.

II. Cümlənin həmcins üzvləri arasında vergül qoyulur; məsələn:

İlk dəfə şəhərə gələndə, küçələrdəki insan axınına, bir-birinin ardınca şütüyən maşınlara, hətta yanıb-sönən işıqforlara baxanda ona elə gəlirdi ki, tamamilə uzaq bir aləmə, heç vaxt adət edə bilməyəcəyi bir məkana düşüb.

III. Cümlə üzvləri ilə əlaqədar olmayan sözlər, söz birləşmələri və ya cümlələr cümlə üzvlərindən vergüllə ayrılır; məsələn:

1. Əmi oğlu, sən elə bilirdin ki, mənim dostlarım, xüsusilə bu Qafur ki hər yerdə şənimə təriflər yağdırırdı, düz-əməlli adamdır, xeyr, elə deyil.
2. Məncə, a bala, sən gərək, nə olursa-olsun, özü də belə bir xoş gündə, o adamın könlünə dəyib qanını qaraltmayaydın.
3. Birincisi, dövlət başçılarının növbəti görüşü, heç şübhəsiz, öz-özlüyündə mühüm hadisədir. İkincisi isə, bunu keçən görüşlərin təcrübəsi də göstərdi, əgər sona qədər hər iki tərəf iradə nümayiş etdirsə, müəyyən uğurlu nəticələrə nail olmaq mümkündür və s.

IV. Vergül o və bu əvəzliliklərinin mübtəda, yoxsa təyin olduğunun fərqləndirilməsi üçün işlədilir; müqayisə edək:

1. O, evə getdi. Bu, kitabdır.
2. O evə getdi. Bu kitabdır.

Birinci halda o və bu əvəzlilikləri mübtəda, ikinci halda isə təyindir.

V. Əgər kiminsə fikrinə və ya mövqeyinə istinad olunursa (məsələn: Hegelə görə, Hüseyn Cavidə görə, mənə görə, sənə görə, ona görə və s.) görə qoşmasından sonra vergülə ehtiyac var; məsələn:

1. Hegelə görə, Şərq ilə Qərbin dövlət idarəçiliyi texnologiyaları bir- birindən kəskin şəkildə fərqlənir.

2. Hüseyn Cavidə görə, gözəllik adi həyatın fəvqündədir.

3. Qanunun keşiyində dayanmalı olan bir adamın belə hərəkətlərə yol verməsi, mənə görə, cinayətdir və s.

Lakin o halda ki görə qoşması üçün, ötrü qoşmalarının sinonimi kimi işlənir, ondan sonra vergülə ehtiyac yoxdur; məsələn:

1. Məni sənə görə yaman təriflədilər.

2. Verilən tapşırığı vaxtında yerinə yetirdiyinizə görə hamınıza təşəkkür elan edirəm və s.

Müqayisə edək:

1. Sən mənə görə narahat olmasan yaxşıdır.

2. Sən, mənə görə, narahat olmasan yaxşıdır.

Göründüyü kimi, mənə fərqlərinin nəzərə çatdırılmasında vergül həlledici rol oynayır. Hər iki halda cümlənin leksik-qrammatik tərkibi eynidir.

Amma birinci halda “sən”in “mən” tərəfdən narahat olmaması, ikinci halda isə “sən”in ümumi narahatlığına “mən”in münasibəti bildirilir.

Müşahidələr göstərir ki, vergüldən yazıda düzgün istifadə olunmamasının ən səciyyəvi əlaməti harada ki işlənirsə, ondan sonra həmişə vergül qoyulmasıdır. Halbuki, məsələn, Həsən sübut etməyə çalışdı ki, o günahı ki onun boynuna qoymaq istəyirlər, qətiyyənlər düz eləmərlər cümləsində birinci ki dən sonra vergül qoyulur (bağlayıcı olduğuna görə), ikincidən sonra isə qoyulmur (ədat olduğuna görə).

Yaxud ona görə ki, ondan ötrü ki, onun üçün ki və s. bağlayıcılardan sonra vergül işarəsinə ehtiyac yoxdur. Məsələn: Firma öz məhsullarının qiymətini aşağı salmaq fikrində deyildi, ona görə ki (ondan ötrü ki, onun üçün ki) bu məhsullara tələbat get-gedə artırdı.

Bəzən şeirdə söz sırasının dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq vergül işarəsinin işlədilməsində çətinliklər yarandığından yanlışlıqlara yol verilir. Məsələn, böyük şairimiz Sabirin aşağıdakı məşhur misrası nəşrlərdə həmişə

Şairəm, çünki vəzifəm budur əşar yazım, -
şəklində gedir. Ancaq məlumdur ki, şair “vəzifəm budur ki, şeirlər yazım, çünki (mən) şairəm” deyir. Ona görə də vergül “şairəm” yox, “çünki” sözündən sonra qoyulmalıdır:

Şairəm çünki, vəzifəm budur, əşar yazım.

İki nöqtə, nöqtəli vergül və tire işarələri o qədər də geniş funksiya daşımır. Və get-gedə nöqtə, yaxud vergüllə əvəz edilir.

İki nöqtə ümumi fikirdən sonra onun izahı verilərkən, yaxud ondan sonra hər hansı sadalamaya ehtiyac olarkən (xüsusilə rəsmi və ya işgüzar sənədlərdə) işlənir; məsələn:

1. Vəziyyətdən iki çıxış yolu var: ya yaxşı oxuyub təhsili davam etdirmək, ya da universitetlə vidalaşmaq.

2. İclasın gündəliyinə aşağıdakı məsələlər daxildir:

1... 2)... 3).....

Nöqtəli vergüldən o zaman istifadə edilir ki, vergül öz funksiyasını davam etdirə bilmir; belə ki mürəkkəb cümlənin tərkib hissəsi olan cümlə və ya cümlələr özləri də mürəkkəb olur, yaxud həmin cümlələrdə həmcins üzvlər işlənir; məsələn:

Elə ki müşahidə komissiyası fabrikin ərazisinə daxil oldu, saat yeddini keçmiş, iş vaxtı qurtarmışdı; adamlar isə evə tələsmir, başladıqları işi sona çatdırmaq istəyirdilər.

Nöqtəli vergülün bir funksiyası da daha çox rəsmi və ya işgüzar sənədlərin dilində özünü göstərir; məsələn:

Komissiya sədrinin səlahiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir:

1) iş icraçılarını təyin etmək, onların işinə nəzarət etmək;

2) müvafiq qurumlarla əlaqə saxlamaq, təcrübə mübadilələrinin aparılması üçün şərait yaratmaq...

Nöqtəli vergülün ikinci funksiyası birincidən o qədər də fərqlənmir.

Tire işarəsi cümlədə ya hər hansı sözə əlavə izah verilərkən, ya da həmcins üzvlər

“ümumiləşdirilərkən” işlənir; məsələn:

1. Bakı - qədim olduğu qədər də müasir bu şəhər, etiraf edirəm ki, məni öz gözəlliyi ilə valeh elədi.
2. Göz işlədikcə uzanan intəhasız çöllər, yalnız ayda-ildə bir dəfə yağış görən susuz torpaq, seyrək kol-kos - ətrafdakı hər şey darıxdırıcı, çox darıxdırıcı idi.

Vasitəsiz nitqdə iki nöqtə ilə tire birlikdə işlənir; məsələn:

Ayxan soruşdu:

- Ata, dünyanın ən gözəl ölkəsi haradır?

Atası bildi ki, oğlu məktəbdə yenə nə isə xoşuna gələn bir şey öyrənib. Özünü bilməməzliyə vurdu:

- Yox, haradır?

Ayxan təəccüblə:

- Necə bilmirsən? - dedi. - Hər kəsin öz vətəni.

Əlbəttə, yazı nə qədər mükəmməl olsa da, şifahi nitqin rəngarəng intonasiya çalarlarını sonacan əks etdirmək gücündə deyil. Ona görə də durğu işarələrindən bəzən üslubi məqsədlərlə də istifadə olunması tamamilə təbiidir. Məsələn, Mehman dolmuş gözləri ilə otağa göz gəzdirib arxasına baxmadan səssiz- səmirsiz bayıra çıxanda Dilarə bütün varlığı ilə hiss elədi ki, bu, onun son (!) səfəridir, ancaq bir söz demədi cümləsində “son” sözü qarşısında qoyulmuş nida işarəsi həmin sözün emosional təsirini gücləndirmək üçündür.

Bir neçə durğu işarəsindən eyni zamanda istifadə, adətən, üslubi səciyyə daşıyır. Məsələn, üç nöqtə, sual və nida, sual və nöqtələr, nida və nöqtələr və s.; məsələn:

- 1) Qatar hərəkətə gəldi... Onun ürəyi daha sürətlə döyünməyə başladı... Nə edəcəyini bilmədi...
- 2) Sən son sözünü deyəcəksən, ya yox?!
- 3) Gedirsən, ya getmirsən?..
- 4) Aha!.. Aha!.. Deməli, belə?!.. və s.

Azərbaycan yazı mədəniyyəti son on illərdə xeyli inkişaf edib zənginləşsə də, çox təəssüf ki, durğu işarələrinin işlədilməsi üzərində elmi-akademik nəzarət yox dərəcəsindədir. Və bu sahədə son peşəkar, nüfuzlu “təlimat”ın nəşrindən qırx ildən artıq bir zamanın keçməsi də göstərir ki, yazıda durğu işarələri məsələsi mətbu inersiyanın ümidinə buraxılmışdır. Halbuki nəinki mövcud vəziyyəti təhlil etməyə, eləcə də yeni - daha mükəmməl “yol xəritəsi” hazırlamağa çoxdandır ki ciddi ehtiyac duyulur.

1- حیصه نجی

Elyar Polad

«من» یازمیرام «دئینده ده یازیرام»
مولود سلیمانلی ایله مصاحبه

- خوش گۆردوک، اوستاد! آز-آز گۆرونورسونوز. یاش،
یورغونلوق، یوخسا ادبی انزوایا چکیلمیسینین؟ اگر انلهدیرسه،
بدیعی تصروقاتدا نه (لر) وار، نه یوخ؟

- خوش گۆردوک، صیاد آران. (مولود سلیمانلینین اوسلوبونا
توخونولمامیشدیر - ص.آ.) گۆروشوموزه چوخ شادام... سوالین
یئریندهدی؛ هئچ نه... ال-اتهیمی بیغیشدیرماقدایام، گئتدیم یئرلردن
قایتماغیم دا دئمک اولار. هر حالدا الیم دولودو، اورکدن شوکور،
دئییه بیلیرم. ایندیکی یاشدا بو چوخ گۆزل دویغودو. بیلمهلی بیک
کی، یاشادیغی عؤمور هر کسین یوردودو، بو ییتمیش بئش ایلیک

عۇمۇر دە اصلينده منيم يوردومدۇ. قانر يلىب باخىر سان، ياشادىغىن
 عۇمۇر تميز، يالتاقلقدان، قور خاقلقدان، ساتقىنلىقدان، ايندى نين
 سوموك لكهسى اولان آجگوزلوكدن، تاماھكارلىقدان اوزاق
 گۇروب، «چوخ شوکور» دئيه بيلير سنسه، دو غرودان دا چوخ-چوخ
 شوکورلر! يازيبا (ديله) گنيرديين «انزوا»، «بدیعی تصرفات»
 سۆزلريندن خوشوم گلسمه ده، ايلک و سون اولاراق او ديلله ده
 دنييم، بدیعی تصرفاتدا يازمادىقلاريم يازدىقلاريمدان چوخ اولدۇ.
 «انزوايا چكىلمك» مسئله سینه جاواييمسا بئلهدير: وخت گلير،
 وعده بيتير، آدینی نه قويورسان قوي، آخشام چاغی نین ایشیغی
 کیمی اوزونه چكىلمهيه باشلايیرسان... دو غرودان دا بئلهدير؛ حتی
 دنيرديم، اوزوندن ده آسيلي دئييل، آنلادیغین یا آنلامادیغین سمته
 چكىلمك. دارالماغینی، آزالماغینی حس اندیرسن، دوردوغون
 يئرده نه اوچونسه داریخماغین، غریبسمههين ده اولور. منيم
 گۇرونمههيم اوزونه سيغینماقدی، اوزون ده يازيدان، سۆزدن
 آیری کيمسن کی؟ اوننان باشقا نيين وار؟! وسسالام، يولون قالمير.
 يازيبا، سۆزه سيغینیرسان. آما كئچديين يوللار معنالارلا، حالالليقلا
 گنديليسه، بو، ياشاماغا دیر دئمكدی... منيم، آچيغی، ايندی اوزومه
 داها چوخ واختيم گندير، اوزومو اوخوماقلا، اوزومو آنلاماقلا داها
 چوخ مشغولام...
 بير واختلار هنج بيلميرديم نئينيرم، يازدىقلاريمدان انله بيل، خبريم
 يوخ ایدی. بو فیکری بئله افاده انلهميشديم بير زامانلار:
 «كولونگومون سسينی انشيتمهينده يازيم داها ياخشى آلينير»... بو
 گون بو، منيم «ياشاماغا دیريمدی»...

- «ارمنى آبدىداكى حرفلر» رومانيندا (شفاهى صحبتلاريميزده
 دئيشم، ايندى ده تکرار انديرم، رومانين بئله آدلانماسيني
 ايستهيمزدي! علمى-تدقيقات اثرى نين آدينا اوخشاير) توركون آنا
 تورپاغى اولان غربى آذربايجانين (ايندىكى ارمنستان
 ريسپوبليكاسى نين) گئنیش و ياخيندان، بير اوولاد سئوگيى يله

تصویرینه راست گلدیک. عینی زاماندا، بوردا باش وئرن تاریخی فاجعه‌لره، ارمنیلرین تۇرتدیکلری گئئوسید(سوی قیریم) سیاستینه شاهد اولدوق. سۆز سوز کی، غربی آذربایجان تورپاقلاریندا دوغولوب بویا-باشا چاتمانیز همین حادثه‌لری جانلی، بوتون رئاللیغی ایله عکس ائتدیرمه‌یینیزه سبب اولموشدور. بو تاریخی فاکتورون سیزین اؤز طالعییینیزده رولونو بیلیمک ماراقلی اولاردی.

- «ارمنی آبدیناکی حرفلر» رومان آدی کیمی منیم اوچون ده بؤیوک مطلبلر داشیمیر. من مسئله‌یه، یعنی رومانین آدینا او بیرری اثرلریمده اولدوغو کیمی، چوخ دا اهمیت وئرمه‌دیم، داها دوغروسو، گرکلی بیلیمه‌دیم. تکجه «ارمنی» کلمه‌سی ده کفایت انده بیلردی، چونکی من ارمنی‌یه های یوخ، ارمنی دئدیم اوچون بیر مدت داوا سالانلار آراسیندا بؤیوموشم. بیر واختلار، یعنی منیم مکتبلی واختلاریمدا ارمنی‌یه ارمنی دئسیدین، دوغرودان دا عصیبلشه‌جکدی، ان آزیندان: ارمنی اؤزونسن، دئیجه‌کدی، من هایام، بیر ده منه ارمنی دئمه، های دئه! بوتون بونلاری بیز اؤز گۆزلریمیزله گۆرموشوک. قوجالی، جاوانلی ارمنی دئییلنده هامیسی عصیبلشیردی. «بیزه های دئیین، بیز های ملتییک!» آما سونرالار ائله بیر واخت گلدی کی، ائله بیل، کوتلوی اولاراق اونلاری باشا سالدیلار. آنلاتدیلار، آنلادیلار کی، اونلار های یوخ، ارمنی اولماق لازیمدی... چونکی تاریخده هایلارین موقعی یوخ ایدی، اولسا دا چوخ ضعیف ایدی. بئله‌لیکله، «های» آدینی هامیلیقلا هم اونتودولار، هم اونتودوردولار. گۆرون، چوخ چتین بیر مسئله‌نی، «های» مسئله‌سینی نجه هایسیز-کویسوز حل ائله‌بییلر. اصلینده یاشاییشلاری، حیاتلاری دا آدلارینداکی بو، های-ارمنی اویونو کیمیدی، اویوندادیرلار همیشه. اونا گۆره ده آدا چوخدا فیکیر وئرمه‌دیم، سیزده فیکیر وئرمه‌یین... «ارمنی آبدیناکی حرفلر» رومانی منیم یگانه اثریمدی کی، آد ائله ده بؤیوک اهمیت داشیمیر، چونکی آچان کیمی حس ائدیرسن کی، ارمنیلره حصر اولونوب.

بیزیم کندله ارمنی کندی نین آراسیندا چاخماق دئییلن داغ واردی، اتهیی ایله چای آخیردی، ایریچای. اصلینده او داغ، او چای ایندی ده وار، آنجاق بیز یو خوق. بو چای هم ده بو ایکی کندی سرحددی ایدی. داغین بیر اوزونده ارمنی کندی شاهنازار، بیر اوزونده بیزیم کندی میز، جو جکند. ارمنی کندی، دقیق بیلیمیرم، تخمین 18-نجی یوز ایلیین اوللرینه یاخین گلیبلر بورالار. کندی شاهنازار آدینی دا اوزلریله کتیریلر. سؤیلنلره گؤره شاهنازار انله گلنلرین آغاسی ایمیش. اونلارین دوشدویو یئرده ساری کیلسه آدیندا بیر تیکیلی واردی. چوخ سونرالار آلبان عابدهسی اولدوغونو اویرنهجم. ساری کیلسه نین یانیندا یورد سالیرلار. بئله دئییرلر کی، گلمه لر آغساقاللارینی بیزیم آغساقاللارین یانینا منته گؤنریرلر کی، اذن وئرین قونشولو غونوزدا یورد سالاق، انله ده یورد سالیرلار... 50-نجی ایللرده آرتیق دفعه لرله بؤیوموش بیر کنده دؤنموشدو. یاخین کئچمیشیمیز اولدوغونا گؤره دئییلنلر، سؤیلنلر هله ده آرادایدی.

- سانکی بیر آن اول ایدی: خالق یازچیسی مولود سلیمانلی نین 70 ایلیینی قید انله دیک. مدریکلیک چاغیندا عموم اوخوجو رغبتینی، خالق و دولتین یارادیجیلیغینیزا وئردیی قیمتی گؤردونوز. داها بئش ایل کئچمیش، 75-ه چاتمیسینیز. عؤمرون زیروه سیندن اولوب- کئچمیشلر نجه گؤرونور؟ عموماً، بیر شخصیت، فرد، انسان کیمی اؤز-اؤز و نوزله حسب-حال دملرینده نجه قیمتلندیریرسیز، یاشاماغا دیرمی؟

- بو سوالا قیسماً ده اولسا جاواب وئردیم، منجه. همیشه یازدیقلاریمین، یاراتدیقلاریمین آراسیندا اولموشام، ایندی ده اوردا یام. یازدییم-یازمادییم، فرقی یو خدو... یاشامیش اولدوغوم بو عؤمورده یئرسیز، سویه سیز، خجالت دو غوران بیر کلمه بئله یو خدو. من بونو بو گون افتخار حسی یله دئییرم. یاشاماغا دیر - البته! بو گون، بو 75 ایلیک عؤمرومده اؤز ایچیمده تاپدیغیم، یازیب-یازیب راست گلدییم استعدادلی، نجابتلی، هر یئرده، همیشه

دوزن داشییان (سلیقه‌سیز گۆرونسه ده) خالقیمادرین تشکرلریمی بیلدیریم، من اونون آغلیلا یاشادیم، دوشونجه‌سییله دوشوندم، گوجویله چالیشدیم. «یارادانا عاید اولان سمت» آدیندا مرحوم دوستوم ناطق صفرووا حصر ائتدیم بیر یازیم وار. خالق دا ائله او سمتده‌دی، ناطق اولان سمتده، داها دوغروسو، ناطق ده خالق اولان سمتده‌دی. او سمت، او یۆن-یۆره یارادانیدی، اونا گۆره آیاغینی آتان کیمی سنین اولمور، اونو حالال زحمتینله، تمیزلینله، «میلی حاقا دولانماغینلا» تاپا-بولا بیلرسن. اصلینده ده بئله‌دی... گنرچک اولان بودو!

- یازیچی اوسلوبونوزون خالق دیلینه دریندن باغلیلیغی اثرلرینیزدن بللیدیر. دیلین صافلیغینی، دوغمالیغینی قورویان یازیچیلاریمیز دانسینیز. حتی بیر آرا، 1990-نجی ایللرده «خزر» ژورنالیندا «سۆز» آدلی خالق سۆزلریندن عبارت لغت ده درج ائتدیرمه‌یه باشلادینیز. نه ایلله باغلی ایدی بو؟

- ایلک اونجه دئییم کی، او یازی‌نین آدی «سۆز ایچینده سۆز» ایدی. او واختلار من «بولاق» وئرلیشییله مشغولدم. بو وئرلیش ده، دندیم کیمی، «یارادانا عاید اولان سمت» اوچون یازیلمايیدی، یعنی دیلی ده اوسلوبو دا، روحو دا یارادانا عاید... هر شئی سئچیلمه‌لییدی، اوستو وورولمادان، های-کویسوز، «قارغا منده قوز وارسیز»، «یارادانا عاید اولان سمت»-ین دیلی مطبوعاتا گلمه‌لییدی، گلدی... من دیلیمیزده‌کی دوغما سۆزلری گلمه سۆزلردن سئچمه‌لییدیم، حیرصسیز-هیکه‌سیز... صمیمی اولاراق آیرد ائله‌مه‌لییدیم. مین ایللیکلر بویو روحوما هوپموش داهیانه خالق یارادیجیلیغیندا اولدوغو کیمی اۆز سۆزلریمیزی سئچمک، اۆز سسیمیزی تاپماق... اگر بو گونوموزون اۆزونده ده چوخ-چوخ دنیا دیلیرنده دیلیمیزین تأثیری دویولورسا، نییه ده اولماسین... ائله وئرلیشین ایلک ساییندان «عزیز» سۆزونو ایشلتمه‌دیم. «ایستکلی»

اولسون. «ايستكلى دىنالييجيلر» يىن نىي پيسدى؟ بىلەجە، اوزومو يارادانا توتوب «بولاغ»ى او سمتە ايشلەدیم. خالق باشى نین اوستوندن اوز دوغما سسینی-سوزونو ائشیدیب كؤورلە-كؤورلە مات-معطل قالمیشدی... من سوزون اصل معناسیندا خزینە اوستە چىخمیشدیم. ائل بونو مندن گیزلتمەدى، عكسینە، نىي وار آچیب تۆكموشدو، چونكى من اونا دوغما ایدیم. بیز بیر-بیریمیزی تانیمیشدیق... ائلە او واخندان آرخایک حساب ائتدیییمیز، آما جانى-قانى اولان سوزلری كتاب حالیندا توپلايیب «سوز ايجینده سوز» آدى ایلا اجتماعیتە تقدیم ائتدیم، آما تأسف کی، دوغمالار الینە دوشمەدى...

- سیزین یارادیجیلیق بیوقرافیانیزدان دانیشانلار «بولاق»دان یان اؤتمورلر. بونا پارالل (یاناشی) سوال وئرسک، «بولاغ»ین شهرتینده رولونوزو نئجه گؤرورسونوز؟

- «بولاق» رادیو وئرلیشی نین شهرتی بیرباشا منیملە باغلیدی... دوغرو دو، بیر واختلار سس-کوی قالدیرانلار اولموشدو: بیرى دئییردی، بیغیشیب بیر یئردە یازدیق، بیرى دئییردی ائلە من یازمیشام کی، وارام... او واخت بوش سوزلردی، دئییب، چوخ فیکیر وئرمەدیم. چونکی اورکلە گؤرولن بوتون ایشلر بییه سینه اوخشاير؛ تانری اوز و سویونا باغیشلا سین، مبارک «بولاق» منه اوخشاماغینی هلە دە ایتیرمەیب، ساغ اولسونلار، طاهر طالیلی ایلا احمد اوغوز ایش باشیندادیلار...

- تاریخی طالعییمیزین آجی صحیفه لرینی تمثیل ائدن قاراباغ محاربەسی نین باشلانماسی سانکی یارادیجیایغینیزدا معین سوسقونلوغا سبب اولدو.

- دوغرو دو، من بیر آرا، سوسقونلوق، چاشقینلیق ایچریسینده
 چابالایا-چابالایا قالدیم؛ بیزیم بیر ملت، بیر خالق کیمی هنج نیه،
 هنج کسه باخمادان آزادلیغیمیز اوغروندا آیاغا قالخماغیمیز، گوز
 بئله قیرپمادان اولومله اوز-اوزه دورماغیمیز بیر ده لازیم گلدیکده
 اولمهی باجارماغیمیز بیزی غلبهله آباردی، تاریخده بیر کره
 قالخمیش اوچرنگلی بایراغیمیز اورتولردن چیخیب باشیمیز اوسته
 دالغانماغا باشلادی. مبارزه میز آلینمیشدی! چونکی بیز ایچدن
 گوجلویدوک، روحوموز غالیب گلدی! آما محاربه میز آلینمادی.
 چونکی ایچدن محکم اولساق دا، چولدن داغینیق ایدیق، بیر
 دئییلدیک، آرامیزا دولان یادلار بیزی پارچالاماق ایستهمیددی، اونا
 گوره ده محاربه میز آلینمادی. بیز اوز محاربه میز 2016-نجی ایل
 آپرئل دویوشلرینده گؤستره بیلدیک... یالنیز قاری دوشمن یوخ،
 دنیانین اوزو آیق ساخلامالی اولدو، بویوموزو گؤستره بیلدیک! بو،
 عالی باش کوماندانین محتشم تاریخی اثریدی!

- بو عرفه لرده امضانیز گؤرونمهدی، بیر نچه «ساتقین»، «ایت
 درسی»، «آغا جان» حکایه لریندن باشقا...

- من بونو دا آرایش حساب ائتمیرم... اوچ اثرین اوچو ده درین معنا
 یوکلری اولان اوز واختی نین یازیلا ری دیر. او عرفه لرده هر شئی
 انله گرگیندی کی، یازی یازماق ایکی نچی درجه لی ایشه دؤنموشدو.
 دویوشمک، ووروشماق زامانی ایدی...

- 2012-نجی ایله ده نشر اولونموش «آند اولسون عصره» کتایبیزدا
 اولو اوندیر حیدر علیو حاقیندا خاطرملرینیزی اوخودوق: «قیرخ
 ایلین یئددی گؤروشو». و معلوم اولدو کی، بیر چوخ یازیچیلار
 کیمی اولو اوندیرین سیزین ده یازیچی طالعینیزده بیر باشا رولو
 اولوب. حیاتی نیرین مختلف دؤنملرینه تصادف ائدن همین یئددی
 گؤروشدن هانسی بیر ی اولو اوندیرین اوبرازینی تاملیقلا تصور

انتمکده حل ائدیجی اولوب؟ و عموماً بو گوندن همین اوبرازی نجه گورورسوز؟

- اولو اؤندر حیدر علیئوین گوزونون اوجویلا باخماغی بس ائدردی کی، یانیلمادان اطرافی آنلاسن، نینکی یازیچیلارین طالعینده، بیر خالق، بیر ملت، نهایت، بیر دولت اولراق، طالعیمیزده اساسلی رولو اولوب... اولو اؤندر حصر ائتدیم «قیرخ ایلین یئددی گوروشو» اثرینده اطرافلی یازمیشام. اونو دئییم کی، ایلک دفعه حیدر علیئوی 1963-نجو ایلده گوردوم... او زامان س.م. کیروو آدینا آذربایجان دولت اونیورسیتنتی نین فیلولوگیا فاکولتیسین 2-نجی کورسوندا اوخویوردوم. بیر-ایکی ایله آرتیق طلبلر سئچیلیب بیر-بیریمیزی تانییب، بیرلشیب «دردلشمه» باشلامیشدیق. کیرهده قالدیغیمیز ارمنی ائولرینده، یاتاقخانا حجرلرینده گیزلین گوروشلر کئچیریر، گنت-گنده داها درین مطلبلره واریردیق؛ گوندهلیک، آیلیق، حتی ایللیک پروقراملار ایشله میشدیک، عضولوک حاقیناجان معینلشدیر میشدیک. گونلرین بیرینده بو گیزلین ایشلریمیزدن ک.ق.ب خبر توتدو... منیم او واخت ایگیرمی یاشیم واردی، بیر آز، بیر آز چوخ، هامیمیز او یاش عرفه سینده دیک. ایندیکی آغلیمیز لا اولچسک، بوراجان دوشونه بیلیمیشدیک، بوراجان، یعنی بیر آدیملیق. ائله ده اولدو، آدیمیمیزی آتان کیمی توتولدو... ایکینجی گندن من اولدیم، بیر ده ژورنالیستیکا فاکولته سیندن حسین... سحر تنزدندی، یاتاقخانانین دوردونجو مرتبه سینده کی قاپیمیز دویولدو: -بالاکیشی یئو کیمدیر؟.. قورخودان کئیشیمیش کیمی.م. منم، - دئییرم...

باش وئرن چوخ شیلری درینلینه جن آنلاماسام دا ک.ق.ب-نین اصلینده نه دئمک اولدو غونو بیلیرم: ک.ق.ب-نین ضربه سی انسانین جانینا یوخ، روحونا توشلانیب، دئییرم، اؤز-اؤزومه، ائله جمعیتین ده روحونا توشلانیب. بیر وار، اولوم، بیر ده وار محو اولماق...

بئلهجه، محو انتمسه ال چکمه یه چک.

آلار انلیق دهلیز بویو ایکی آدامین آراسیلا هارا گئتدییمی بیلیرم. قارانلیق دوشدویو حس ائدیلمیر. بیردن قاپی آچیلیر، گئتدیم یئرده، منی ایچری اؤتورورلر، اؤزومه گلنهجن خیلی چکیر... ایری پنجرهلی گئنیش اوتاقدی، من هاردا اولدوغومو آنلایا بیلیرم. یاخین گل! -باشدا ایشلمیش ایری جئهلی آدام برکدن گولوب منی یاخینا چاغیردی...

من خیردا، تیتیک آدیملارلا یاخینلاشدیم: «سوئت حکومتینی بیخماق ایستهمین اوشاغا باخ...» من باخیشلاری ایلییه ایشلمهین بو زهملی آدامین گولمهیینی بئله آنلادیم، قورخوما پرتلیک ده قاریشدی... آما بئله دئییلیمیش. بیر-ایکی سورغو-سوالدان سونرا اونون عکسینه سئویندیینی- رغبتینی حس ائتدیم. بايقان بو حسیمی افاده ائتمک ایستهمیرم، بو جور تفروعاتا وارماغیم دا اونا گورمدیر. اونون کیم اولدوغونو دا یانیندان چیخاندان سونرا بیلدیم: حیدر علی یئو... اونون سسینده، سوزونده، گورونوشونده غضب یوخ ایدی. او واختدان اللی ایلدن چوخ کئچیب، سیزی اینانديریرام کی، منیم حسیم دوغرودو... آرادان اللی ایلدن ده چوخ کئچیب، سسی هله ده قولالاریمدادی: «...سیزین گیزلین فعالیتینیزدن موسکوانین دا خبری وار، آما من سیزی موسکوا یا وئرمه یهجهیم! عاغیللی اولون، دنیا دیلرینی اؤیرهنین، گلهجهیه حاضر اولون! سیزین دندیکلرینیزینسه هله واختی چاتمايیب» انله ده اولدو، سیخینتی دان، تعقییدن قورتاردیق. شخصاً منی هئچ واخت اونوتمادی، دستهیینی، کؤمهیینی ده اسیرگه مەدی. «شیطان»-ا، «دیرمان»-ا، «سس» رومانینا و سایره. اثرلریمه گوره اوستومه یئرین قارا گروه هجومندان قورودو... بو مدت عرضینده من دربندن ایناندم کی، او بیزه کمک ائتمک ایستهمیردی، ائتدی ده! یاریم عصر بوندان اؤنجه جزاسی آنجاق اولوم اولان خاخالاردا بولونموش گنجلره اوز توتوب دندیی سؤزلری بیر ده ائشیدیرم: «...بوردا، منیم یئریمده بیر باشقاسی اولای بیلردی، گوشلندیرردی هامینیزی! بو خالقا سیزین کیمی اوغوللار لازیمدی...» گنرچی بودو، «...بیر باشقاسی»نین

کیم اولدوغونو تانیماغیمیزدی، گئرچک اولان. صاباحلارا حاضر اولماغیمیز دیر! قازانديغیمیز بو اوغورلارین، -آزادلیغین، مستقللییمیزین قایناغی ندی بس! اولو اؤندرین اوزاق گؤرنلیکله یاشادیغی و گنج نسله یاشاتدیغی دویغولار دئییلمی؟! عموم ملی لیدریمیز حیدر علی یئو ائله او زامانلار ایچلرده گئدن آزادلیق دویغولارینی حس ائدیپ سئوینیردی...

- مولود سلیمانلی بیر یازیچی کیمی، دئمک اولار کی، ایکی ادبیات ائپوخاسی یاشاییب. 1960-1980-نجی ایللر و مستقللیک دؤورو ادبیاتی. مقایسهلر سیزه نه دئییر؟

- منیم اوچون بیر یازیچی کیمی واخت «ایزم» لره آیریلیمیر، یعنی من یازارکن هاردا یاشاییرام-یاشاییم، سربست اولموشام. صمیمی سؤزومدو، باشقا جور دوشونسهیدیم، یقین کی، هئچ نه یازمامیشدیم... ایندی اؤز حالال، مستقل دولتیمده یاشاییرام، یالنیز ابدی، قاپهیم- قدیم اولماسینی دوشونورم، بونون اوچون نه ائتمکدن باشقا هئچ نه فیکیرلشمیرم؛ بیر وطنداش کیمی، یازیچی کیمی الیمدن نه گلیرسه، اولوم قاریشیق، اونو ائلهیم. دوغرو سؤزومدو. منیم ایچیمده اونسوز دا باشقا سمت یوخدو. ایندی هر شئی منیم اؤزوموندو، بیزیمدی، بونا گؤره داها مسئولیتلییم. داها گوجلر اولماسی اوچون دوغما دیلیمیزین گوجونو قورومالییام، هامیلیقجا یابانچی سؤزلره قارشى اولمالیق، اجتماعی یئرلرده ایشیمیزه بورنونو سوخان یاد دیلره، هامیلیقجا یوخ-دئمهلر-بیک! دیشیب داها دا گؤرلشن کوچملریمیزه-سوکاکلاریمیزا بلکه ده قصداً یاد آدلار قویوب کورلایان یاد آداملار قارشى ایندی داها سرتیم! سرت ده اولمالیق...

- «مستقللیک» دئدیینیز سیزین اوچون نه دیر؟ خالقین اجتماعی-سیاسی مستقللیی بیر قلم آدمی نین فردی یارادیجیلیغیندان نئجه گؤرونور؟

- مستقللیی تک بیر آدم اوچون ده ایضاح انتمک اولار، بیر خالق اوچون ده. سوندا عینی نتیجهیه گلهجییک، ایکیسینده ده آزاد اولماق، آزادلیق معناسی آنلاشیلاجاق. فیکریمجه، تک بیر آدم کیمی ده، خالق کیمی ده آزادلیغا حاضر اولماق لازیمدی. یعنی، بیلیمه‌لیدی کی، مستقل اولماق اؤزباشینا اولماق دئمک دئییل؛ تک بیر آدم اوچون ده، خالق اوچون ده. آزادلیغی اصلینده ایچیندن آزاد اولان خالق قازانیر و یاشایا بیلیر. مستقل اولوب دا یاشایا بیلیمه‌ین خالقلار موجوددور. بو جور انسانلار دا وار. اوزاغا گئتمه‌یک، ارمنیلر آزاد اولان کیمی یاشایا بیلمه‌دیلر، چونکی اونلار عؤمور بویو حمایه‌سیز یاشاماغی باجارماییلار... بئله بیر مثل وار: «یالان آپارار، قایتارماز»... ارمنیلر یالانا گئتدیلر. مستقللیک هم ده منلیی یاشاتمادی، اؤز کؤکون اوسته بیتیب دیکلمه‌ببندی.

- 1979-نجو ایلده «آذربایجان» ژورنالیندا درج اولونموش «دَییرمان» اثرینیز ادبی حیاتیتمیزدا دؤنوش مقامی کیمی وورغولانیر. اثرده سیستمین چورومه‌سی آشکار فاکتلارلا قباردیلیر. بوندان داها اول سیزین پروبلوماتیکا اعتباریلا داها کسکین «شیطان» پوئستینیز درج اولونموشدو. بو گون نئجه فیکرلشیرسینیز، نییه محض «دَییرمان»؟

آردی گلن ساریدا...

Ətayə Odər Əkbərsoy

Nə ondansan,nə bundan!

"Sizdənəm,yə'ni Azərbaycanlıyam.Amma Ana dilimi bilmirəm.Dilimi öyrənmək üçün mənə dərslik göndərin".

Güney Azərbaycandan gələn bir məktubdan.

Yad dildə məktub yazıb, qardaş öz qardaşına,
Bu məktubu oxuyan nə kül töksün başına?!

Hökmünə bax həsrətin,

Hökmünə bax zillətin.

Bəs anası yox imiş - bu zavallı millətin?!

Bir anadan süd əməən əkiz övLadlarına

öz dilini öyrədə?

Bir yuvadan uçurub,bu uçuşu seyr edə?!

Məktubunu oxudum,yazırsan ki: "Sizdənəm,

Ancaq mən öz dilimi bilmirəm,bilmirəmsə

Necə deyim, mən mənəm?"

Çox gözəl e'tirafdır!

Səhvini anlayanı düz olmazdı danlamaq.

Günahını azaldır,günahını anlamaq.

Bu yaradır,
Bu yerdə yarılanır bu yara.
Nə deyək,nə ad verək
Dilini bilməməklə öyünən nadanlara?
Haqlısan ...
Bizdən olub
ey bizliyindən dönən,
Səni mən bağışlaram,bağışlarmı bəs Vətən?!
Bilmirsənsə dilini, sən Vətənin üzünə
istəmədən ağ oldun.
Sən özünə bir ögey,özgəyə yamaq oldun.
Bu halınla
sünbəyə
nə toxmaq,
nə də qardaş,
tüfəngə çaxmaq oldun.
Sən çıxmaq istəsən də özgənin əfsunundan
Nə ondansan,nə bundan!
Bilsən də yad dilini, lap yadın özü kimi
Səni doğma bildimi?
Bilməyib,bilməyəcək!
Ona "can qurban" desən
o, haqqını yeyəcək.
Ürək qızdırmayacaq, sənə "özgəsən" - deyə
Sənin özününkü də satılmış biləcəkdir,
qardaşını özgəyə.
Yazırsan: "Dəyişmişəm,
Başqa gözlə baxıram indi bütün hər şeyə,
Mənə dərslik göndərin, dilimi öyrənməyə"

Dərslik?
Bu nə deməkdir?
Kitablardan nə səmər?
Axı Ana dilini Anadan öyrənərlər.
Anan bunu etmədi
O sənə öyrətmədi
Anasının dilini.
Anan sənə öyrətdi ağasının dilini.
Öz doğma övladına doğma Ana dilini
Öyrətməyən Analar,
Bəs Ana adlanmağa sizin haqqınız mı var?
Dilinizi danırkən, özünüzü dandınız!
Ancaq bu alçaqlığı siz ucalıq sandınız.
Ey kökündən ayrılıb, öz - özündən qaçaqlar,
Əmin olun,sizi də bir zaman danacaqlar!

Fevral 1980
B.Vahabzadə.

Novruz - Bahar Bayramından

söhbət açanda Vətənimizin qeyrətli oğlu Şıxəli Qurbanovu xatırlamamaq mümkün deyil. SSRİ dövründə ilk dəfə 1967-ci ildə Azərbaycanda Novruz Bayramı məhz onun səyi nəticəsində qeyd olunmuşdur.

Şıxəli Qurbanov — Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, şair, filoloq-alim, ədəbiyyatçı, dövlət və ictimai xadim, filologiya elmləri doktoru, Azərbaycan Dövlət mükafatı və Üzeyir Hacıbəyov adına mükafatın laureatı. Ş. Qurbanov 1960-cı illərdə Azərbaycan EA-nın Dil və Ədəbiyyat İnstitutuna rəhbərlik etmişdir. Dəfələrlə Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputat seçilmiş, orden və medallarla təltif olunmuşdur.

Həyatı.

Şıxəli Qurban oğlu Qurbanov 1925-ci ildə Bakıda doğulmuşdur.

Şıxəli Qurbanovu müasirlərindən fərqləndirən,

heysiyyət və ləyaqət baxımından çağdaşlarından bir neçə pillə yuxarı qaldıran ümdə bir keyfiyyəti vardı: O, heç bir üstünlüyü, imtiyazı, maaşı-muzdu olmayan, əksinə, fədakarlıq və məhrumiyyət tələb edən vətəndaşlıq vəzifəsini daşıdığı titulların hamısından yüksək tuturdu.

Şıxəli Qurbanov gündəlik fəaliyyətində - çoxsaylı görüşlərdə, yığıncaq və konfranslarda dövlət adamı kimi yox, millət xadimi kimi çıxış edirdi. Çünki onun dövləti yox idi, o bu həqiqəti yaşadlarından xeyli əvvəl dərk etmişdi. Tale onu axına qarşı getməyə, donuq ehkamları və əski qəlibləri sındırmağa məhkum etmişdi. O bu məhkumluqda nəsə tapmışdı.

Mən indi artıq illərin dumanları arxasında qalmış 1967-ci ildə orta məktəbdə müəllimlik edirdim. Səhv etmirsənsə, martın əvvəlləri idi. Şəhərə xəbər yayıldı ki, Mərkəzi Komitənin katibi şəhərə gəlib. Bu xəbər günün günorta çağlarında səmada çaxan şimşək rəqsinin effektini yaratdı. Hamı Onun gəlişinin təsadüf, sıradan, adi görüş olmadığını bildirdi. Dram Teatrında partiya-sovet fəallarının yığıncağında O, şəhər rəhbərliyinə (rəhbərlikdə rus və erməni funksionerlər yetərinə idi) milli kadrları yüksək vəzifələrə irəli çəkmək barədə tövsiyələrini verdi. Belə bir göstəriş aşırı və saxta beynəlmiləçilik xəstəliyinə tutulanlar üçün gözlənilməz oldu. Alovlu vətənpərvər milli düşüncə və duyğularını açıq şəkildə dilə gətirirdi. Az sonra

böyük Vətəndaşın təşəbbüsü ilə Novruz bayramı dövlət səviyyəsində qeyd olundu. Xalq tonqallarının işığında özünün tarixi yaddaşına - kökünə, mənşəyinə, ilkinliyinə və bütövlüyünə qayıtmağa başladı.

1967-ci ilin Novruz tonqalları yalnız küçələri, meydanları yox, həm də ən başlıcası illərin dözülməz ağırlığı altında sıxılan, boğulan, mühitin qaranlıqlarına bürünən ürəkləri, beyinləri işığa qərğ etdi. Tonqaldan ayrılan qığılımlar, çınqıllar xalqda öz gələcəyinə təminatlı inam, perspektivli ümid yaratdı. Üstəlik Odlar yurdunda qalanan tonqallar, qara əllərin, qara yellərin söndürdüyü milli şüur ocaqlarını alovlandırdı. Tarix və milli vicdan müasirliyin divanında yenidən sınağa çəkildi, dəyərlərin yenidən dəyərləndirilməsi prosesinə təkan verildi. 2 Xalqın, toplumun millətə çevrilməsi işi yeni sürət və vüsət götürdü. Lider vaxtın nəbzini tuta bilmişdi. Doğrudur, bu sahədə ədəbiyyat, illah da ki, onun çevik və operativ janrı olan poeziya xeyli iş görmüşdü. Ancaq milli özünüdərkini formalaşması məsələsinə Mərkəzi Komitənin, xüsusilə onun rəhbərlərindən birinin müdaxiləsi o vaxtın görünməmiş hadisələrindən sayılmalıdır. Şıxəli Qurbanova qədər Azərbaycanın partiya nomenklaturasında belə bir cəsur addımı atana, kişilik və ləyaqət səviyyəsində fədakarlıq göstərən ikinci bir vəzifə sahibinə rast gəlinməmişdi. Millətin belindən gəlmiş, çoxillik ağrılarından doğulmuş MK

katibi, şair, dramaturq və elmlər doktoru bu addımı ömrü bahasına atmışdı.

Az sonra o, bəzən gizli, bəzən açıq şəkildə təqib olunmağa başladı. Nömrəsiz maşınlar, mülki geyimli şəxslər Onu nəzarətə götürür, izləyir, əməlləri sayaq qara adamlar milli fikir öndərini qarabaqara təqib edirdilər. Onu balaları və ömür-gün yoldaşı ilə sevincini-dərdini bölüşdüyü, birgə nəfəs aldığı bu dünyadakı mənzilindən ayıraraq gedərgəlməzə - son mənzilə yola salmağa hazırlaşdılar. Sonucda da namərd diş həkiminin əlləri ilə başdan-başa enerji və işıq mənbəyi olan bir insanın, Vətəndaşın və Millət oğlunun ömrünə nöqtə qoyuldu.

Ölümü.

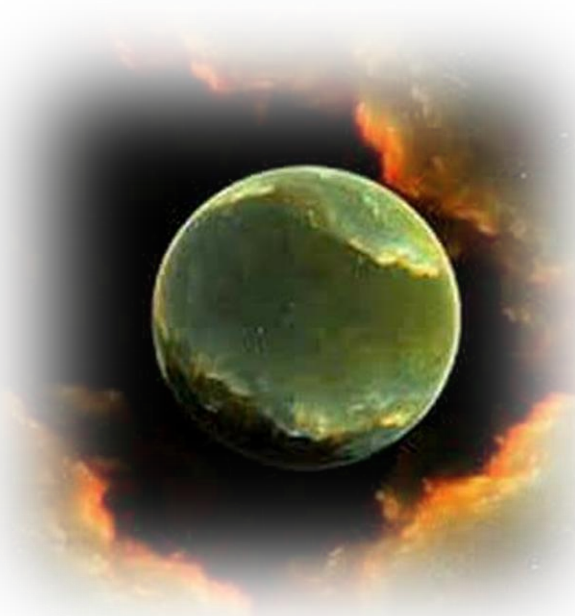
Şıxəli Qurbanov uzunmüddətli fasilədən sonra 1967-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə dövlət səviyyəsində Novruz bayramının keçirilməsinə müvəffəq olmuşdur. Mərkəzi Komitənin birinci katibi Vəli Axundov onu təhlükəli işlər gördüyü barədə xəbərdarlıq etmişdi. Şıxəli Qurbanov isə öz hərəkətlərinə görə özü cavab verəcəyini demişdi. Qurbanovu izahat yazmağa çağırıdılar. O da Novruz bayramının tarixi ilə bağlı 22 səhifəlik izahat yazdı. Sübut etdi ki, Novruz bayramı heç də dinlə əlaqəli bayram deyil.

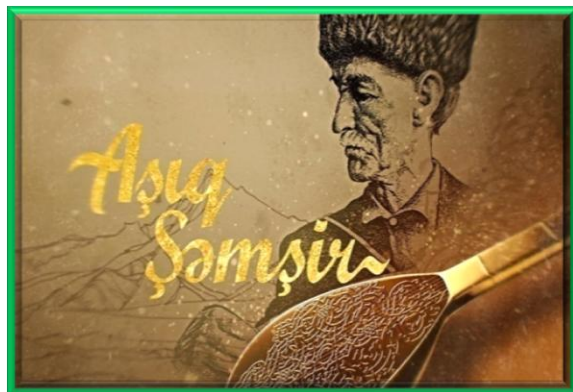
1967-ci ilin may ayının 24-də Şıxəli Qurbanov dişlərini müalicə etdirmək üçün həkimə gedir və elə oradaca müəmmal şəkildə vəfat edir. Həkim dişinə

iyinə vurarkən Şıxəli Qurbanov ölmüş, həkim pəncərədən qaçmışdır. Ailəsi onun ölümünün dövlət səviyyəsində hazırlandığını iddia edir. Şıxəli Qurbanovun qızı Gülnarə Qurbanova: "Aydın məsələdir ki, Şıxəli Qurbanovu öldürüblər. O zaman vəzifəyə gəlmək istəyənlər dövlət səviyyəsində bunu təşkil etdilər. Məlum oldu ki, ona sianid turşusu vurublar". Bu hadisə Azərbaycan SSR Kommunist Partiyasının növbəti birinci katib seçkisi ilə bağlı plenumundan qısa müddət əvvəl baş vermişdi.

Allah sənə rəhmət eləsin, Vətən oğlu! Məkanın cənnət, ruhun şad olsun!

شمشیر عاشیق

دام دمیرچی " کلبجرین ایله اوغلو ۱۸۹۳ جو قوریان شمشیر عاشیق
 جی ۱۹۵۵ یاشامیشدیر کندینده اولموش، آغابان آنادان کندینده "
 ایستی کلبجرین وورغون صمد شاعیری خالق آییندا آوقوست ایلین
 اونولا گوروشرکن شمشیرله عاشیق سویوندا
 آخجی و استعدادین یوکسک شمشیرین عاشیق. شعرلشمیشدیر
 دیبر کول لی گیرمه شمشیر " وورغون صمد گورن طبعین
 عاشیق گوروش بو. دمیشدیر "
 اتفاقی بو قدر اولنه کی قویموشدور تاثیر اله وارلیغیندا شمشیرین
 ایلک اونون. یاراتمیشدیر شعرلر ساییلی چوخ اونوتماییب، حاقیندا
 عاشیق و علی عاشیق ایسه سونرا قوریان عاشیق آتاسی استادی
 فنورال ایلین ۱۹۸۰ جی شمشیر عاشیق نهایتا. اولموشدور العسگر
 آغابان اونو. ائتمیش وفات آییندا
 تورپاغا داغیندا آدلانان قارداش یئددی کندینین

داواملی یولو شاد روحو. تاپشیر میشدیلار
شمشیردن عاشیق شعر گوزل بیر
لر کیشی اولان یالتاق اوزلو ایکی

دیمز قادینا ساتان عیصمتین

آدام وار که سسی توتوب هر یانی

آختار سان شوهرتی آدینا دیمز

خاننن خبیثین چکیلمز دردی

اونلار که اولومدن داها بتردی

ینمه نامردین آشین زهردی

تامی تورش آیرانین دادینا دیمز

یاخشیلیغین کوتون گوتورمز باشی

اولنده دونیادان گندجک ناشی

ساتقینین یاغ_بالی لذتی آشی

مرد ایگیدین یاوان جادینا دیمز

شمشیر دوستلوق دندی بیرده حقیقت

خبیثه، خانه، ابلیسه لغت

سنه بی حیاتین انتدیگی حورمت

منشه ده چوروموش اودونا دیمز

**Bu gün görkəmli şair Nazim Hikmətin
anadan olmasının 116-cı ildönümü tamam olur**

Bakı, 15 yanvar, XX əsr dünya ədəbiyyatının ən böyük şairlərindən olan Nazim Hikmət təkcə türk xalqının deyil, bütün Şərq xalqlarının poeziyasına misilsiz təsir göstərmiş, şeirdə yeni yollar açmış novator sənətkar, əsrin klassikidir. O, özünün romantik ruhlu, coşqun pafoslu, dərin məzmunlu əsərləri ilə müasir türk ədəbiyyatının inkişafına böyük təkan verib. Nazim Hikmət həm mübariz ictimai xadim, həm də istedadlı şair və dramaturq

idi. Lakin poeziya onun yaradıcılığının ana xəttini, istedadının ən qüvvətli istiqamətini təşkil edirdi.

xəbər verir ki, bu gün türk inqilabi poeziyasının banisi, şair, dramaturq, ssenarist, Beynəlxalq Sülh Mükafatı laureatı Nazim Hikmətin doğum günüdür.

Nazim Hikmət 116 il bundan öncə yanvarın 15-də Selamik şəhərində dünyaya göz açıb. O, 1918-ci ildə İstanbulda Hərbi Dənizçilik məktəbinə daxil olub. Həmvətənlərinin acınacaqlı həyatını kiçik yaşlarından hiss edərək Türkiyənin xarici müdaxiləçilər tərəfindən işğalı əleyhinə şeirlər yazdığı, inqilabi hərəkata qoşulduğu üçün 1919-cu ildə məktəbdən xaric edilib. Bütün yaradıcılığını xalqının azadlığı, xoşbəxt həyatı uğrunda mübarizəyə həsr etdiyi Vətəninə, xalqını sevdiyinə görə şair iztirablı, tufanlı, qasırğalı bir həyat yolu keçib, fasilələrlə ömrünü məhbəslərdə keçirib, qürbətdə yaşamağa məcbur olub. Şair şeirlərinin birində bunu belə ifadə edib.

Bağlısan deyə ölkənə,
Dünyaya, insana,
Ya boğazdan asılırsan
Ya atılırsan zindana.

Şairin “Sərvlikdə” adlı ilk şeiri 1918-ci ildə “Yeni məcmuə” jurnalında dərc olunub. 1921-ci ildə Moskvaya gələrək Şərq Zəhmətkeşlərinin Kommunist Universitetində oxuyub. 1924-cü ildə Ankaraya qayıdıb və həbs edilib. Bir müddət sonra azadlığa çıxaraq qəzet və jurnalda çalışıb. 1925-ci ildə qiyabi olaraq 15 il həbsə məhkum edilən Nazim Hikmət 1927-ci ildə yenidən gizli yolla Moskvaya gəlib. Onun 1926-cı ildə yazdığı ilk poeması “Neft dünyasına səyahət” - Bakı neftçilərinə həsr olunub. Bir il sonra ilk dəfə Bakıya gəlir. Bakını, Xəzəri görəndə ona elə gəlib ki, mühacirliyi yarıb öz doğma diyarına qayıda bilib. Özünə doğma bildiyi bu diyarda unudulmaz anlarını yaşayıb.

Şairin 1928-ci ildə ikinci Vətəni saydığı Azərbaycanda ilk kitabı - “Günəşi içənlərin türküsü” nəşr olunub. Nazimə həsr olunmuş ilk məqaləni də Bakıda dövrün görkəmli tənqidçisi Əli Nazim yazıb. Məqalə “Günəşi içirik... günəşlənirik” adlanırdı. Əli Nazim böyük türk şairinin çağdaş Azərbaycan şeirinə göstərdiyi təsiri xüsusi vurğulayıb.

Onun şeirləri içərisində xüsusi yer tutan “Bayram oğlu”, “Arpa çayının iki yanı”, “Xəzər”, “Neftə

doğru” əsərlərinin mövzusu Azərbaycanla əlaqədardır. 1929-1932-ci illərdə yazdığı “835 misra”, “Baron-3”, “1+1=1”, “Səsini itirmiş şəhər” kitabları, “Jakonda” və “Şi- Ya-ı” poeması, “Berinci özünü niyə öldürdü” mənzum romanı ilə imperializmin müstəmləkə siyasətinə qarşı çıxıb. 1936-cı ildə yazmış olduğu “Alman faşizmi və iraq nəzəriyyəsi” adlı məqaləsində şair faşizmin dünya azadlığı iddialarını ifşa edir, bütün mütərəqqi bəşəriyyəti insanlığın bu qəddar düşmənlərinə qarşı mübarizəyə çağırır. Həmin il şairin Türkiyədə sonuncu şeirlər kitabı - “Şeyx Bədrəddin haqqında dastan” nəşr olunub. Dastanda orta əsərlərdə türk tarixində baş vermiş kəndli hərəkətindən bəhs edir.

Nazim Hikmət 1938-ci ildə saxta bir ittihamla yenidən həbs olunub və 28 illik məhəbəs cəzasına məhkum edilib. Həbsxanada məşhur “İnsan mənzərələri” epopeyasını, “Həbsxanadan məktublar” silsiləsini, “Məhəbbət əfsanəsi”, “Yusiflə Züleyxa” pyeslərini və başqa dəyərli əsərlərini yazıb. 1950-ci ildə əfv edilərək azadlığa buraxılan Nazim Moskvaya köçüb. Bu dövrlərdə “Türkiyədə”, “Qərib adam”, “İvan İvanoviç vardı mı,

yoxdumu” bir çox şeir və poemalarını, dramaturgiyaya dair məqalələrini qələmə alıb.

Nazim Hikmət həm də istedadlı nasir idi. “Romantika” romanı onun çox qüvvətli nəsr əsəridir. Romanda Nazim Hikmətin inqilabi fəaliyyəti, Moskvada təhsil alması, yaşamağın gözəl olduğunu bilən və onun gözəlləşməsinə can atan insanların mübarizəsi əksini tapıb. Ədibin romanı əsasında “Yaşamaq gözəldir, qardaşım” filmi çəkilib.

Böyük ədibin yaradıcılığında dram əsərləri də mühüm yer tutur. Onun pyesləri dəfələrlə Azərbaycan teatr səhnəsində tamaşaya qoyulub.

Şair ikinci dəfə Bakıya 30 il sonra gəlib. Öz məmləkətindən sonra heç bir torpaq ona Azərbaycan qədər doğma olmayıb. Nazim Türkiyənin ətrini bizə yetirən, canımız qədər doğma olan türk dilini ölümsüz şeirləri ilə bizə çatdıran milli ruhlu, qüdrətli şairdir. Şair Bakını İzmirə bənzədirdi. Ona görə də Bakı, Xəzər haqqında təsirli şeirlər yazardı. Bakı həm də şairə ona görə doğma gəlirdi ki, burada onun şeirlərini saatlarla, doymadan dinləyəcək geniş dinləyici kütləsi, qiymət verə biləcək şair, yazıçı,

bəstəkar, alim dostları, bütün Azərbaycan xalqı vardı.

Bəstəkar Arif Məlikovun Nazim Hikmətin librettosu əsasında yaratdığı “Məhəbbət əfsanəsi” baleti dünyanın bir çox ölkələrində tamaşaya qoyulub. Heykəltəraş Münəvvər Rzayeva şairin büstünü, Toğrul Nərimanbəyov və başqa rəssamlar portretini yaradıblar.

Şair həyatının son günlərində Vətəndə olmaq, öləndə Anadolu məzarlığında - məzar daşı da istəməyərək, uca bir çinarın altında uyumaq arzulayıb. Ancaq şair doğulduğu torpaqdan çox uzaqlarda, qürbət diyarda - Moskvada 1963-cü ildə Vətən həsrəti ilə əbədi dünyasına qovuşub.

Məşəqqətli, qasırğalı bir həyat yolu keçmiş Nazim Hikmət insan dünyasının zənginliyini, duyğu aləminin incəliklərini, həyatın mürəkkəbliyini, dünyanın təzadlarını bütün dolğunluğu ilə əks etdirə bilən və türk şeiri tarixində əbədiyaşar qalacaq korifey bir sənətkardır.

تکم چی اردبیلده

آیین تکم چی

وقتی صدای تکم چی ها با زبان شیرین و آهنگین در شهر و روستا می پیچید، به مردم نوید آمدن بهار را می دهد. تکم خوان ها معمولاً از کوهستانها می آیند و اشعاری را درباره نوروز، زایش و نوزایش می خوانند و علامت مشخصه آنها نیز همین بز تزئین شده و تکم است. بز در تاریخ (آذربایجان) در اکثر داستانها آمده و یکی از اساسی ترین مولفه های اسطوره ای و به معنی برکت و زایش است و بر اساس تصاویر به دست آمده از دل غارها، در دوران قبل از شهرنشینی هم اهمیت آن شناسایی شده بود.

انسان عهد باستان برای رسیدن به پاسخها و غلبه بر ترس خود همیشه در ارتباط با اسطوره ها، آیین هایی را انجام می داده که آیین تکم خوانی نیز یکی از اشکال نمایشی آن در منطقه آذربایجان محسوب می شود. تکم آیینی است که چند روز مانده به چهارشنبه سوری اجرا می شود. بر اساس رسمی دیرین در خطه آذربایجان در اسفندماه هر هفته جشنی برای استقبال از بهار بر پا می شود و معمولاً مردم این جشنها را از اولین چهارشنبه اسفند معروف به ”یالانچی چرشنبه“ (چهارشنبه دروغی) شروع می کنند.

دومین چهارشنبه که به ”خبرچی“ است، سومین چهارشنبه نیز ”کول چرشنبه“ (چهارشنبه خاکستری) و چهارمین چهارشنبه نیز ”گول چرشنبه“ (چهارشنبه گل) گفته می شود. تکمچی ها و تکم گردانان در بین دو چهارشنبه آخر یعنی کول چرشنبه و گول چرشنبه می آیند و اشعارشان را خوانده و مزدگانی آمدن عید و فرا رسیدن نوروز را می گیرند

بیزیم یئرده یومورتانی یویارلار
اوندان دؤنوب یئددی رنگه بویارلار
یئددی سینده تحویل اوسته قویارلار
سیزون بوتزه بایر آموز موبارک
ایوز ، ایلوز ، هفتوز گونوز موبارک

چیلله، قاری، قار، قاریز، قیش
ناصر منظوری

(چیلله = چله)

در ترکی یای یعنی کمان، چیلله نیز یعنی زه (در اینجا زه کمان) و نیز محل زه برای گذاشتن تیر در موقع انداختن تیر، (و نیز معناهایی که گفته (خواهد شد)، اوخ یعنی تیر (تیر کمان

در ترکی به تابستان نیز "یای" گفته می‌شود. از این رو وقتی گفته می- تابستان)، (تداعی کننده‌ی کشیدگی نهایی کمان شود "یایین چیلله‌سی" (چله به هنگام انداختن تیر) یعنی نهایت و اوج کشیدگی تابستان که چهل و پنج روز رفته از تابستان است

قیشین چیلله‌سی (چله‌ی زمستان) نیز به معنای کشیدگی نهایی سرما است که دو تا است یکی چهل روزه (بویوک چیلله) یکی بیست روزه (کیچیک چیلله). یعنی زمستان دوبار به اوج می‌رسد

شب دارای کشیدگی نهایی) وقتی گفته می‌شود "چیلله گنجه- (چیلله گنجه سی" (شب چله) در واقع یعنی نهایت کشیدگی شب. ولی تحت تأثیر تفسیرهای رایج به معنای شروع چله‌ی زمستان تلقی می‌شود که البته اینگونه نیست

اینکه چرا "چیلله" یا "چله" که معنای "زه کمان" و "محل نشستن ته تیر

در کمان" و مآلاً مفهوم نهایت کشیدگی را در مورد "بلندترین شب"، نقطه‌ی _ "climax" "شدت تابستان" و "شدت زمستان" (که دقیقاً معادل اوج_ آمده از زبان‌های یونانی و لاتین است) بایستی با عدد "چهل" توجیه و تفسیر نمود کاری است که روشنفکران پرداخته‌اند و خود نیز بایستی جوابگو باشند

بدون هیچ تردیدی واژه‌ی "چیلله" یا "چَلَه" با واژه‌ی یاد شده‌ی از یک ریشه و منشأ می‌باشد "climax" قبلاً بحث شده که صدای (ل) دارای مفهوم "انتقال" می‌باشد. نیز گفته شده که تکرار یک صدا مفهوم استمرارِ تکراری حرکت و عملی را دارد. پس "چیلله" یا "چَلَه" دارای مفهومی است که در آن عمل انتقال به تکرار اتفاق می‌افتد. درست مثل "پیلله" یا "پَلَه" که در آن عمل انتقال و تکرار اتفاق می‌افتد. اگر "چَلَه" معنی "چهل لا" نیز داشته باشد آنوقت پرسیدنی است که اولاً خود "چهل" از کجا آمده و دوم اینکه معنای "پَلَه" چیست؟ منطقی است بپذیریم که "چهل" از "چیلله" حاصل شده است فقط فراموش نشود که ادیبان منکر وجود تشدید نیز در فارسی شده‌اند "climax" اتیمولوژیست انگلیسی واژه‌ی (John Ayto) اما جان آیتو می‌داند. اولاً شما این مورد را با (kli-) را نهایتاً از منشأ هندو اروپایی واژه‌ی "چیلله" یا "چَلَه" تطبیق دهید خواهید دید که دقیقاً دارای عناصر فونتیکی مشابهی هستند به معنی "تکیه دادن" نیز از همین ریشه "lean" باز می‌گویند که واژه‌ی است. متوجه می‌شوید که چرا در "چیلله" یا "چَلَه" مفهوم محل نشستن ته تیر در کمان نیز مستتر است؟

چیلله" اسمی است که از فعل "چیلَمک" به معنای (زدن پرتابی توام با "ضربه) ساخته شده است. در بازی "چیلینگ-آغاج" (الک-دولک) به زدن "چیلینگ" یا "چیلیک" یا "چیلیه" (دولک) با "آغاج" (چوبدستی) (!از این فعل استفاده می‌شود: "چیل گلسین!") (بزنی یاد چیلینگ" نیز از این فعل شاخه شده است "چیلَمک" اسم تلنگر شدید است که در آن ریگ کوچکی بین پشت ناخن "سبابه و نوک انگشت شست قرار گرفته و به شدت پرتاب می‌شود. یا

تلنگری که بر سطح آب به نیت پخش کردن و افشاندن آب زده می‌شود شکل دیگری از این فعل نیز هست که "چیلَه‌مَک" (افشاندن آب توأم با ضربه) است

پیلله" (پَلَه) نیز از سیستم "چیلله" (چَلَه) است، حتی به این شکل: "پِلُو و چِلُو" نیز از یک شیوه و [(çilov) و "چیلوو (pilov)] پیلوو سیستم تولید واژگان استفاده می‌شود. آوردن این مثال از آن جهت لازم بود تا در پیگیری سیستم واژگانی دچار سهو و لغزش نشویم. همانگونه که ملاحظه می‌کنید در فارسی مصوت‌ها دچار تغییر شده: "پ" و "چ"

به مثال‌های دیگری از این دست (جهت مطالعه‌ی بیشتر) دقت کنید که چگونه سیستم ترکی ثابت است: چیلله (چَلَه)، پیلله (پَلَه)، شیلله (سِلِی ایدار)، سِلِلله (سِلِی)، گولله (گولَه، گولَه)، هوزره، هوررا (نوعی غذای ساده‌ی روستایی) شیررا (شیره)، شوررا (احتمالاً تبدیل به "شوربا" شده)، بلله (نانی که به صورت ساندویچ در می‌آورند). . . "پیلته" (فتیلَه [به خاطر وجود "ت" که علامت تعدی است] چیزی که به تدریج پایین آورده می‌شود). "گلَه"ی فارسی نیز احتمالاً از این سیستم است که در این صورت باید از فعل "گلمک" (آمدن) "گلله" (هم-آمده) عربی "قَلَه" از این مجموعه است ایجاد شده باشد. کله (کَلَه)، نیز واژه که نشانگر قدیمی بودن این ساختار واژه ساز است

قارپیز "قارپیز" یئمَهک! (هندوانه خوردن!) چرا در "چیلله گنجه" (هندوانه) خورده می‌شود

از این مطلب در کتاب بعدی در بحث از گریز از تراژدی بازهم صحبت خواهد شد. ولی چون سخن از "چیلله گنجه" شد به نکته‌ی بسیار مهم که مربوط به بحث ماست اشاره می‌شود. این نکته عبارت از این است که اسم خوردنی مورد نظر در ارتباط با کاربرد اسطوره‌ای که دارد دارای معناست

بررسی نام‌های "هندوانه" در اغلب زبان‌های این منطقه و اروپا نشان می‌دهد که نام مورد استفاده در ترکی قابل استنادترین واژه در بررسی مفهومی نام این صیفی است
برای مثال در فارسی "هندوانه" (چیزی که "ره آوردی از هند" است)،

صیفی آبکی) گفته می‌شود. ملاحظه می‌(-) (water melon) در انگلیسی کنید که هر دو توضیحی هستند و معنای مستقیمی ندارند که رابطه‌ی اسطوره‌ای این صیفی را با آن مورد بررسی قرار دهیم. در روسی گفته می‌شود و (karpozi) (καρπούξ) و در یونانی (arbuz) (арбуз) همانگونه که ملاحظه می‌گردد از "قارپیز" ترکی مشتق شده‌اند. در آن هم هم‌ریشه با ترکی tarbos: مغولی نیز داستان از همین قرار است است

حداقل می‌توان چنین نتیجه گرفت که در این محدوده‌ی جغرافیایی واژه‌ای که برای توجیه اسطوره‌ای این صیفی قابل استناد باشد غیر از واژه‌ی ترکی "قارپیز" وجود ندارد. دلیل دیگر قابل استناد بودن نام ترکی آن _همانگونه که در فصل دو گفته شد_ وجود سیستم آوایی در دست‌بندی مقوله‌ای پدیده‌هاست؛ در این مورد صیفی‌جات با دست‌بندی خود را داشتند: قرون، قبابق، قارپیز (شروع با "ق") یا خیرا، خیرچا، خیار ("شروع با "خ" (رابطه‌ی 8)

هارمونی آوایی:

در ترکی هارمونی مصوتی وجود دارد، یعنی مصوت‌ها بنابر a, خصوصیات آواشناختی خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: (مصوت‌های نیز با یکدیگر به کار می‌- ü, ö, i, e, ə با یکدیگر و مصوت‌های l, o, u (روند)

در ترکی هارمونی مصوت - صامت نیز وجود دارد، مثلاً صدای "پ" با دسته‌ی اول بالا و صدای "ب" با دسته‌ی دوم بالا به کار می‌رود. متأسفانه این قانون امروزه در زبان استاندارد ترکی آذربایجانی رعایت نمی‌شود. در واژه‌های زیر به دلیل اینکه این واژه‌ها در قدیم و طبق قاعده-ی طبیعی زبان ساخته شده‌اند این قاعده رعایت شده است برای معنا کردن واژه‌ی "قارپیز" به سیستم زیر توجه شود

قارپیز

یارپیز

پیرپیز

تربیز

(سهبیز) تلفظ می‌شود: سَبیز

(جهبیز) تلفظ می‌شود: جَبیز

مؤبیز

بنابر قانون هارمونی آوایی در برخی _ مثل، مؤبیز _ صدای /ب/ به /و/ تبدیل شده. به شکل زیر

جهویز

مؤویز

اکنون لیست بالا را از نو مرور می‌کنیم

(قارپیز) قار + پیز _ هندوانه

(قار: برف)

(یارپیز) یار + پیز _ پونه

(... : یار)

پیز _ نوعی بوته‌ی معمولاً خشک وحشی + 1/ پیرپیز (پیر _ با مصوت

که همانند موهای خشک و وز وزی است _ + پیز

(پیر: از "پیرتلاشیق: آشفتگی ظاهری، به هم ریخته)

تربیز (تر + بیز _ خربزه، یکی از احتمال‌های منشأ نام تبریز، خصوصاً

(اینکه تبریز محل باغ و بستان بوده

(تر: ؟)

سهبیز (سَ + بیز _ نام دهی در نزدیکی میانه. این نام نیز به احتمال قریب

به یقین مرتبط با موردی با منشأ گیاهی است و معنای سبز و خرم هم می-

تواند داشته باشد. در این صورت "سبز" فارسی باید از آن گرفته شده

(.باشد

(سَ : ؟)

جهویز (گردو _ من نمی‌دانم این واژه از ترکی به عربی رفته و آنگاه

"جوز" شده یا برعکس از عربی آمده و در ترکی به شکل ساختار ترکی

(.درآمده

(جَ : ؟)

(مؤویز (مؤ + بیز_ مؤیز

(مؤو: درخت انگور، تاک)

همانگونه که ملاحظه می‌شود پسوند "پیز" (یا "بیز" بنابر هارمونی آوایی) پسوندی است که با مواردی از اسم‌هایی با منشأ گیاهی به کار می‌رود (البته معتقد نیستم که صرفاً در این مورد به کار می‌رود)

این بررسی و مرور رابطه‌ی هندوانه را با "قار" (برف) محرز می‌سازد. پس نگهداری "قارپیز" تا شروع زمستان (که از شب چله شروع می‌شود) حلقه‌ای از زنجیره‌ی تفکر اسطوره‌ای ماست و در این حین نام "قارپیز" کاملاً با مسما است

اسم خوردنی مورد نظر خود گویای کاربرد آن است. یعنی بایستی به فصل برف و یخ رسانده شود. (دلیل تئوریک این کار در کتاب سوم این (مجموعه ارائه خواهد شد

اما آیا واژه‌ی "قارپیز" با "قار" صرفاً دارای همین ارتباط است؟ در جواب این سوال باید گفته شود که مسأله کمی عمیق‌تر از این ارتباط است. عمیق بودن مسأله به سیستمی برمی‌گردد که واژگان اینچنینی را در بر می‌گیرد:

(قیش (زمستان

(قار (برف

(قاری (عجوزه

(قاریماق (پیر شدن

(قار تیماق (پیر شدگی بافت‌های گیاهی که توأم با سفت شدگی آن‌ها است

(قار غیش (نفرین

(قار غی (پیکان، نوک تیر

(قارانات (شومی، نحوست

(قادا (بلای شوم، مستولی شدگی فاجعه‌بار بر کسی

(قیرماق (کشتار کردن

(قیزماق (گرم شدن

قیر وئرمک ("قر دادن" در قسمت دیگر این فصل_مربوط به صدای

(“س”_ باز هم رقصیدن مطرح خواهد بود: “سیندیرماق
 (“plot” قورغو (طرح و توطئه
 (قورخو (ترس
 (قیشقیرماق (فریاد کشیدن شدید
 (قودورماق (هار شدن
 (قودوز (هار
 (قانجیق (سگ ماده، گرگ ماده، کفتار ماده
 (قوربان (قربان
 (قبرو (برفی که به شکل گرد بوده و سفت است
 (قاران (آخرین نوبت
 (قیققی (آخرین نوبت
 (قارپیز (هندوانه
 (قیرمیزی (قرمز
 (قوتلو (مبارک، خوش یمن

.....

حالا معلوم می‌شود که چرا این واژه‌ها دارای ارتباط سیستماتیک با یکدیگر بوده و توجیه دقیق اسطوره‌ای دارند
 در اسطوره شناسی و تفکر اسطوره‌ای آذربایجان دو چله‌ی زمستان دو خواهر پیر (قاری) هستند. آن‌ها با تکاندن پنبه‌های “یورغان” (لحاف) خود “قار” (برف) می‌ریزند

یکی از ویژگی‌های “قار” (برف) سفیدی آن و سفیدپوش کردن اشیا، و انسان‌ها از بالا است. “قاری” (عجوزه، پیرزن) نیز از بالا دارای گیس-های سفید می‌باشد (گویی برف نشسته است). پس آن قدیم قدیم‌ها که گیس پیرزن‌ها همچون برف از سرشان آویزان می‌شده باعث ایجاد این تفکر اسطوره‌ای گشته است

در اینجا توضیح مختصری داده شود که در آن گذشته‌های دور طول آنقدر بالا نبوده که (life expectancy) میانگین عمر و یا انتظار عمری

موی سراسر سفید یک زن به کرات در منظر دید مردم باشد. تصور بر این است که در آن گذشته‌های خیلی خیلی دور پیدا شدنی از این دست بایستی هم غیر عادی بوده باشد. (گویا زمانی "انتظار عمر" 18 سال بوده که اگر با انتظار عمری کنونی که در پاره‌ای از کشورها حتی بالاتر از (80 سال است مقایسه شود آنوقت مطلب مشخص‌تر می‌شود

قارغی "چیست؟" اما واژه

قارغی "یعنی پیکان و یا نوک تیر. اینجاست که مجبور هستیم به "چیلله"ها (چله)های زمستان رجوع کنیم و توجه داشته باشیم که "چیلله" یعنی کشیدگی نهایی کمان و در اینجا یعنی کشیدگی نهایی کمان سرما. پس تیر یا پیکانی که از کمان "قاری" در می‌آید باید که نامش "قارغی" باشد. جالب اینکه "قارغیماق" (نفرین کردن) و "قارغیش" به معنای "نفرین" است کاری که "قاری"ها مرتب انجام می‌دهند

حالا فعل "قارغیماق" (نفرین کردن) را با "قارغی" (پیکان) مقابله کنید تفکر اسطوره‌ای خود را بیشتر نشان دهد تا سیستم‌مند بودن مجموعه نقطه‌ی مقابل "قارغیش" (نفرین) مفهوم "آلایش" (تحسین و دعا) قرار دارد که در قسمت "الما" مطرح شد

حالا می‌توان دقت داشت که ارتباط "قارپیز" صرفا با "قار" (برف) نیست بلکه ارتباط با مجموعه‌ای دارد که یک مجموعه‌ی اسطوره‌ای است و واژگان مرتبط به پیوستگی سیستماتیک دارند. حتی نام این فصل "قیش" (زمستان)، الهه‌های آن "قاری"، اسلحه‌های آن "قار" (برف)، "قارغی" (تیر)، "قارغیش" (نفرین)، "قادا" (بلای نحس) در نتیجه "قیرغین" (کشتار). . . و دست آخر چیزی که بر این نحوست، شگون و یمن خوش (می‌آورد یعنی "قارپیز" (هندوانه

من دقیقا نتوانسته‌ام مفهوم "قیش" را پیدا کنم منتها می‌توان صداهای آن را تحلیل مفهومی کرد
 قطعیت، اشتقاق: "q"
 پایین: "1"

مورد مرتبط شونده: "ş"
 پس "قیش" پدیده‌ای است که ارتباط شدیدا قاطعانه‌ی تهدید کننده دارد
 (با همین روش مفهوم "قار" (برف
 قطعیت، اشتقاق: "q"
 بالا: "a"
 حرکت: "r"

پس "قار" پدیده‌ای است که رفتار اشتقاقی قاطع از بالا دارد
 قاری" یعنی ایجاد کننده‌ی این وضعیتی که "قار" و "قیش" است یعنی "
 "چیزی مثل "الهه" و یا "رب النوع

"ناگفته معلوم است که "قاری" یا "قَری" در فرهنگ غرب همان "فری
 و در فارسی "پری" است. منتها با وضعیتی که در سیستم (fairy)
 واژگانی است معلوم است که منبع و منشأ از کجاست

حالا این سوال می‌تواند مطرح شود که آیا "قاری" نقطه‌ی مقابل "تاری"
 (تانری) نیست؟ به این معنا، همانگونه که "تانری" ایجاد کننده‌ی "تان" یا
 "دان" است آیا "قاری" نیز می‌تواند به مفهوم ایجاد کننده‌ی "قار" باشد.
 ظاهرا که استنباطی است منطقی و دلیلی بر علیه آن به ذهن نمی‌رسد

مفهوم "قارپیز" به احتمال زیاد به خاطر وجود صدای مرکب "پ" در
 هجای دوم یعنی "پیز" (که صداها "م"، "ب"، "و" از آن صدای
 مرکب "پ" قابل حصول است) می‌تواند مفهومی معادل نفی کننده‌ی
 "مز" داشته باشد. پس مفهوم "قارپیز" می‌تواند خنثی کننده‌ی شدت و
 شرارت "قار" باشد
 از اینجاست که مفهوم "قیرمیزی" (قرمز) به دست می‌آید که نفی کننده
 بدی و نحوست است

(رابطه‌ی 9)

از لحاظ مفهومی صدای "ز" معنای متقابل و یا عکس نسبت به صدای
 "ر" ایجاد می‌کند. مثل

یارماق ← یازماق

یورماق ← یوزماق

همین بحث می‌توانید "قیرماق" (کشتار کردن)، به واژه‌ی در ادامه "قیزماق" (گرم شدن) توجه کنید که ابتدائاً مفهوم "کشتار" از زمستان حاصل شده است و نقطه‌ی مقابل آن "قیزماق" (گرم شدن) است. واقعا هم در مقابل چنین فاجعه‌ای بایستی که خنثی‌کننده‌ی "شر" از تابستان به زمستان نگهداری شود

راستی این واژه‌ی "قیرماق" (کشتار کردن) و در پی آن "قیریلماق" (کشتار شدن) کی و تحت چه شرایطی بار آمده است. چه شومی و شرارت‌هایی از چه نوع زمستان‌های سختی باعث ایجاد چنین واژگانی با چنین بار اسطوره‌ای گشته است؟ چه حسرتی نسبت به سرخی و گرمای تابستان احساس می‌شده است که اینگونه در انبارهای کاه _ در لابلای کاه _ اقدام به نگهداری هندوانه می‌کرده‌اند؟ و آنهایی که موفق به نگهداری آن تا شب چله می‌شدند تکه‌های کوچکی از آن را به در و همسایه و اطرافیان می‌دادند

برررررر!!!! چه زمستان‌هایی
نتیجه‌ی بررسی آوایی - مفهومی واژگان ترکی نشان از زمستان‌ها و سرماهای وحشتناک، شوم، غدار و کشتار کننده دارد. این حوادث تفکر اسطوره‌ای خود را نیز بار آورده است
بحث هنوز به پایان نرسیده است. در مبحث "گریز از تراژدی" باز هم از (این مورد صحبت خواهد شد (کتاب 3

در زمستان دو تا چله وجود دارد. یعنی شدت سرما در دو اوج مطرح خواهر است. این‌ها دو خواهر هستند. "بؤیوک باجی‌نین چیلله‌سی" (چله بزرگه) یا "بؤیوک چیلله" (چله بزرگه) و "کیچیک باجی‌نین چیلله‌سی" (خواهر کوچکه (چله

هر دوی آن‌ها کمان می‌کشند منتها کمانی که خواهر کوچکه می‌کشد به دلیل کشیده‌گی فوق‌العاده زیاد و در نتیجه هم آمدگی دو سر کمان به

همديگر از عرض کمان کم می‌شود ولی شدت کشیدگی بسیار زیاد است.
 این را از غضب خواهر کوچک و از طعن‌های او به خواهر بزرگه در
 پایان چله بزرگ می‌توان دریافت
 گلدین ننیله‌دین! گلین‌لرین الین خمیرده، قاری لارین الین هیزده "
 "قوروتدون
 آمدی مگر چکار کردی! مگه تونستی دست عروس‌ها را در هنگام
 (خمیرگیری، دست پیر زن‌ها را در داخل خمره بخشکانی)

این گفته‌ها را به صورت سوال مطرح نمی‌کند بلکه به این مضمون طعنه
 می‌زند که "تو نتوانستی! پس بایست و تماشا کن که من چگونه این کارها
 "را انجام خواهم داد
 خواهر بزرگه در جواب به ساده لوحی خواهر کوچک می‌خندد و می-
 گوید: "گنت کی عومرون آز اولار، سنین دالین یاز اولار!" (برو که
 عمرت کوتاه است و پشت سرت هم بهاره!) یعنی عمر تو و شرایط به تو
 اجازه‌ی این حرف‌ها را نخواهد داد

می‌دانیم که "سو" به معنای "لشگر" است. حالا سوال منطقی‌ای که پیش
 می‌آید این است: آیا "سویوق" یعنی "سرما" و "سو" به معنای "لشگر"
 از یک واقعیت ایجاد نشده‌اند؟
 احتمال دارد واژه‌های "سوز" (حرف، کلام)، سؤیلمک (بیان کردن)،
 سؤیمک، سؤگمک (فحش دادن_مورد بحث در فصل یک) نیز از این
 منبع حاصل شده باشد و ده‌ها احتمال دیگر که منتظر تحقیق و بررسی
 است. موارد زیر می‌تواند ویژگی‌های یک "قاری" (عجوزه‌ی رب‌النوع
 سرما) در تقابل با آسمان یا نیکی باشد
 (سو) (لشگر)

(سویوق) (سرما) (این همه ترکیب "لشگر سرما" در ادبیات از کجاست؟
 (سوز) (حرف، کلام)
 (سؤیلمک) (بیان کردن، گفتن)
 (سؤیمک) (فحش دادن)
 (سوسماق) (دم فرو بستن)
 سؤکمک (شکافتن_مخصوصاً شکافتن لحاف جهت ریختن پنبه‌های آن

("یعنی "برف
 (سپمک (افشاندن
 (سوورماق (افشاندن و به دست باد سپردن
 (سپهله مک (افشاندن به صورت پخش و پلا
 سولنمک (گشتن ظاهرا بی هدف سگسانان و گربه سانان ولی در اصل
 (دارای نیت. از دید اسطوره ای گستن های گرگ و عجوزه
 سیندیرماق (شکستن، رقص _ رقص خاصی که حرکت هایش گویی در
 نتیجه ی جابجایی محل اتصال اندام ها صورت می پذیرد. نوعی رقص
 (هبحانی عجوزه
 (سورگون (تبعد
 (سنل (سیل)
 سیریق چکمهک ("سیریق" نوعی دوختن است مخصوصا دوختن لحاف!
 "سیریق چکمهک" یعنی "دمار از روزگار کسی در آوردن" همانگونه
 که ملاحظه می شود از یک واژه ی مربوط به "زن" ها و "دوختن لحاف"
 (استفاده می شود

.....

و در ادامه ی لغات بالا، من نمی توانم به جارو سوار شدن عجوزه ها در
 تقکر اروپا و یا بهتر انگلیسی ها و نتیجتا، به واژه های مرتبط ترکی با آن
 قضیه فکر نکنم
 (سوپورمک (جارو کردن)، سوپورگه (جارو)، سوپرمک (راندن)

حالا با توجه به رابطه ی (3) می توانید حدس بزنید که چگونه می باید فعل
 "قورماق" (برپا داشتن و ساختن) از این منبع واژگانی می تواند حاصل
 (شده باشد، از آن نیز واژه ی "قورغو" (طرح و توطئه
 در اینجا به بند هفتم از منظومه ی "حیدربابایا سلام" شهریار دقت کنید
 که چگونه از این واژگان استفاده می کند
 بیر سوروشون بۇ قارغیمیش فلکدن
 نه ایستیییر بۇ قوردوغو کلکدن
 دئینه کئچیرت او لدوزلاری الکدن

قۇى تۇكولسون بۇ يئر اوزو داغيلسين
بۇ شۇيطانلىق قۇرغوسو بير ييغيلسين

(آخر بېرسيد از اين فلک نفرين شده)
(چه نيتى داره از اين کلکى که سوار کرده)
(بگو: الک بکن اين ستاره‌ها را)
(بذار پر بريزه، پخش بشه روى اين زمين)
(بلکه اين طرح و توطئه‌ى شيطانى برچيده بشه)

سوالى ديگرى که مطرح مى‌شود اين است: آيا واژه‌ى "قارا" (سياه) نيز از اين مجموعه و از "قار" ايجاد شده. (در کتاب بعدى بحث خواهد شد و اگر جواب مثبت باشد بايد گفته شود که توليد واژگان داراى منطقى عميق- (تر و داراى بارِ تفکر اسطوره‌اى است، و اين تفکر داراى ساختار است

(قادا (بلای شوم، مستولى شدگى فاجعه‌بار بر کسى
قادا" نيز _با توجه به معنائى که دارد_ بايستى از اين منبع باشد. همين "
واژه را تجزيه‌ى مفهومى مى‌کنيم

ق": قطعيت، اشتقاق"
آ": بالا، از بالا"
د": قطعيتِ حادث شدگى شديد"
آ": بالا، از بالا"

و بسيارى موارد ديگر

جداگانه‌ى لغت‌ها توجه كنيد اولين چيزى که توجه شمارا اگر به 2 ليست
جلب خواهد کرد دو صداى "ق" و "س" خواهد بود. باز هم اگر دقت كنيد
خواهيد ديد لغت‌هاى که با صداى "ق" شروع مى‌شوند بيشتر داراى
قدرت و بزرگى هستند در صورتيکه لغت‌هاى که با صداى "س" شروع
مى‌کردند داراى مفهوم منفي‌تر هستند. حالا با دانستن اينکه رنگ

"قیرمیزی" در زمستان رنگ مبارکی است که با صدای "ق" شروع می-شود می-توان رنگی را که با صدای "س" شروع می-شود نیز شناسایی (کرد: "ساری" (زرد

این رنگ در ترکی درست رنگ منفی در مقابل سرخی رنگ قرمز است. به مثال زیر در این مورد توجه کنید

قیرمیزی

ساری

سارالا سارالا قالماقدان قیزارا اؤلمهک یاخشی دیر
(ابه سرخ رویی مردن بهتر از زرد رو زیستن است)

(قورد" و "قاری" (گرگ و عجوزه

همانگونه که در پایان لیست واژه‌های دارای "ق" مرتبط با "قیش"، "قار" و "قاری" دیدید همه‌ی واژه‌های شروع شونده با صدای "ق" دارای بار منفی نیستند، بلکه برخی ضد آن هم هستند. یکی از این موارد "قورد" (گرگ) است. حالا به رابطه "قورد" با این مجموعه می‌پردازیم

زمستان جدایی ناپذیر است. حالا در زیر به همه می‌دانیم گرگ از چله چند مورد از بلورهای فولکلوریک آذربایجانی را در مورد گرگ مرور کنیم تا وجود گرگ را در این مجموعه بهتر بررسی کرده باشیم

قورد چیلله‌ده آدام اتینه یئریکلر! (در چله گرگ و یار به گوشت انسان -
(!پیدا می‌کند

(!قوردون اوزو موبارک دیر! (دیدار گرگ مبارک و خوش یمن است-
(!قوردنن قیامته قالماق! (با گرگ به قیامت ماندن-

دونیانین آخیرینا بیر قورد قالاجاق بیر ده بیر قاری! (به آخر دنیا یک -
(!گرگ خواهد ماند و یک عجوزه

(!قورد او قارینی یئیه‌جک! (گرگ آن عجوزه را خواهد خورد-

وقتی چله از راه می‌رسد و یار گرگ‌ها به گوشت انسان شروع می‌شود.
بلور مردم بر این است که گرگ گوشت انسان نمی‌خورد ولی در چله

ویار این کار را پیدا می‌کند. در حقیقت او به دنبال عجوزه است و آخر الامر نیز او را می‌خورد
 موجودی است که در دلِ سوز (عملا گرگ در حکومت "قاری" (عجوزه است که اگر این عجوزه و سرما با او می‌ستیزد. او چنان به دنبال عجوزه دنیا را هم به نابودی بکشانند و همانگونه که خواست اوست به آخر همه دنیا تنهای تنها هم که مانده باشد باز هم از دست گرگ رهایی نخواهد داشت و در نهایت گرگ او را خواهد خورد. از این رو است که دیدار گرگ مبارک است. گرگ دشمن دشمن‌های طبیعت و انسان است

بالاخره انسان گرفتار عجوزه می‌شود
 در آخرین شب مشترک بین چله‌ی کوچک و "بایرام آیی" (ماه عید) شبی که از نیمه‌ی آن به بعد زمین دارای نفس می‌شود. "کورد او غلو" که از آسیاب بر می‌گشت گرفتار "کورد او غلو کولیمی" (کولاک کورد او غلو) می‌شود و در زیر برف مدفون می‌گردد. او بعد از نیمه‌ی شب در زیر برف‌ها از نفس‌های زمین گرم شده و از مرگ رهایی می‌یابد. معنای این رهایی این است که "قاری" سمبل انجماد زمین بوده که با آمدن نفس به زمین کارش به پایان می‌رسد. یک احتمال ضعیف نیز این است که در پایان کار عجوزه که توأم با به پایان رسیدن ویار گرگ است گرگ با خوردن او و نه انسان ویار خود را فرو نشانده باشد. از این رو، جان سالم بدر بردن انسان و ورود زنده به "بایرام آیی" (ماه عید) که مبارک است از یک سو با دخالت "قورد" و از سوی دیگر با دمیدن نفس زمین امکان پذیر می‌گردد
 از آن پس "لشگر سرما" تا دم عید که مهلت سرماست "قیریق قوشون کیمی" (همچون لشگر داغون شده‌ای) سرخود می‌ماند ولی دست از جان انسان برنمی‌دارد

از این به بعد دیگر عجوزه‌ای در کار نیست و گرگ نیز ویار ندارد ولی سرما هنوز به پایان نرسیده است. "وعده یئلی" یا "بایرام یئلی" ("باد نزدیک شدن بهار را بشارت دهنده" یا "باد عید") اگر هم بوزد و مژده هم بدهد چون انسان جزو "حرام گوشتان" است هنوز از دست "سویو غون سویو" (لشگر سرما) که بدون عجوزه سرخود مانده است،

(.رها نشده (در فصل چهار
برای انسان پایان سرما زمانی است که از خط مرزی آتش بگذرد و
"سویوغون سویو" (لشگر سرما) آن سوی مرز گرمای آتش بماند _ایلین
(!"سون چرشمبه‌سی!" (آخرین چهارشنبه‌ی سال

یکبار دیگر جارو سوار شدن قاری (عجوزه) را مطرح کرده و واژه‌ی
جارو کردن) در (süpürmək جارو کردن) را با واژه‌ی ترکی sweep
ترکی مقایسه می‌کنیم. نکته‌ی مهم در اینجا است که در "آخر چرشمبه"
(چهارشنبه‌ی آخر سال) جارویی را آتش زده و پرتاب می‌کنند. با این
کار، درواقع، قدرت مانور "قاری" را از بین می‌برند

اما هنوز حرف ما تمام نشده. هنوز سوال‌های زیادی به ذهن می‌رسد که
قابل تأمل و بررسی و پاسخ‌گویی است
سوال این است: چرا باید ایجاد کننده این همه توفان و مرگ و به دنبال
هلاک انسان بودن از سوی "قاری" که یک زن است صورت گیرد؟

اولا باید گفته شود که برای زن اگر واژه‌ی منفی "قاری" وجود دارد با
همین صدا یعنی "ق" لغت "قادین" نیز وجود دارد که واژه‌ی محترمی
است و این علاوه بر واژه‌های دیگری مثل واژه‌ی "آرواد" است. جواب
این سوال اصلا در تقابل زن و مرد نیست. راز این نکته در تقابل گروه
"ق" با گروه "س" نهفته است

اول این نکته را در نظر بگیریم که طبق اسطوره‌ها این "گرگ ماده"
است که با شیر دادن خود جان جد ترک‌ها را نجات می‌دهد. پس ماده‌ای
از یکسو انسان را نجات می‌دهد از سویی نیز ماده‌ای دیگر بدنبال ستاندن
جان انسان است

جهت باز کردن گره این معما از تقابل دو صدای "ق" و "س" استفاده می-
کنیم. گفته شد که صدای "ق" دارای قدرت و بزرگی است و اسم "قورد"
نیز با این صدا شروع می‌شود. از سوی دیگر آن کدام حیوانی است که
رل منفی دارد و احتمالا نامش با "س" شروع می‌گردد؟
در جواب باید گفت که این حیوان جز "سار" حیوان دیگری نیست که

درنده و لاشخور باشد. "سار" عموماً به حیوان لاشخور گفته می‌شود. پس است و شامل حیوانات لاشخور (complex) "سار" یک واژه‌ی مرکب می‌گردد. صفت‌های یاد شده نیز فقط در کرکس، کفتار، گورکن... یافت می‌شود. تصور کنید که در آن گذشته‌های دور لاشه‌ی مرده‌ی انسان‌های غار نشین چگونه طعمه‌ی کرکس و کفتار می‌شده است. به این دو مثال نیز توجه کنید

(!آسلان یئرینه سار ایله‌شیب" (جای شیر، "سار" جلوس کرده" سار داییم اولماسایدی چرگووو جوئو گووه چکر دیم!" ("سار" اگر دایی" من نبود جفت چهارگاو [گاوهای شخم زننده‌ی چهارتایی] را به آسمان (!می‌کشیدم)

در ضمن این رابطه را نیز در ذهن داشته باشید
آ.س.س.آ

(آس(لان) سا(ر)
شیر لاشخور

در پدیده‌ی مورد بحث ما به احتمال زیاد "سار" همان "کفتار" است. دلیل قاطع برای این گفته علاوه بر نام آن، رهبریت داشتن "ماده"‌ی این حیوان بر گروه کفتاران است. بله، در بین کفتارها این ماده‌ی برتر است که بقیه را رهبری می‌کند. دیگر اینکه دو تا بودن "قاری"‌ها به صورت دو خواهر نیز نشانه‌ی قدرت یافتن گروهی کفتارها در نیردهاست

پس مطلب روشن‌تر می‌گردد. اینهمه لغتی که مرتبط با مطلب مورد نظر ماست و با صدای "س" شروع می‌شود دارای یک ماهیت اسطوره‌ای مرگ و زندگی انسانی است. یک دور دیگر این لغات را مقایسه کنید
قورد سار

قیرمیزی ساری

اینکه واژه‌ی "قیرمیزی" اصالتاً ترکی است یانه اهمیتی ندارد چرا که این لغت در سیستم یک مجموعه‌ی آوایی مفهومی درست جا افتاده و دارای (عملکرد منطبق با مجموعه است

سپس لغات زیر را مرور کنید که چگونه با ویژگی‌های "سار" (کفتار)

متناسب است

(سومسونمک (گشتن های ظاهرا بی هدف سگسانان و گربهسانان

(سیرتبق (پر رو

سینسیتیمک (جاندارى را کلافه کردن و مستأصل ساختن _ کاری که

(.گفتارها حتی با درندهای همچون شیر نیز انجام داده و او را میخورند

سارساقلاماق (حرف های بی سر و ته زدن های بی پایان، توجه داشته باشیم

که گفتارها در حرکت های گروهی خود مرتب صداهاى زیر _ همانند

(.انسان _ در می آورند که پایانی ندارد

سارسیتماق (متزلزل ساختن، مستأصل کردن، عاجز کردن که حتی شیر

(.را مستأصل کرده از پای در می آورند

(ساواشماق (جنگیدن

(سوج (گناه

(سانجماق (نیش زدن، نشانیدن چیزهایی مثل تیر و نیزه

(سانجی (درد تیز و درونی مثل درد استخوان و دندان، دل درد، درد زایمان

.....

نتیجه می گیریم که در این مورد "قاری" مظهر مادگی "سار" (گفتار)

است

اینجاست که متوجه می شویم چرا زنان "قرمچی" (کولی) آلت تناسلی

گفتار ماده را به زنان می فروشند تا با نگهداشتن آن دارای قدرت و نفوذ

کلام باشند

صحبت از مجموعه ی واژگانی شد که با صدای (س) شروع می شوند.

نیز به ارتباط "سو" (لشگر) با "سویوق" (سرما) در این مجموعه اشاره

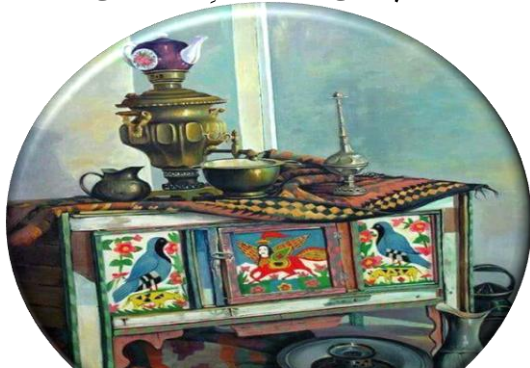
خوک ماده "در انگلیسی به معنای "sow" شد. حالا گفتنی است که

"hus" می رسد که از آن واژه ی یونانی "su" است. منشأ این لغت به

خوک ماده) است. از ("húaina" خوک) حاصل شده که مؤنث آن

(گفتار) ایجاد شده است. جالب ("hyena" همین لغت اخیر واژه ی

اینجاست که گویا در پارسی باستان "هائنا" به معنی "لشگر" بوده است

آذربایجاندا خیدیرنبی مراسیمی

آذربایجان ائل عادت و عنعنهلریندن ساییلان خیدیرنبی یا خضر نبی مراسیمی، ائل ایچره بیر بابرام کیمی مرسوم دور. بو مراسیم ایکی چیلله آراسی باشلانیب بیتیر و بئله لیکله خضر حضرت لریندن اوغورلو و خوش گلهجک ایچون یارديم دیلهنیر.

اردبیل جماعتی چار - چارا یعنی کیچیک چیللەنین سون دورد گونونه و بویوک چیللەنین دورد گون اولینه «کورواوغلو» یا «خیدیرنبی» دئیەرلر و اعتقاد بونا دیرکی چار - چاردا قیشین شدتلی سویوق لاری آزالیر و تورپاغین جانینا ایستی گلیب سولار قیزیشیر. خیدیرنبی مراسیمی نین باشلانماسی دا بوگونلره عایید دیر و اوقادین لار بو ایشین قاباغینا دوشەرلر کی بیر حاجت یا آل چاتماز ایستک لری واردی. اوشاقلاری اولمایانلار، اوشاقلی اولوب قالمايانلار و اوغلان اوشاقلی آرزو لایانلار خیدیرنبی مراسیمی نی توتماق ایچون نذر اندەرلر و اگر حاجت لری یئرینه یئتیرلن سن بو ایشی گۆرەرلر. هر دن ایسه خیدیرنبی مراسیمی نی توتارلار کی گله جک ده مطلب و ایستک لرینه قاوشموش اولسونلار.

قاپي- قونشودان و قوهوم قبیله دن بیغیشیب هره اؤز وارینا گۆره بوغدا،
 آرپا، داری، مکه، چمده، قارپیز و قوغون توخومی، نخود، چونجود،
 مرجومک، لوبیا، گونه باخان توخومی و بیر آزدا گشنیز توخومی
 ونرملر تا «قاووت» جورلهملر. اونلاری قووردودقدان سونرا، آل
 دییرمانیله اویودوب آلهملر و بیر تشته تۆکرلر. تمیز و خلوت
 بیر اوتاق دا ایسه آغ با قیرمیزی بیر شالی سفره کیمی آچارلار. تشتی
 شالین اوزهرینه قویوب اونون دؤوردهسینده رنگلی
 شاملار یانديرارلار. آفتافا لهین، اینا، داراق، بیر جیلد قرآن کریم و تمیز
 بیر سجادهنین سفرمیه دوزمهینی ده اونوتمازلار.

نذر صاحیبی قوناق لیق وئریب قوناقلار شامی یئدیك دن سونرا، دئییب
 گولوب ایلمرلر و ائولرینه قاییداندا هامی لیقلا تشتی قویان اوتاقا
 گندهلر و هره بیر او ووج قاووت دان گۆتوروب اورمهینده کی حاجتی
 حضرت خضر دن یاردیم ایسته مک ایچون دیلهگیترملر. سونرا اوتاغین
 قاپیسینی باغلاییب کیمسه نی اورا قویمازلار. جماعت معتقدیلر کی
 گنجه یاریسی حضرت خضر او اتاقا گلهجک و دستماز آلیب ناماز
 قیلاجاق. هم ده آلینی قاووت لارین اوستونه قویوب قامچی سیله بییر
 جیزیق سالیب گندهجک.

سحر اولجاق ائو خانیمی حضرت خضرین آل یئرینی زیارت اندیب
 قاووتا بیر آز شکر یا دوشاب قاتار. سونرا قابلارا چکیب قاپی- قاپی
 پایلایار. قابلاری بوشالیدیب قایتاران قاپی- قونشودا یئرینه قند، شیرینی،
 یومورتا و یاپول قویوب دئیملر:

«پایوز چوخ اولسون. آلاه قبول ائله سین».

اردبیللیلر ایچره بیر ناغیلدا وارکی دئیملر ایللرین بییری
 ائوخانیملاری قاووت جورلهمین زامان، کورو اوغلو بورانا دوشوب قاردا
 قویلنار. أمما آلاه تعالی کور اوغلونون یاخشی انسان اولدوغو ایچون،
 هاوانی قیزدییریب قارلاری آریدهر. اونون ایستی نفسی ده قارلاردا بیر

دئشيك آچيب يولدان كئچن لري اورايا چكەر. خلق ييغيشيب قارلاري
اتاركن كورواغلونودا ديري تاپارلار.

خلخال :

خلخالدا بهمن آيين ائونونان بهمنين آخرينا جان، پنجشنبه گنجهلريني
عزيز و محترم سايارلار و بوگونلرين خيديرنبويه تعلقي اولدوغو ايچون،
قورد قويماق يا قورد پايلاماق اديله بير مراسم توتارلار. بئله ليكله كي
نذري اولان عائلهلر ائوده اوجاق باشيندا شام يانديرماقلا يئددي جوره
توخومو بير-بيريته قاتيب قوورارلار. سونرا اويودوب ايه-انو ايله
قاتارلار. پنجشنبه گونونه قوهملاري شاما چاغيريب قوهملاردا
اؤزلرله شيرني يا كله قند آپارادلار. خانيملار كؤمكله شيب اونلاري
ألهلر. سونرا دعا اوخويوب صلوات چؤوورمك اله نيمش اونلاري آل
ديمز بير يئره قويارلار و اوستونه بير شال چكركن دؤورمهينه آينا،
داراق، سو و بير جيلد قرآن مجيد دوزوب شاملاري يانديرارلار. عقيدهلر
واركي گنجهنه حضرت خضر گليب قاووت لارا بركت وئرملهكدير.

بو ايشدن سونرا قيز- گلنلر توپلاشيب خانيملارلا بير ليكده باشلايارلار
شادليقا و دئييب گولمهيه و آيلنجهدن سونرا هره اؤز ائوينه گئدر.

صاباحكي گون كي جمعهدير ائو اهلي صوبح نامازيني قىلديقدان سونرا،
قاووت لاري بشقابلارا قويوب تئروك ايچون قايي- قايي قوهوم تانيشا
پايلايارلار....

خوي :

كچيك چيلهنين باشلانيسي پيشيك لرین «ميروو» واختينا دوشر و
خويلولارين عقيدهمسي بوناديركي ديشي پيشيك اركك پيشيه دئير :
«نوروز، نوروز» و اركك پيشيك «جواييندا «نرگس، نرگس» دئير.
اوزامان كي جماعت بو سسلري دويوب بيلديلر كي پيشيكلر حاملهدير

آرزوسو اولان لار بير يئرله بيغيشيپ باشلايلار لار خيديرنبي قاووتي دوزملميه كي چوخ دا يئميلي اولار.

قاووتي دوزملميه يه آريا، بوغدا، مكه، چدنه، گونباخان توخومي، چونجود، قارپيز و قوغون توخومي و اييدهني بير - بيرينه قاتيب اويودمك ايچون دييرمانا آپارارلار. اونوتمايق كي اييده و توخوم لاري قابيقلي اويودمكلر. رسم دير كي دييرمانچي اويودميه پول آلمايا و عوضينه كفلهيله بير آز آريا- بوغدا گؤتوره.

اونو ائوه گنيريب تاباقا بوشالتيقدان سونرا نيت انديب آل دميرز بير يئرله قويلارلار. دؤورمهينه آينا، داراق، سورمه‌دان و مولچو دوزوب گنجه دن سحرمان كيمسه اورايا دولانماز. اگر نذرلري قبول اولورسا سحري بالاجاير آل يئري اونون اوستونده گؤرونهركي ديمرلر حضرت خضرين آل يئرسبي دير. البته او قادينلار كي بو ايشي گؤرملر گرگ كي شرعي نظردن تمير اولالار و مستحب ديركي دستهمازلي اولسونلار. حضرت خضرين آل يئرسبي ني گؤروب سئچن، سئوينجك اولار و آلاها شوكر ائتمك ايچون نماز قىليب باشلايلار قاووت لاري پاي- پؤلوش ائتميه كي قاپي قونشو و ياخين قوهوملارا پايلاسين. قاووتي آلانلاردا يئرله قند، يومورتا، دوز و يا پول قويوب قابلاري بوش قايتارمازلار. قاووتي يئمك ايچون عائله‌لر اونو بير كاسايا توكوب بال، دوشاب و يا شيره ايله قاتارلار.

زنجان:

زنجاندا مرسوم اولان نذرلردن بير قاووت دوزملمك دي. ناخوش لاري اولانلار، اوشاقلاري اولمايانلار و آيري حاجت و نيتلري اولانلار نذرلرله لركي اگر حاجت لري يئرله يئيرله نسه اوچ ايل، بئش ايل يا يئددى ايله جان قاووت پايلاسين لار. نذري وئرملك ايچون چيللهيه جان دوزمكلر. واختي بؤيوك چيللهين اوچ آخير جمعه‌سي و يا كيچيك چيللهين اولينجي پنجشنبه‌سي دير. آنجاق دئمك كي بو نذري او آدم‌لار وئرملر كي ائتديكلري نذر قبول اولموش اولار. او گنجه كي قراردي

قاووت دوزەلدەرلەر ياخين قوھوم و تانىش لاري شاما چاغىرىپ آل لريندن گلن قوللوغو اسير گەمزلر. بير عىدە تىكجە قىز گلین و آروادلاري چاغىرار بير عىدەيە دە آرواد كىشى فرق انتمەز و ياخين قوھوملاري انولي ليك لە چاغىرارلار. شاما پىلو و يا آت شورباسي پيشىرەرنى آريشته آشي ايله قوروت دا گرك سفرە باشيندا اولار. شامي بىدىك دن سونرا اوتاقين بير طرفينه اورتوك ساليپ آل دىيرماني ني آرابا قويارلار. آدم لار ايكي- ايكي اوز بە اوز اوتوراركن باشلايلار دىيرماني فيرلاتماغا. قاووت ايچون بير-بيرلرينە قاتديقلاري شئي لردە عبارت دي قورلانميش بوغدا و نخود، قوغون توخومي، قورو توت، شكر، زنجەفيل، شيرين بيان بيتگي سي نين كوكۇ و اىگدە اونوندان. باشقا قوناقلاردا يىئيب ايچمەك و ناغيل دىييب لطيفە تعريف لە مكلە باشلاريني دوموك ائدەرلر. بير عىدە دە چاليپ چاغىرماق ايچون عاشيقلاردان و ياچالقيچي لاردان دعوت ائدەرلر. اگر مجلس تىكجە آروادلار مجلسي اولموش اولسا، خانيم لاردا چاليپ اوخويوب اويناماقلا مشغول اولارلار.

جورلەمن قاووت لاردان قوناقلار و ئريب گنجە ياريسيناجان مجلس دوام ائدەر. قاووت دوزەلتمك ايشيندن قورتولاركن اونو بير مۇجمەئي يە توكوب اوتاق دا بير كنارا قويارلار. دۇورەسینه بير جيلد قرآن، بير كاساسو، جاناماز، مۇھور و تسبیح دوزوب شام يانديرارلار. سونرا اوقىسمتە بير پرده چكرلر. سوکاساني اونا خاطير قويارلار كي حضرت خضرين آتي سوسوز قالمايا و جاناماز ايله مۇھور تسبیح دە اونا گۇرەدير كي خضرني گليب نامازيني قىلا. شام يانديرماق دا آيدىنلىق دئمكدیر.

صباح سحر پردەني آچيب باشلايلار قاووت اوزەريندە حضرت خضرين عصاسي نين يثريني و يا اونون آتي نين آياق ايزيني آختارماقا. سونرا قاووتي بشقاب لارا قويوب قاپي قونشو و قوھوملار پايلايلارلار.

قاووت بشقابيني بوش قايتارمازلار و يثرينە جوراب، بومورتا، اي دە، پول و يا بير تىكە قند قويارلار. عقيدە بوناديركي قاووت قابيني بوش قايتارماق اوغورسوز لوق گتيرەر.

«زنجان» ین دیز آبادان کندي

بوردا ایسه قاووت جورلهمه مراسیمی زنجان کیمی دیر بو فرق ایله کی مجلسده تکجه آروادلار اولار و گرکدی کی چاغیرلانی قوناقلار قاباقدان حاماما گندیب تازا و تمیز پالتارلار گئیملر. قادینلار بیر یئره توپلانارکن تندیری یاندیریپ ساج اوستونده بوغدا، توخوم، نخود و باشقا لازم اولان شی لری قاوورارلار. بو ایشلری قاوورارلار. بو ایشلری گۆمرکن ده قرآن مجیددن کیچیک سورملر اوخیارلار. خیدیرنی گنجهسی ده ایکی- ایکی اولوب قاووت لاری آوساییب، آلهیب و تاباقچالارا تۆکرلر. سوندان قرآن اوخیوب صلوات چۆورمکن اوتاقدا سفره آچیب قاووت لاری سرملر. اوتاقین دۆرد بوجاغیندا دۆرد جیلد قرآن مجید قویارلار. سفره نین کنارینا ایسه مۆهور، جاناماز بیر کاسا شربت و بیر آغاج قاشیق دوزملر. صبح نامازینی قیلدیقدان سونرا سلام- صلوات ایله اتاقین قاپیسینی آچیب خضر نبی نین عصاسی نین یئرین اختارارلار و باشلایارلار قاووت لاری بۆلمهیه.

«اورمیة» نین تورکمان کندي:

تورکمان کندينده بۆیوک و کیچیک چیللەنین اوچ آخیر گنجە لرینده خیدیرنی مراسیمی توتارلار. جوان قیزلار کی ارە گتمک واخت لاری دی یئددی جورە شئی دن کی عیبارت دی مکە، بوغدا، نخود، کدو توخومو، گونه باخان توخومو، دوز و آریادان قاووت جورلەملرلر. بو ایش ایچون توخوم لاری قاووروب اویوده لر و چوخلی دوز ایله قاتارلار. گنجە یاتاندا باش بارماقلاری نین دیرناق لاری اوزەرینه قاووت تۆکوب بیر دیرناق ییملرلر. البته قاووتی یئمە میشدن هرە اۆز اوزەرینه نیت اندەرکی: «ای آله من اۆز سئودییم جوانین قیسمتی اولاجاغام یا یوخ؟» او اومور ایله کی گلە جک احوالات لارین یوخودا گۆرموش اولالار باش آتیپ یاستیغا یاتارلار. بو ایشی بۆیوک و کیچیک چیللە نین اوچ آخیر گنجەلرینده تکرار اندەرلر کی اگر بیر گنجەده یوخو گۆرمەسلر باشقا بیر گنجە گۆرملر.

«آذربايجان انلالت لاري»

آذربايجان انلالت لاري ايچره، خضرنبی مراسمی بیر عادت و عنعنه کیمی دوام ائدير. گنج اوغلان و قيزلارين گله جک ده بخت اولدورلاري نين کيم اولماسی، بو عادت اوزره قورولور. قورولانمیش بوغانی اويودهرك چوخلی دوز ايله قاتیب بیر شور قاووت دوزهلدهرلر. شور قاووت اونلاري سوزدورارکن، سو ایچمه دن یاتیب. گوردوک لري رۇياني گله جک لري ایچون تعبیر ائدهرلر. مثلاً اگر بیر اوغلان یوخودا گورورسه کی فلان قیز بيله سینه سو وئریر، چکینمهدن بو سؤزي عائلهسی ايله آرایا قویارکی ائلچی گئدیلین.

ها بئله قیزلار ایسه اگر یوخودا گورملرکی بیر اوغلان اونلارا سو وئریر، اونلاردا بو خصوصدا عائلهلري ايله دانیشیب رۇیالارینی گرچکلهش دیر مک ایچون، عائلهلریندن یاردیم دیلیرلر.

«پلدشت» ین فتاح کندي:

فتاح کندینده خیدیرنبی مراسمی بهمن آیی نین آخیر چرشنه سیندن باشلاناراق آت، مکه و نوخودایله بیر جوره حلیم کی آدی «هلسه» دیر بیشیرمه لر. پیشرندن سورا گنجهنی قالارتندیر اوسته کی سحره جان لام- لام دم آلا. صاباحکی گون کی پنجشنبه دیر خیدیرنبی بایرامی آدلانار و هلسه بیشیره نلر سحر تنزدن قاپیلارینی آچیق قویوب خلقي یئمیه دعوت ائدهرلر.

بیر سیرا جماعت ایسه، قاووت دوزهلدهرکن گنجهنی اونو آل دگمز بیر یئره قویارلارکی حضرت خضر گله و قاووتی آلی ايله تبرک

اٺده پنجنشنبه گونونون سحري قاووت منجمنئي سيني گٽيريب سود ايله دوشاب يا سود ايله شڪرله قاتاركن كونده- كونده انلهيبب قايي- قونشويا پايلايارلار.

خيديرنبي مراسيمي بو كنده بير بايرام كيمي قارشيلاشديقي ايچون، قايي- قونشو بير- بيرينين گوروشونه گنديب دئيرلر: «خيديرنبي بايراميز مبارك اولسون، انشاءالله كي نوروز بايرامي اولسون»

«ماكو» كندلري:

روايته گوره كنديلردن بيرين بير گون هلسه پيشيريب اونو يئيركن گوره رلركي دامين باجاسيندان ايكي آل اوزانير و اوجا بير سس دئير: «منه ده وئرين» ائو ييهسي داما چيخير گوره كيمدي آما كيمسني گورمور و بئله خيال اولور كي حضرت خضر دي. اوزماندان عادت اولور كي نوروز بايرامينا قيرخ بنش گون قالاندان بايرام توتالار و چرشنه سوري كيمي عزيز سايلار. اوگونو پيلو پيشيريب اوزلري يئيركن بير قاب دا قيزلارينا چكيب باشقا تحفهلر ايله كي ممكن دي چاديراليق، كوينك ليك و يا دونلوق اولاقيز ائوينه يوللايلار و اونلار داتحفهلري آلدقدا «پايلاري چوخ اولسون» دئيرلر.

قاووت دوزملتمك ايچون ده بو غذا، مرجومك، چدنه، قارپيز توخومي، قوغون توخومي، گونه باخان توخومي، مكه و ابيدهني بير- بيرينه قاتيب اويودهلر و اونو بير منجمنئييه توكوب خلوت بير يئره قوياركن اوستونه شيرني، نوغول و نبات سپرلر. يانينا دا بير آينا و بير كاسا سوقويوب شام يانديرارلار. عقيدهلري واركي گئجهني حضرت خضر گليب قامچي سينين اوجو ايله قاووت لارا اشاره اندهر و اونلارا بركت سالار. ائو اهلي سحري، قاووت لار

اوز مەرىنە سېلىمىش نوغول و ناباتى قاپاركن سئوينە- سئوينە
دئىەرلەر:

خىزىرنىي، خىزىر الياس

چىچىك لىندى گلىدى ياز

اعتقاد بونادىركى ھەرنىن ئلىنە نە قدر نوغول نابات كىچىسە اوقدر دە
اوشاقى اولاجاق. ھابىللە كىمسە اىستە يە بىللە كى اونون گلە جك دە
اروادى كىم لردن اولاجاق، بىر شور چۆچەنى دامىن اوستونە
قويوب گۈزلىرى كى قارقاگىلىب اونو گۈتۈرە. سونرا قارقانى
اىزلىرىكى گۈرە ھانسى داماقونور. قارقا ھاراي قونورسا، اوندا او
اوغلان دىنەركى او ئوین قىزى منىم اولاجاق.

ماكو :

ماكودا بېھمنىن اون بئىشىندن خىدىر نىي مراسىمى باشلاناركن
گىجەنى شاما پىلوو پىشىرەرلەر و قاووت دوزەلتەك اىچون دە ائل
قادىن لارى آل اياق ائدەرلەر. قوورلانمىش بوغدا، نخودچى، چىنە،
مرجومك و باشقا اويودمىلى شىلرى بىر از شىكر اىلە قاتىب آل
دېرىمانىندا كى «دستو» دئىەرلەر اويودەرلەر. سورا بىر مئجمە ئى يە
تۈكۈب سلقە- سىھمانلى بىر اوتاقتا فرىش اوز مەرىنە قويارلار. بىر
كناردا ايسە سجاھ آچىب جاناماز، مۇھور و تىسبىخ قويوب قاپىنى
قىفلىلارلار. اعتقاد بونادىركى گىجەيارىسى حضرت خىزىر
گلەجكدى و دستەماز آلاركن قاووت لارا آل وىرىب اونلار بركت
سالاجاق. سحر واخىتى ئو اھلى اوتاقتىن قاپىسىنى آچىب سلام
صلوات اىلە ھەرە بىر از قاووت دان بئىيىب قالانى نىدا ئو- ئو
پايلارلار. ماكولو لار دئىەرلەركى قىدىم لركى جماعتىن اعتقادى
مىھم اىدى نىچە دفعە لىر گۈرەنمۈشەركى مۇھور تىسبىخ اوز يۇرىندە

دئیل و قاووتلار اوزه رینده بیر آل پنجهسی نین یئر ی قالیب دی.
یعنی حضرت خضر ناماز قیلارکن قاووت لاری تبرک اندیب
گنیدی.

چالديران (قره عيني):

حضرت خضر، آب حیات داليجا گزدي يي ايچون ظلمات دونيا سينا
سفر ائدهرکن کیمسه نین اوننان خبری یوخ ایدي، مریدلری چوخ
نگران ایديلار و اونون یولونو گوزلهییر دیلر، بهمن آبی نین اون
بئشینده حضرت خضر آب حیات چشمه سینه آل تاپیپ قارائلیق
دونیدان چیخارکن ایشیقلی دونیا یا آياق قويور. جماعت معتددیلر
کی حضرت خضر آب حیات چشمه سینده غسل ائدهرکن اونا اولوم
حرام اولوب ابدیته جان یاشایاجاق دیر. دونیانی دولانراق ازیلمیش
و داردا قالان جماعته یارديم ائدهجک دیر. مثلاً طوفانلی
گونلرده گمیچیلری قورتارماق ایچون دریایا گندير و قار- بوراندا
قالان خلقه یارديم اندیب مصیبت لی جماعتین دادینا چاتیر.

«بهمن» ین اون بئشینده خیدیرنی مراسیمی توتوب گنجنی پیلوو
پیشیرمکن جور به جور خوروش حاضیر لایار لار. شام واختی
قازانین آغزینی آچارکن هره اؤز آر ائوینده اولدوغو قیزی نین
پایینی اولده چکیب بویوک میس منجمه نی یه بیغارکن اوستونه ده بیر
خلعت کی بیچیلمه میس تییه پالتاردی قویوب و قیز ائوینه
یوللایار لار. پای آپارانا دا کۆر مکن طرفیندن انعام وئریلر.

اوشاقلار خیدیرنی بایرامیندا آتا- آنا لاریندان سوفته آلا رلاری
«خیدیرنی لیک» دئیرلر. خلق اعتقادی بونادیر کی بوبایرامدا
حضرت خضر ائولری دولانیب پیلوو پیشیرمنلره باش چکر.

مغان:

مغان منطقه‌سینده بۈيۈك چيلله نين دۇرد گون آخيري نا و كيچيك چيلله نين اوچ گون اولينه خيدير دئهرلر. خيديرين بيرينجي گنجەسینده عائلهلر بوغدا قوورارلار و آل دييرماني له اويودمرك الك ايله اله ييب قاووت دوزەلدەرلر.

قیزگلین لر و خانیملار نیت اندیب ایسته دیک لری حاجت اوزره، اونو بیر منجمعی یه تۈکۈب گنجەنی خلوت بیر اوتاقا قویارلار. صاباح سحر قاووت لار اوزە ی قاریشیق گۈرونورسه خانیملار سۈیۈنجک اولوب گلەجهیه اومود باغلایارلار.

مغان اهلی خیدیر گۈنلرینی قیشین لاپ سویوق گۈنلری بیلیم ائل ایچره دئهرلر: «خیدیرگیردی قیش گیردی- خیدیر چیخدی قیش چیخدی»

میانا :

میانالیلار بهمن آبی نین اونوندان اون بشینه جان خیدیرنی توتارلار و عقیدهلری وارکی بوگونلرده حضرت خضر اونلارین شهرینه گلیب کیمسه نین دردی- غمی و بیر موشکولو وارسا، اونو حل اندەر. «حضرت خضرین قدم لری مبارک اولسون» دئیە حاجتی اولان لار قاووت دوزەلدەرلر. بئله لیکله کی قوروموش آلما قابیغی، آرمود قابیغی، قوغون توخومو، آرپا و ایی ده اونونی بیر- بیرینه قاتیپ دییرماندا اويودەرلر.

قاووت لاری منجمعی یه تۈکۈب اوستونه اورتوک چکەرلر و قویارلارکی گنجەنی دییرماندا فالسین اگر دعالاری قبول اولورسا حضرت خضر بو بش گنجەنین بیرینده دییرمانا گلیب قاووت لارین اوستونده اونون آیق ایزی قالار. قادین لار قاووت لارا باش چکرکن اگر منجمعینی داغیناق و قاریشیق گۈرورسەر، سۈیۈنجک

اولوب بيلملرلرکي دوعالاري قبول اولاراق آلاءه تعالي حضرت
خصري يوللايب کي اونلارين دويونونو آچا.

قاووت لاري قايي- قونشو و قوهوملارا پايلايارلار و قاووت آلانلار
دا يئرینه قند، شکر يا پول قويوب قابلاري بوش قايتارمازلار. قايي
بوش وئرمه مک بونا خاطر ديرکي نذري نيز قبول اولسون و بيزي
ده اؤز شادليقيز دا شريك بيلين.

«خضر نبي عليه السلام» اعايد اولان عادت و عنعنه لري بيغيب
توپلاماق، 1345-نجي ايلين بهمن آييندان باشلاناراق 1352-نجي
ايلين اريدبهشت آييناجان دوام انديبدير.»

كۆچورن :عباس ائلچين

جيك جيك خانيم

بيري وار ايدى، بيري يوخ ايدى، بير سئرحه وار ايدى. آدى جيك-جيك خانيم ايدى. بير گون جيك-جيك خانيم بو قاراتيكان كولوندان، او بيرينه قونوب جيك-جيك ائله بيردى.

بیردن جيك-جيك خانيمين آياغينا تيكان باتدى، نه قدر اللشدى، چيخارا بيلمه دى. گوزلرى نين ياشيني توكوب آغلاماغا باشلادى.

قارى ننه اونو گوروب سوروشدو:

-آى جيك-جيك خانيم، نازلى خانيم، مزه لى خانيم، نيه آغلايرسان؟

جيك-جيك خانيم آغلايا-آغلايا قارى ننه يه جواب وئردى:

-آى قارى ننه، آياغيما تيكان باتيب، قانايب، گل چيخارت!

قارى ننه جيك-جيك خانيمين آياغيندان تيكانى چيخاريب تنديره آتدى.

جیک-جیک خانیمین کئفی دورولدو. بیر او یانا، بیر بو یانا
اوچوب دئدی:

-قاری ننه، منیم تیکانیمی قایتار!

قاری ننه دئدی:

-هارادان آلیم، آتدیم تندیره، یاندی.

جیک-جیک خانیم دئدی:

-منه نه بورج، تیکانیمی وئر! وئرمه سه ن، چورگینی گؤتوروب
قاچارام.

قاری ننه گولدو.

جیک-جیک خانیم او یانا اوچدو، بو یانا اوچدو، قاری ننه نین
چورگینی گؤتوروب قاچدی.

جیک-جیک خانیم گوی ایله اوچوردو، گوردو بئرده بیر چوبان
قویون ساغیر. بئره قوندو، چوبانا طرف گلیب دئدی:

-برکتلی اولسون، چوبان قارداش! چورک گتیرمیشم، آل، سوده
دوغرا، یی!

چوبان چورگی آلدی، چاناغینا دوغرادى، اوستونه ده سود توكوب
دئدی:

-جیک-جیک خانیم، نازلی خانیم، مزه لی خانیم، گل سن ده یی.

جیک-جیک خانیم جاواب وئردی:

-من توخام، یئمیرم، اوزون یئ.

چوبان چورگی یئیب قورتاردی.

جیک-جیک خانیم قانادلارینی یئللہ دیب دئدی:

-آی چوبان قارداش، منیم چورگیمی وئر، گئدیرم.

چوبان دئدی:

-چورگینی هارادان آلیم؟ یئدیم، گئتدی.

جیک-جیک خانیم دئدی:

-منه نه بورج یئدین. چورگیمی وئر، یوخسا قویونونو گؤتوروب قاچارام!

چوبان گولوب دئدی:

-آی جیک-جیک خانیم، نازلی خانیم، منده نه گوناہ وار کی، قویونومو آپاراسان؟ چورگی اوزون وئردین، من نه دئدیم.

جیک-جیک خانیم دئدی:

-گؤر ایندی سنین باشینا نه اویون گئیره جگم؟

جیک-جیک خانیم او یانا اوچدو، بو یانا اوچدو، چوبانین قویونونو گؤتوروب قاچدی. چوبان قیشقیرماغا باشلادی:

-آی آمان، آغام منی اؤلدوره جک!

جیک-جیک خانیم جایناییندا قویون اوچوردو، گۆردو کی، بیر
دسته آتلی گلیر، اونلارا یاخینلاشیب سوروشدو:

-آی قارداشلار، هارا گئدیر سینیز؟

آتلیلار جاواب وئردیلر:

جیک-جیک خانیم، نازلی خانیم، گئدیریک پادشاها گلین گتیرک.

جیک-جیک خانیم اوچوب پادشاهین قاپیسینا قوندو، قویونو
خیدمتچیلره وئریب دئدی:

-آلین، پادشاهین توپونا گتیر میشم.

جیک-جیک خانیم ایچری گیریب یوخاری باشدا آیلشدی.

خیدمتچیلر قویونو کسیب، کاباب بیشیردیلر، قوناقلارا پایلادیلار.

قازی ایله جیک-جیک خانیمدا بیر قابدا کاباب قویدولار. قازی
تئز-تئز یئییب جیک-جیک خانیمی آج قویدو.

جیک-جیک آجیغا دوشوب پادشاها دئدی:

-منیم قویونومو وئر!

دئدیلر:

-قویونو یئمیشیک، قورتاریب گئدیپ.

جیک-جیک خانیم دئدی:

-اونو-بونو بیلیمیرم، قویونومو وئریر سینیز، وئرین، وئر میر سینیز،
گلینینیزی آپاراجام!

هامی گولدو.

جیک-جیک اوچوب چپرین اوستونه قوندو، گؤزله دی.

گلینی زورنا-بالابان چالا-چالا گتیردی لر. جیک-جیک خانیم او یانا
اوچدو، بو یانا اوچدو، گلینی آتین اوستوندن آلیب قاجدی.

پادشاه بیر باشینا دؤیدو، بیر گؤزونه، آغلادی.

جیک-جیک خانیم گلینی هوندور بیر آغاجین دییینده یئره قویدو،
گؤردو کی، آغاجین کؤلگه سینده بیر آشیق ساز چالیر.

جیک-جیک خانیم دئدی:

-سالام علئیکوم، آی آشیق قارداش، گل گلینی وئریم سنه، سن ده
سازی وئر منه.

آشیق سئوینیب دئدی:

-آی جیک-جیک خانیم، نازلی خانیم، مزه لی خانیم، سندن من هئچ
بیر شئی اسیرگه مرم. آل سازی!

جیک-جیک خانیم سازی آلدی، گلینی وئردی.

آشيق گلىنى گۇتوروب ائوينه آپاردى. جىك-جىك خانىم آغاجىن
گۈلگە سىندە اوتوروب، سازى دىنقىلداتماغا باشلادى.

تىكان وئردىم، چۆرك آلدىم،

دىنقىل سازىم، دىنقىل سازىم.

چۆرك وئردىم، قويون آلدىم،

دىنقىل سازىم، دىنقىل سازىم.

قويون وئردىم، گلىن آلدىم،

دىنقىل سازىم، دىنقىل سازىم.

گلىنى وئردىم، بىر ساز آلدىم،

دىنقىل سازىم، دىنقىل سازىم.

ائله او گوندن برى جىك-جىك خانىم عۇمرونو ساز چالا-چالا،
توى-ناغارا ايله كىچىرىر.

اۋرند : اورند كىمى ده سىلىنر . اصلى اوران // اوزان اولاي بىلر .
اوزانلاقم فعلى دىلىمىزده وار و بىر ده كى ، اوزان سۆز ائل
صنعتكارى معناىنىدا ، بىر ده يوكسك ، اوزون ، بۆيوك آنلامى
داشپىر . بىر چوخ معنالارىدا قيد ائتمك اولار هله لىك كىفايتلىنيرىك

اۋرنگ : اورنگ ده دىيىلىر . اهر بۆلگه سى . اۋلنگ سۆزونون
دىيىلمىش واريانتى دا اولاي بىلر

آبخارا: اهر بؤلگه سینده کند آدی ، اصلینده اووخارار //آوخارا دیر
آبرغان : سراب بؤلگه سی .

آت باتان : اووجان (بوستان آباد) بؤلگه سی

آراز : قدیم تورکجه ده اوراس ، آر آس ، اوراز ، اوروز کیمی
گئتمیشدیر . ساکیت ، دینج ، خیر خواه ، خئیرلی معناسیندا دیر. بیر
چوخ معنالاری دا واردیر.

آران : آذربایجانین بیر ولایتی دیر، آن قدیم فارس سؤزلویو «
برهان - قاطع» یازدیغینا گؤره . فارس شووئیزیمی بونو دا بیر
فارس سؤزو کیمی ایضاح ائتمه یه چالیشیر ، حالبوکی قدیم فارس
دیلینه مخصوص اولوب آد دوزلدن آن // آن سؤز دوزلدیجی
شکیلچی اولماییب . سؤزون تورک منشالی اولدوغو بللی دیر.
اساس کؤکر آرا = اورتا ، وسط ، دوزن ، اؤتولو یئر، کولکدن
اوزاق یئر ، گیزلی یئر ، داغ اتکرینده وادی ، چؤل معناسیندادیر .
هامار بیر یئرده اولوب هاوا شرایطی ملایم اولان ، بعضا ده
رطوبتلی یئر آران دئییلیر.

إزلکنلو : اصلی: ایزلین لی . میانادا بیر کند آدی

اسبه قالیان : ؟ ؟ ؟قونداریلیمیش آد هانسی تورک
منشالی آد دیر ، هله لیک بللی دئییل.

اسپئس // آسپئس :

آسپئس // آسپوس

استرقان : اهر بؤلگه سی

اسلام آباد: فارس شوونیزمی بو آدی بستی بگلی کندینین قوندارما آدی کیمی اورتایا چیخارمیشدی . ائل آرا پوسته بیلی کیمی سسلنیر .

آشاغی قشلاق : ورزقان بؤلگه سی .

آشجرد : ایراتیت خوانسار بؤلگه سینده یئر آدی . بیزجه آش ، آس سؤزونون واریانتی جرد ایسه یورد سؤزونون دیشیلیمیش شکلی دیر ، چونکی فارس دیلینده «ی» سسیله باشلایان سؤز یوخدور . فارسلا آلینما سؤزلرکی بیرینجی سس «ی» اولورسا اونو پ سسی آتیریب دیشیر (یام // پیام، یاله // پیاله) و یا ی سسینی «چ» و «ج» سسلریله دیشیر (یادو // جادو ؛ یده // جدو ، یرمه // چرمه وس...)

اشقلو : اصلی ، آشیقلی ، ایشیقلی . احتمال ورزقان بؤلگه سی

آغاج اوغلو : تبریزین یاخینلیغیندا یئر آدی . یئنگی ایسپیراندان قارا داغا یون آلاندا گۆزه دبیر .

آغوان: بؤیوک آذربایجان جغرافیاسیندا یئر آدی ، اصلی آغ + بان // وان یعنی تاوانی ؛ سققی اوج اولان یئر آرتیق بان سؤزو فارس - اثرمنی دیلینه کنجیب وان فورماسیندا بیر شکیلچی کیمی یئر آدی دوزلدن بیر شکیلچی کیمی منیمسنیلیمیشدیر .

آگری قاش : سویوق بولاق (مهاباد) بؤلگه سی . آیری + قاش سؤزلریندن

آلپوت : خوجادان بیر آز آرالی دیر . یئمجه کندیندن بورایا یاریم ساعاتا گئتمک اولار . قدیم تورکجه ده قهرمان ، باتیر ، بهادیر ، ایگید معناسیندادیر . اصل واریانتی آلیاقت سؤزودور .

اندریان : ورزقان بؤلگه سی . ائل آرا آندیرگان // آندیرقان دئییلیر .

اوچ تپه : ایران - ترکیه سینیرینده یئرلشن بیر کند آدی.

اوچ قارداش: داغ آدی دیرورو ویکونیم حساب اولونور. کلیبرده ینله شیر .

اوزومچولو :

اولا : تبریزین یاخینلیغیندا بیر یئرین آدی . اولو . اولولو. / اوولاق
ائل آرا اوغلو دا دنیلیر . قاجار دورو بورا شاهلیغین اوولاغی کیمی
استفاده اولونوردو

اولی : اولا کیمی سسلندیریلیر. اصلی، اولو دور. هم کلیبر، همده
صوفیان بؤلگه سینده یئر آدی

اولی کندی : باباغی بؤلگه سی، اصلی اولو کندی دیر.

ایچی : باتی آذربایجان . ساققیز بؤلگه سینده بیر کند آدی.

ایری علیا: ائل آرا باش ایریلی. آشاغی ایریلی. مرند باغلی یئر آدی.

ایلخچی سفلی : آشاغی ایلخچی و موغان بؤلگه سینده کند آدی.

ایلخچی علیا : اصلی باش// یوخاری ایلخچی . موغان بؤلگه سی.

ایوان : ایوان کیمی سسلنیر منجه اصلی آغوان // آغ بان اولمالیدیر

بئیسیم : احتمال شخص آدیندان الینمیشدیر . بلکه ده بی + سام
سؤزلریندن

باتمان قیلج : قوشا چای (میانداپ) بؤلگه سی .

باتمان قیلنج علیا : هنشتیری بؤلگه سی. آشاغی، یوخاری حصه
لرینه بولونور.

باروج : يامچى بۇلگەسى. مرنند تابعى دىر.

باروق: ھرىس ياخىنىدا بىر كندىر. اصلى، بارىق // بارى دىر. قديم توركچە دە اولان سۆزلر كى سونلوقلارى ق، ك، غ حرفلرلە بىتيردى زمانە مىزدە بوسسلرى ايتىرىلر. اولوغ // اولو ، دىرىك // دىرى ، قانق // قان وسايىر.. ايكي اوجا تپە آراسىندا اولان يئره تورك دىلىندە بارىق // بارى دىيىلىر. بلكە دە باى اوروق سۆزلرىندىر و آسىمىلاسىا اوزوندن بو شكىلە دوشموشدور اوروق قديم توركچە دە ائل ، طايفا ، اويماق آنلامىنداىر . بئله اولورسا معناسى وارلى ، ثروتلى ائل - اوبا ، بويوك ائل معناسىندا اولايىلىر . بارى قديم توركچە دە دووار معناسىندا وار

باشكند : ماكى ياخىنلىغىندا بىر كند

بالا سنگ : بالاجا . بلكە بالا داش سۆزوندن ترجه يولو ايله يارادىلمىشدير

بايقوت : باى + قوت / قوش سۆزلرىندىن

بخشكندى : اصلى بخشى + كندى . بخشى انقديم تورك آدلارىنداىر . قديم دىلىمىزدە باخشى //ياكشى ائل صنعتكارى ، باش بىلن، حكيم ، اوزان ، آشيق معناسىنداىر، كند سۆزو ايسە قديم تورك دىلىندە شھردير

بَرمَس : اھر بۇلگەسى

برون درق : اصلى، بورون + دره سۆزلرىندىن

بزنيان : ائل آرا بوز + ائيلان سۆزلرىندىن

بورچالى : شمالى آذربايجاندا يىلشیر . بىر آداملار بوز+ چالا كىمى ايصاح اندير و كورونيم كىمى قلمه آلىر . بىزجه بۆرى چالا كىمى

داھا قديم اولابيلير . بۇرى ، قديم تورکجه ده قورد معناسيندادير بئله
الورسا زوونيم کيمي قئيده آلماق لازيمدير .

تويقون : سو بندى آنلاميندادير تويغون کيمي ده قئيده اولونور

بيشک : بو گون ائلا آرا بئش انششک دئييلير . ستارخانين دغوم
يۇرى . منجه اصلى،بئشیک دير بعضا بئشکه فورماسيندا دا سسلنير

پئيغان : پ سسى ى سسييله باشلايان تورک آدلارينا قوشولاراق
ايران فرهنگيستانى طرفيندن تورک آدلى يئرلرى ديششمک آماجيله
ايشلنير بونا گۆره احتمال انديرم کى سؤزون اصل واريانتى يغان
//ياغان اولسون معناسى ايسه آلاه ، فيل ، بۇيوک دور يام//پيام ،
ياله //پياله ، ياداق // پياداق //پيادا . اهر و کليبر آراسيندا بير يئر
آدى دير

پراسملو : ائلا آرا پراسملى دئييلير . بلکه ده پير آسيملى اولماليدير
.بير آسيملى //بۇرى آسيملى ده اولابيلير

پکچين : ائلا آرا پئکه + چين کيمي آلينير . پئکه فيکريميزجه بۇک
//بۇيوک چين ايسه قايا //قيه آنلاميندا اولابيلير و يا خود بوکا =
ايلان ،بۇيوک ايلان چين ايسه قوش معناسيندادير .

پهر آباد : مراغه شهربين قديم کوچه لرينين بيرينى آدى . پؤهره +
آباد . پاخير (ميس) + آباد دا اولابيلير

پوسته بگلو : ائلا آرا بئله سسلنسه ده بيزجه دوز سسلنمه سى باستى
بگلى دير . فارس فرهنگستانى اسلام آباد سؤزويله ديشميشدير . باخ
اسلام آباد سؤزونه

پير سوان // پيرس وان // پيره سوان . آخماق فارس غرهنگيستانى
پيره يوسفان شکلينده وئرميش

پیره یوسفان : پیره سووار // بیره + سو + آر . اهر بؤلگه سی

تبریز : سنگلاخ سوزلویونون دوخسان بیرینجی صفحه سینده تابور
سوزو وار + ایز جمع علامتی دیر

ترگور : ؟؟؟؟ انتمونیم کیمی گندیر

ترلان مئیدانی : تبریز محله لریندن بیریدیر . ایندیکی ۱۶ - نؤمره
لی پولیس شعبه سینین دالیسیندا یئرلشیر ، قدیم ؛ تبریزین اثرمنستان
محله سی و روس کونسوللوغو اولان بؤلگه سیدیر

تمای : تیکان تپه ده یئر آدی

تنور آغاج : ؟تن + اور + آغاج . تندیر آغاج دا دئییلیر

تویقون : توغماق فعلیندن دوغموش آد دیر . بیر قوش جینسی آدی
دیر . باشقیرت شیوه سینده ؛ تویغون کیمی گندیر . قازان شیوه سینده
تویغین . قارشیلقلی تورک سوزلوی و تاراما و درلمه سوزلویو
باشقا معنالارینی ایضاح ائتمکده کؤمک ائده بیلیر .

تیمای : تمای . تیکان تپه (تکاپ) بؤلگه سی .

جنیران بلاغ : اصلی،جنیران بولاق دیر ومیانا بؤلگه سی

ججین : اردبیلده بیر محله آدی .

جداقیه: خالق آرا جوده قیه دئییلیر . قاراچیمین بؤلگه سینده یئرلشیر
احتمال جیده + قیه// قایا اولسون

جراغلی : آذر شهر بؤلگه سینده دیر . چیراقلی // چیراغلی داها
دوزگون دور.ج // ی دیشمه سی نظرده توتولسا یاراقلی دا اولابیلر

جلدیان : جلد + یان سوزلرندن دیر

جئقرا: جئقئقرا // جئقئقرا ملكان ويا قوشا جاي اوستونده دير

جوبند : اصلى، جووت . جوبت كيمي سئنير .

جوقان : آذربايجاندا كند آدى

جيقه: اصلى، جيغا سوزودور . يوخسول ، الى بوش معناسيندادير
ديواندا دا گلميشدير

چؤلشلاقي : چؤل+قىشلاقي سوزلريندن . اهر ياخينليغيندا يئر آدى

چاخارلو : اصلى چاخيرلى // چاخارلى . اتتونيم دير مشهور بير
قبيله سى اولموشدور . كليبرده بير كند آدى

چاراويماق : هئشترى بؤلگه سى چ// س موازيليگى نظرده
توتولور سا احتمالا سارى اويماق سوزودور

چاغلاماز : قوشا چايدا يئرلشير .

چاي باسار : ماكى بؤلگه سينده

چخماخ بلاغ : اصلى، چاخماق بولاق . هريس بؤلگه سى

چخماق بولاق : قاباقجا ايضاح اولونوب

چراغلو : اوزومديل بؤلگه سى ورزقان ناحيه سينده

چرلو : سراب بؤلگه سى . اصلى، چرلى اولماليدير . بلكه ده چرى
+ لى سوزلريندندير

چرمه داش : هوراندا - آيش احمد بؤلگه سى ي// چ// ج // س

چوان : چووان // چوان تبريز ياخينليغيندا يئر آدى

چورسی : خوی بؤلگه سینده قدیم تورک دیلینده چور سؤزونون
چوخ معناسی وار ، الینده قیلینج دایانان قوروقچو ؛ قیلینج ، خادیم ،
قیلینج قورشانان مثله وار : چوماقل ، چورلویا راست گلیب

چونقارالو : جانتقور ، چونقور ، سونقور سؤزلریله اوخشارلیغی وار
یئکان بؤلگه سینده یئرلشیر

چینی بلاغ : اصلی ، چینی + بولاق . تۆکمه داش بؤلگه سی .
هیدرونیم

حسرتانلو : کلیر ده کند آدی . فارس شوونیزمی نین قونداردیغی
آدلارداندیر

خالخال : داشلری بیر یئره ییغیب دوره لمه ییغارلاراراسی بوش
قالیر ، بون خالخال دئیرلر

خانرود : باخ خانمروود سؤزونه

خانمروود: فارس شوونیزمی خانرود شکلینه ده سالمیشدیر . اصلی
ائل آرا خان اری اولابیلر

خانی کر : خانی + کور . خون قدیم تورکجه ده چای معناسیندادیر

خوی: قدیم تورکجه ده قوی دور . آشاغی یئر ، درین یئر . قویو
سؤزو ده بونداندیر سنگلاخدا قوی ائو کیمی سؤز وار داها قدیملر
قوی سؤزو قوڭ کیمی یازیلیردی // د ت // ی // سسلری پارالل
اودوغو اوچون بی سؤز فارس دیلینه کئچدیکده ایلک اولاراق قود
سونرا بو دیلده ق سسی نین اولمادیغی اوچون گود کیمی قید
اولموشدور . اصلینده خوی آشاغی دا اولان شهر ، یئر
آنلامیندادیر.خوی سؤزو خیوو سؤزوندن اولابیلر خیوو ایسه بیر
آز دیک ، زیروه ایله آتگین آراسیندا یئرلشن یئر دئییلر

خيوه : خوى سۆزونون باشقا واريانتي دير . ايران جغرافياسيندا
ايشلنن تورک منشألى آد دير . خوراسان دا يئرلشير

خيوو: فارس شوونئيزمى بو آدى مشكين شهر كيمى يايماقدادير .
قوندارما شكيلده اونو خيك آب سۆزون بير آسيميلاسك فورماسى
كيمى ايضاح اندير بئسۆزون اصلى قاياى // قياو كيمى اولاييلير
سۆز معاصير دورده خيابان سۆزونده آرزونو ساخلاميشدير تورک
منشألى بو سۆز بير آز ديك ، هر ايكي يانى اؤزوندىن آلچاق اولان
يئر دئمكدير

داغلى قيشلاق : موغان بؤلگه سى

دامن آباد : ائل آرا دَبَنوو دئيليراحتمال قديم تورکجه ده
تَينَقو(سنگلاخ) . اهر - گؤيجه بئل آراسيندا كند

دايمق : اهر بؤلگه سى دای + ماماق سۆزلريندن

دلى قوروقچى : احتمال كى هئستري بؤلگه سيندن اولسون

دلى ياغبستى : ائل آدى دير ياشاديغى يئرین ادينا چئوريليب . ياغى
باستس بللى اولدو . دلى ايسه قورخماز ، ايگيد ، دلاور آنلاميندادير

دميرچى : ؟؟؟ووووو

دميرچى خاراباسى : خيوو(مئشكين) يؤلگه سى

دوپيه آباد : دوپيه آوا . اهر بؤلگه سى . دوببه آبا. منجه دوپ //ديب
+ اووا // اوبا سۆزلريندن اولاييلر

دوزمورد : دده قورقود دا بير قالا آدى دير . دوز سۆزون اوچا ، يوكسك
، مورد سۆزونو ايسه ، بورت سۆزونون باشقا واريانتيدير قالا دوواری ،
دووار معناسيندادير . همن سۆز بايبورت سۆزونده واردير

دوشدور : اهر بۇلگه سى

دوه بويىنو: ماراغا بۇلگه سىنده احتمال انديرم .

ديزج رود : ديزج + آرى .توركجه بوتون آدلاردا اولان آرى
كومپوننتى رود شكلينه سالميشلار .مراغه

رواسجان : فارس شوونئيزمى نين قوندارديغى آدلاردان دير خالق
آرا قرانقوش // قارانقوش كيمى ايندى ده سسلنير . اهرين ايگيرمى
كيلوتر ليگينده يئرلشير

رودقات : ؟!؟ !.....

زربيل : هانسى بۇلگه ده اولدوغونو بيلمير زر + بيل// بئل
سۇزلريندن

زگليک : اهر بۇلگه سى. ائل آرا زيليک دئييلير

زگليک عليا : يوخارى زيليک . اهر بۇلگه سى

ساتى : خيوو بۇلگه سى

سارى بگتار : هئشتري بۇلگه سىندندير . كورونيم دير . سارى =
بعضا جنوب معناسى ايفاده اندير

سارى بلاغ : سارى + بولاغ . كليير بۇلگه سى

سارى درق : كليير بۇلگه سى . اصلى،سارى + دره سۇزلريندندير.
كورونيم دير

ساريگل: اهر بۇلگه سى. سارى + گؤل .كورونيم دير. اهر بۇلگه سى

سبلان كندى : خيوو بۇلگه سى

سراجە لو : احتمال اصل آدى ساراجلى اولسون . ساريجا دا اولاييلر .
 اهليسينين دنديگينه گؤه بو يئرين بير حصه سى باتاقلقدير بلکه ده
 سولوجا آدى ل// ر موازيليگى اوزوندن سوروجه// ساراجا //
 سراجە اولوب

سراجە لو : منجه ساريجا + لى سؤزلريندندير . اهر برلگه سى
 ساراجلى // ساراشلى سؤزوندن ده اولاييلر

سرپ درق : اصلى ، سرپ + دره سؤزلريندندير . سرپ ؛ شدت ، محکم
 ، چتين ، مجازا بؤبوک و عظمتلى معناسيندا گندير . ائل آرا بير سؤز وار
 دئيرلر ؛ سرپ ايتى قورد آپاريب. ائل آرا سرپه دره ده دئييلر

سرکش : سرکيش . سارى کيش ده اولاييلر . اهر بؤلگه سى

سرند خور : ائل آرا سونده + خور کيمي آدلانير

سرند خور : مرند بؤلگه سى . سرن + د + قور// خور سؤزلريندن

سقای : مشهور فيلوسوف محمد تقى جعفرى نين دوغوم يئرى دير
 . اصلى ؛ سيغاي دير بو سؤز محمود کاشغرى نين ديوان لغات
 الترك اثرينده داغ آتگى (دامنه کوه) آنلاميندا گندير بيرده من
 احتمال ائدير کى ، سؤزون سون کومپوننتى آر شکیلچيسينين
 سينمونيم کيمي دير دئمک بو سؤزون سيقار شکلى داها قديم اولاي
 بيلير سيقار سؤزو ؛ چئويک آدام ، اييق کيشى آنلاميندادير .

سنجر داغى : اوسگو و سردرى بؤلگه سى . احتمال ائديرم سنگر
 // سنکار قديم تورکجه ده کى سؤزدن .معناسى مجازا خوش ياشايان
 کيشى ، کئف - داماق اهلى اولان کيشى ، شادليق يئرى . خانگاه
 .کؤکو شنگ + ار سؤزلرى اولاييلير . سنکار//سنگار داغ بويينو،
 باخ ديوان لغات الترك

سنگاچین : انزلی شهرى بۇلگه سى .سنگا + چين (قوش = پرندە)
(.احتمال سنگار چين يعنى سنگار قوشو ردوشوب. سنگار باخ
ديوان کاشغرى

سهریق : کليبر بۇلگه سى ائل آرا سيبيريک دئييلير . سيغريک و
سيغراق سۇزلرينه ياخيندير

سولوجه : سولوجا . واسمنج بۇلگه سى

سوينجى : اصلى،سئوينجى . ميانا شهرينه تابع دير

سيه سران : فارس شوونئيزيمى بو آدى سئسران سۇزوندن
قوندارميشدير .مين اوچ يوز اون آلئينجى ايلده دئيشديريلن
آدلارداندير

شابران : قوزئى آذربايجان .قديم هون - سابير تورک طايفالارينين
مسکنى اولموشدور .منجه سونرادان شاوران // شاروان // شروان
فورماسينا دوشوب .مشهور زندانى اولموش، فلکى ايله امام
خاقانى بورادا تورمه ده اولوب مشهور « حبسيه » لرینی بورادا
يازميشدير

شاماخی : کيماک طایفاسى آديندان آلينميشدير قاموق سۇزوندن

شاهی جان : ؟؟.....

شيخملو : هنسى بۇلگه يه عاييد اولدغونوهله ليک بيلميرم ، «ا»جاق
دئمک اولارکى ؛ شيخيملى //شوخوملو سۇزوندن دير

شيرلان : هيدرونيم اولاييلر . قديم تورکجه ده آبشاردئمکدير

شيغیرجان : کليبر ده اولماليدير

صوفلار : سوفلار . هئشتري بؤلگه سی سوف //سوب //سوب

صومادیل : سومادیل سؤزودور

صومعه : اصلینده سوما سؤزودور

طایفه قریبه : منجه اصلی، قارابی // قره بی سؤزونددیر
اهربؤلگه سینده یئرلشیر

عشق آباد : اصلی، اِشوند دیر وجیغا کندینین یانیندا یئرلشیر

علویق : کلیر بؤلگه سی .احتمالا آل + اوووق ، اولاق اولسون

عمران کندی : دده قورقود دا آمران سؤزو وار .ایمران // ایمرانگ
سؤزلرینی نظرده آلماق اولار . هئشتري بؤلگه سینده بیر یئرین آدی

عون بن علی : ائینالی . اینال سؤزوندن . یالوارماق واینلمکله بیر
شئی طلب ائتمک

عینالی : احتمالا ایناولی سؤزوندن قدیم تورکجه میزده شکارگاه ،
اوولاق ، اووو (شیکاری) توتماق اوچون قازیلان یئر و چوخور

قنیش قورشاق : اصلی ، قاییش + قورشاق سؤزلریندن دیر .قارا
چیمن بؤلگه سی

قاخ : شمالی آذربایجاندا یئر آدی معناسی : داغ کئچیدی ، بوغاز،
اوچوروم ، تنگه ، معبر کوهستانی

قاریاغدی : انتروپونیمدن آلینمیش . قوشاچای (میانداب) بؤلگه سی

قاشق: هوراند بؤلگه سی اصلی ، قووشوق//قووشاق دیر .قووشماق
فعلیندن الینمیش آد

قатар : اصلى، قاتار . قوشاچاي بۇلگەسى

قايرى خان: موغان بۇلگەسى. آنتروپونىم دىركى، توپونىمە چئورلىب

قرخ بلاغ : اصلى، قىرخ + بولاق سۆزلىرىندىن

قرمز گل : آذر شەر بۇلگەسى . قىرمىزى + گل

قره اونه : اصلى قارا اونه دىر . بوستان آباد (اووجان) دا يئرلشیر

قره چوماق : قارا + چوماق سۆزلىرىندىن

قره دره : هرېس بۇلگەسى وقارا + دره

قره گونئى : هرېس بۇلگەسى.

قزان قىه : قىزان + قىه سۆزلىرىندىن احتمال قىران + قايا بلگە دە
كورو نىم دىر قىزان = قىرمىز رنگلى اولايىلر. قىز سۆزونون نادر
جمعى دە اولايىلر اوغل // اوغلان ، قوى // قويون قىز// قىزان و
سايىر.... قىزلار قاياسى

قزىل كچى : قىزىل + كنجى . سراب بۇلگەسى

قطار : نغده بۇلگەسى . باتى آذربايجان بۇلگەسى

قلى بگلو : سۆزون اصلى ، قولو + بگلى تشكىل اولونور

قوتلار : سراب بۇلگەسى . اصلى قوردلار دىر .

قوجور: ھىشتىرى بۇلگەسىندىن ج// ز سس دېيشمە سىنى نظره
آلساق قوزور سۆزودە اولايىلر

قورتلوجە : كلىبر بۇلگەسىندە يئرلشیر

قورد تپه : مغان بۇلگه سى . زوونيم دير

قوريجان :؟! !

قوزچو اۇلن : مئوراتيئو آدلارداندير

قوزى گۇلى : اصلى ، قوزو + گۇلو سۆزلىرىندىر . هوراند بۇلگه سى

قوزى گۇلى : قوزو + گۇلو سۆزلىرىندىن . كلىبر بۇلگه سى

قوشا بولاق : خالخال بۇلگه سى

قىزىل احمد : بوستان آباد (اووجان) برلكه سينده يئرلشن كند آدى دير . كورونيم لردندىر

قىزىل كچى : قىزىل كىچى . سراب بۇلگه سينده بير كند آدى

قيه باشى : كلىبر بۇلگه سى اصلى،قايا + باشى

كاسين : اهر بۇلگه سى . كاس // قاز لارين آدىله باغلى اولاي بيلر . خزر دنيزى كاس لارين آدىله باغليدير

كاشان : كلىبر بۇلگه سى

كاملايى : اهر بۇلگه سى

كاھنان : احتمال كاھنان سۆزو اولسون كاھا = كۇھول آنلاميندا دا گلير . ايرىلى بۇلگه سى

كچكلو : اهر بۇلگه سى اصلى،كىچىكلى دير

كذبين : اصلى،كىزبين دير

کر : اصلی کور دور. ایراندا کُر کیمی قیده آیینیر بو سۆز تورک منشألی بیر سۆزودور. ائنلی ، قوتلی ، سارسیلماز ، مغرور معناسیندا ولان بو سۆز عموم حالدا چایلارا ایلک اؤنجه ضفت اولاراق وئریلیر سونران آدا چئوریلیر.و تورک منشألی بو سۆز عرب دیلینه ده کئچمیش کر فورماسیندا ایشلنیر

کرجان : اصلینده قورجان دئییلیر . قورقان اونون دوغرو شکلیدیر. احتمال کی کور + قان . قدیم تورکجه ده قبیر ، عابیده آنلامیندادیر . هیدرونیمه ده بنزر. کور = ائنلی ، گوجلوقان ایسه قدیم تورکجه ده بولان ، جای معناسیندادیر

کرسفلی : کور سۆزوندن.آشاغی کور.ائل آرا . ائل آرا باش کور .آیاق // آشاغی کور فورماسیندا ایشلنیر

کرکان : اصلینده ائل آرا کرینگان دئییلیر

کرمجوان : فارس شوونیزمینین قونداردیغی گیرمی جووان سۆزودور . احتمال گرمیج وان // بان سۆزلریندندیر. هریس بؤلگه سینده یئرلشیر

کرویق : قونداریلیمیش و فارسلاشدیریلیمیش کند آدی .گرووق // کروی // کر ائوی.ورزقان دا کند آدی

گشک سرای : اصلی ، کؤشک سارای مرنند یاخینلیغیندا یئرلشیر

کفشن : کلپیر بؤلگه سی . ائل آرا کووشن ائوی دئییلیر

کل ایزه//کلیزه : گیلیزه دئییلیر . اهر بؤلگه سینده یئر آدی. احتمال گول + ایزه سۆزلریندندیر .

کلانکش : سراب بؤلگه سی کلاش //کالاشلی

كلخوران : باخ كلهران سۆزونه

كلهران : اردبیل بۆلگه سى . مشهور صفویه شاهلارینین آنا وطنی . فارس شووونیزمى بو آدى كلخورانا چئویریب . ائل آرا گهر + آلان کیمی سسلنیر اوچ کند بی آدلا باغلیدیر . شیخ کهر آلان - وینه کهر آلان (سرئین جیواری) - کیرگان کهر آلان (خالخال آنا یولو قیراغیندا)

کمانج : گومانا کیمی ائل آرا مشهوردو . بلکه ده شامنیزملع باغلی قام آنا سۆزویله علاقه داردیر

کن چوچه : فارس شووونیزمینی قونداردیغی آدلارداندیر . ائل آرا گنج اووا دئییلیر . احتمال اندیرم کی ، گنگ // گن (گنیش، آچیق، بویوک) ، اووا // اوبا (یئر، مسکن ،اوویئر، آبادلیق ، بایرام یئر) معناسیندادیر . ایکینجی بیر احتمال دا ، وارکی، گنج (تازا ، یئی ، جیوان) ، اووا اوبا سۆزلریندند اولسون

کندوان : اوسکو بۆلگه سى

کندول:منجه کند+اول حصه لریندن.احتمالکی اصلی،کندیل اولسون

کنگر مزلو : پارس آباد بۆلگه سى

کهر آلان : باخ کلهران سۆزونه

کهلان : هئشتری بۆلگه سینده یئرلشن کنددیر . کوهلان // کوهلن ده دئییلیر . زوونیملردندیر

کور بلاغ : اصلی کور بولاغ //کور//گور+ بولاغ اولمالیدیر اهر بۆلگه سینده یئلشیر

کوسه لر : میانا . اصلی،کوسالار

كوغمه : باخ كومە سۆزونه .احتمال كى كو غ + ما // مه حصّه
لریندن یارانما بیر آددیر

كوللوک دره : اووجان (بوستان آباد) بؤلگه سى .

كومە : كليبر بؤلگه سى . خالق آرا كوومه // كۆمه دئييلير

كونچك : اهر بؤلگه سينده فارس فرهنگيستانى گۆن جيک سۆزونو
بو حالا سالميشدير

كوى بران : اصلى ، گۆى بورون دور فارس شووينيزمى
دېيشدير ميش

كيرلى ياغبستى : يئنه ائل آديندان يارديلميش آددير .

گندای : ماكى بؤلگه سينده

گۆى درق : گۆى + دره سۆزلريندن ميانا بؤلگه سى

گۆيجه قملاق : هئئشترى بؤلگه سى . اصلى گۆيجه قوملاقدير

گاودول : قاو + دول ، فوو + دول سۆزلريندن

گجوت : ماكى بؤلگه سينده بير كند آدى . اصلى ، كئچيد= گديك ،
گوزر، معبر دير

گنبله : همدانىنى اسدابادا بؤلگه سينده يئرلشير

گوروان : هريس بؤلگه سى . بلکه ده قوروان فورماسى دوزدور

گون جيک:اصلى،گۆن جيک دير . اهرين ياخينليغيندا بير كند آدى

گوندوغدو : ميانه بؤلگه سى .

گیگلو : پارس آباد بۆلگه سی . اصلی کئییکلی دیر . کئییک تورکجه ده یابان ، وحشی معناسیدادیر . سونرالار جئیران ، مارال ، داغ کچیسی آنلامیندا دا ایشلمیشدیر

للکلو : ؟؟

لیملو: ائل آرا ، ایمالو // ایملی کیمی سسلنیر اهر - هوراند بۆلگه سی

مئیلی : اهر بۆلگه سی . مئیلق آدینا چئوریلیب . احتمال کی ، مئیلق سؤزوندن دیر //مهللق

ماکو : دوز یازیسی و دوز تلفطو ماکی دیر باکی سؤزونون جنوب واریانتیدیر تپه ، دیک، اوجا یئر معناسیندادیر

مرو دیزه : صوفیان بۆلگه سی . ؟؟؟

مردان قم : اصلی ماردانا //مردانا + قوم سؤزلریندندیر

مرده کتان : مره کران ، مرده + کاران ، مره کاتانلی

مرگور : ؟؟؟؟ انتنو نیم کیمی گندیر

مندر بولاغی : ؟ / ؟ احتمال یازی سهو وار سدر بولاغی . هئشتیری بۆلگه سی

مواضع : ورزقان بۆلگه سی . اصلی،ماواز + خان سؤزلریندندیر

مینک آغا : ورزقان یۆلگه سی . قوندارما آدی بند کاغی . مینیک آغا بیینک آغا

نطرلو : اصلی،نادارلی . صوفیان - شبستر آراسیندا یئر آدی

هزارباران : هئزه بران // هزه باران شاهنامه ده خزرلره بعضا
هژبران // هزبرات دا دئییلیر

هو وای : هوراند بؤلگه سی . اووای ه // ق موازیلیگی ده نظرده
توتولسون

هومای : بیر بؤلگه ده یئرلشن کند آدلاری هارمونیک شباهت وار .
سیقای جیغای . تامای . هومای . قدیم تورکجه و شامانیزمله باغلی
آدلارا بنزین آدلاردیر آلا آرا اومای دئییلیر . بیرینج صانتین (ه)
سسینه چئوریلمه سی ایدان آری گوندن دورودور آچار // هاپچار،
ایدرژئن // هیدروژن آت // هاس // هورس، اورمک // هورمک ،
اُورومجک // هُورومجک و ساییر

هوی : اصلی، هئوی دیر . هوراندا تابع دیر . ق // ه و یا ا // ه سس
دیشمه سی اولابیلر

یئکان : مرندده تابعدیر

یاغبستلو : اتئونیم دن یارانمیش بیر آد دیر بلکه ده آنتروپونیمدن
یارانما آدلارداندیر . تدقیقاتیما گؤه یاغی + باستی + لی
سؤزلرن دیندیر .

یاغبستی : اصلی یاغی + باستی . یاغی = دوشمن، باستی =
باسماق ، دؤیوشده قازانماق ، غالب گلیمک ، یئنمک معناسیندایر .
اتئونیم دیرکی ، توپونیمه چئوریلیمیشدیر .

یوز قوی : کلیر ده کند آدی یوز سای دیر ؛ قوی ایسه قدیم تورکجه
ده قویون دئمکدیر

یوز باشلو : یوز باشلی سؤز ندندیر . احتمال اهر بؤلگه سینده دیر

یوشانلو : اصلی ، یوشانلی دیر . سلماس بؤلگه سینده یئرلشن بیر کند دیر. یوشان بیر بیتگی آدی دیر افسنطین ، بیتگی سینین تورکجه آدی دیر . درمنه سوزونون سینونیمی دیر . بوتونیم دیر

ییللق : اهر بؤلگه سی و اصلی،یایلاق دیر

قزل آباد : قیزیل اوبا اولمالیدیر . هئشتی بؤلگه سی

قزل قیه : اصلی قیزیل قایا دیر . هئشتی بؤلگه سینده

مصطفی : انتروپونیمدیر . مصطفی معرب سوزدور هئشتی

کرد کندى : کورد + کند سوزلریندیر هئشتی بؤلگه سی

قزلجه : اصلی قیزیلجا دیر . هئشتی بؤلگه سی

علی بیك كندی : آنتروپونیمدیر . علی عبرانیجه ایلیا //ایل سوزوندن دیر لاکین هامی بو سوزو عربجه کیمی قنیده آلیر . هئشتی بؤلگه سی

خواجه شاهى : قونداریلمیش و فارسلاشدیریلیمیش آدلاردانیر ائل آرا نه اولاییلیر ؟؟؟ خوجا . هئشتی

گنبد : اصلی گونبد دیر قدیم واریانتی قون+ بد //بذ اولمالیدیر. هئشتی بؤلگه سی

سختدل : فارسلاشدیریلیمیش تورک آدلاردانیر هئشتی . خالق آرا نه اولاییلیر ؟؟؟

قره گل : اصلی قارا گؤل دور . کورو هیدرونیم دیر . هئشتی

آغ زیارات : قونداریلمیش آدلاردانیر . کورونیمدیر. هئشتی

- ایمیشجه : ایمیشجه بو سۆزون دوز شکلی دیر . هئشتیری
- ایشلق کندی: احتمال کی، ایشلیک کندی اولسون . هئشتیری بؤلگه سی
- خرمدرق: هانسی بیر آدین دییشمیش شکلیدیر بللی دئییل؟ هئشتیری بؤلگه سی
- دوه یاتاقی : اصل فورماسی دوه + یاتاقی دیر. زوونیمدیر
- دوه میدانی : هئشتیرس بؤلگه سی . زوونیمدیر . اقرونیمده حساب اولابیلر . هئشتیری بؤلگه سی
- قزلداغ : اصلی قیزیل داغ دیر کورونیم دیر . هئشتیری
- تکانلوی علیا : قونداریلیمیش آدلارداندیر . یوخاری تیکانلی . هئشتیری بؤلگه سی
- تکانلوی سفلی : آشاغی تیکانلی دیر . هئشتیری
- جارچی کندی : بلکه ده چاوش کندی ایمیش . هئشتیری
- قمشلو : اصلی قامیشلی // قمیشلی دیر . هئشتیری
- چویکانلو : اصلی چویکنلی دیر. هئشتیری
- ورقه علیا : اصلی یوخاری وارقا دیر . هئشتیری
- حیدر آباد : آنتروپونیم دیر
- قیه قشلاق : اصلی قایا قیشلاغی دیر . هئشتیری
- آلقو : کورونیمه بنزیر . ان قدیم آدلاردان دیر . هئشتیری
- ورقه سفلی : آشاغی وارقا دیر . هئشتیری

سلطان آباد نمکزار : اصلی تورکجه اولان بو آد دوز لا باغلیدیر
بلکه ده سلطان آباد دوزلاغی دیر. هئشتی

شورجا امام جمعه : قونداریلیمیش آدلاردان دیر. هئشتی

بلقان : اصلی بیلقان اولمالیدیر. شمالی آذربایجاندا پارالتی وادیر.
بلکه ده بئل+ قان سوزلریندیر. هئشتی

آغداغکوه : قونداریلیمیش آدلاردان دیر. هئشتی .

امین آباد : اصلی آمن اوبا اولمالیدیر . فارس شوونیزمی تاثیرینده
دیشدیریلیمیش دیر. هئشتی

گل تپه : اصلی کول تپه دیر . گل تپه ده عاغلا سیغیر. هئشتی .

حسینی علیا : یوخاری حسینلی اولمالیدیر . حسینی ایسه اوزو منجه
پهلوی دوورونده قونداریلیمیشدیر

حسینی سفلی : آشاغی حسینی . هئشتی

شور قره کندی : هئشتی بؤلگه سی

کلب کندی : ؟؟؟؟؟

خانخام :منجه ، شامانیزمله باغلی آدلاردان دیر .دده قورقودداکی ؛
قامغان آدینین بوگونکو اسیمیلایا اولونموش فورماسیدا اولاییلیر.
بویوک کاهین ، دینی رهبر ، بویوجو آنلامیندایر

گردالو : ؟؟؟

طالار: اصلی شکلی تالار اولاییلر . هئشتی بؤلگه سی

میرزا بیگ کندی : آنتروپونیمدیر ؟؟؟ هئشتی بؤلگه سی

خوببار : ھىشتىرى بۇلگە سى.

يانبىلاغى : اصلى يان + بولاغى . يان = كنار ، بۇيور ، قىراق يئر . بولاق ايسە ؛ چىشمە ؛ سويون جىخديغى يئر دىر . لاکين بىر سۆزدە واركى، قديم تورکجه ميزده ، يان = آت معناسيندا اولموشدور . زوونيم ده اولابيلير

سوغانچى كوه: دېيىشديريلمىش آدلاردان دىر. سوغانچى + داغ سۆزلرينين يارى كالكاسى دا اولابيلر ؛ سوغانچى كۆى ده اولابيلر. ھىشتىرى بۇلگە سياغيز ليغيندا نه دىر؟؟ ھله ليک قالسين . ھىشتىرى گلى بلاغ : ايکى شکلى اولابيلر . گوللو بولاق ..وياخود؛ گوللو بولاق . ھىشتىرى بۇلگە سى

سوغانچى رود : سوغانچى + آرى سۆزلريندن يارانما آدلارداندير . ائلارا نه دىر؟؟؟ ھىشتىرى

نرگس آباد : انتروپونيم . ھىشتىرى بۇلگە سى

مهمانبلاغى : هيدرونيم دىر . ائل آرا نه دىر ؟؟؟

مهمانلو : ھىشتىرى بۇلگە سى .

قرخ بلاغ : قيرخ + بولاق دىر . هيدرونيم دىر . ھىشتىرى بۇلگە سى

خادم كندى : ھىشتىرى بۇلگە سى.

مخدوم كندى : ھىشتىرى بۇلگە سى

مجيرآباد : قونداريلمىش آدلارا اوخشايلير . ائل آرا نه دىر ؟؟؟؟

شيخ كانلو: قونداريلمىش آدلارداندير. سيخ+ تىكانلى ؟جلفابۇلگە سى

كوچك سراي : منجه همن كۆشك ساراي // كۆشك سره

قزل قيه : يئر آدى دير آنجاق ؛ فاميليا كيمي ده گنديب

اوچ درق : ائل آرا اوچ + دره . هئشتري

تكمه تپه : اصلى ؛ تۆكمه تپه دير . تۆكمه ايسه بويوك ، حوندور ،
اوجا ، ايرى آنلاميندادير . هئشتري

ناچيت : قونداريلميش ، ديشديريلمبيش آدلارداندير . هئشتري

يالى قورت : اصلى بلكه ده ياللى + قورد سۆزلرينداولايبيلير
زوونيم . هئشتري

گلى : اصلى ، گوللو دور . هئشتري

گويداش : اصلى ؛ گۆي + داش . كورونيم دير . گۆي بورون كيمي

قملو : اصلى ، قوملو سۆزو دور . هئشتري

داش كسن : هئشتري بۆلگه سى

دبردان عليا : قوندارما آدلارداندير . هئشتري

دبردان سفلى : قوندارما آدلارداندير . هئشتري

نبى صفى : قوندارما آدلاردان . هئشتري

يساول : اصلى ياسا+ قول سۆزلريندن دير . هئشتري

داشبلاغ عليا : اصلى ، يوخارى داش بولاق دير . هئشتري

داشبلاغ سفلى : آشاغى داش بولاقدير . هئشتري

ویرانقیه : اصلی ، وئران + قایا دیر .هئشتیری

ظلم آباد : قوندارما آدلاردان دیر .هئشتیری

کل ویرن : اصلی ، کل + وئرن سۆزلریندن اولمالیدیر .هئشتیری

آلمچی: ایکی احتمال وار : آلتین + چی سۆزلریندن یارانما بیر
آدیریا خوددا آلمغاچی سۆزونون آسیمیلایا اولموش فورماسیدیر
.هئشتیری

باروجوق: اصلی باری + جیق اولمالیدیر . هئشتیری

آلوجین : اصلی آلی+ چین اولمالیدیر . آلی؛ آماق فعلیندن ، چین
ایسه قوش سۆزونون سینونیمی دیر .منجه بوگونکو لاجین (شاهین)
سۆزون یئنی تیپی دیر و آلوجین آرخائیک واریانتدی.هئشتیریر .

آخساخلار : اصلی ، آخساقلار اولمالیدیر وهئشتیری

آبگرم : منجه ایستی سو آدینین کالکاسیدیر . حرفی ترجمه سیدیر
بلکه ده ائلا آرا ایلی سو دور .هئشتیری.

ماخوله : قوندارما آدلارداندیر . هئشتیری

قوجور علیا : اصلی یوخاری قوجور دور . هئشتیری

قوجور سفلی : آشاغی قوجور . هئشتیری

شورجه اله مانلو : اصلی ، آلامانلی شورجا اولمالیدیر .هئشتیری

کللر : هئشتیری بؤلگه سی.

قره صوفی : اصلی قارا سوفو دور .هئشتیری

باشسيز: اووجان (بوستان آباد) بۇلگه سى

آس : اهر - كليبر بۇلگه سى

دهليخ : اهر بۇلگه سى . كند آدى

سارى چيمن : اهر بۇلگه سى . كند آدى دير

چيله ناب : فارس شووننيزيمينين قوندارديغى سهو
آدلاردان بيريدير . ائل ارا چيله نوو دئييلير

ارسكنای عليا : يوخارى ارسكنای . هئشتري بۇلگه سى

ارسكنای سفلى : آشاغى ارسكنای . هئشتري بۇلگه سى

شعبان : بيز جه ديشديريلميش شوبان اولابيلر . هئشتري بۇلگه سى

سارى آغل: اصلى ، سار آغايل دير. سارى بعضا جنوب(كونئى)
معناسيددير. آغيل ايسه حيوانلارين ياتاغيدير. دوره سى
اوجالديلميش مال - داوار ياتاغى دئمكدير. هئشتري

دييكلو : اصلى ديكلى دير . يئنه ديشديريلميش آدا بنزير. هئشتري

شيرعلى : يئنه ديشديريلميش آدا بنزير. شيرالى // چيرالى دها
دوغرو اولابيلر

حاجى كندى عليا : يوخارى حاجى كندى . هئشتري

حاجى كندى سفلى : آشاغى حاجى كندى . هئشتري

آلاه كندى : هئشتري بۇلگه سى

چوبدار كندى: دوزو، چوودار// چودار كندى دير . هئشتري

ملا حمزه : ماللا حمزه . ھىشتىرى بۇلگە سى

قوشقوان عليا : اصلى يوخارى قوش قووان دىر . ھىشتىرى بۇلگە سى

قوشقوان سفلى : اصلى آشاغى قوش قووان دىر . ھىشتىرى بۇلگە سى

شاھ قلى كندى : اصلى شاھ قولو كندى . ھىشتىرى

گلى جە : اصلى گوللوجە دىر . ھىشتىرى

پالچقلو : اصلى , پالچىقلى دىر . ھىشتىرى بۇلگە سى

شېويار : اصلى , شېيور دىر . ھىشتىرى بۇلگە سى

قوزوللو : اووجان يۇلگە سى (بوستان آباد)

ارسى : جولفا بۇلگە سى

آرپالىق : اھر بۇلگە سى كندلريندندير

كلشلو : اھربۇلگە سى . احتمال كى كولش + لى // كالاش + لى سۆزلريندندير

پېك : ھىشتىرى بۇلگە سى كندلريندندير . احتمال ك بېگ // بى سۆزوندىن اولسون

سرىك : ھىشتىرى بۇلگە سى كندلريندندير .

كورجە : ھىشتىرى بۇلگە سى . كور + جە . ھيدرونيم اوللا بېلر .
كور اصليندە گور ؛ جە // جا ايسە شەتلىندىر مە شكىلجى سى دىر

مەدى خان كندى : مەدى عبرايچە مئشى // مئسى دن يارانما
سۆزدور . آنتروپونيم + تېتول + كند

قورت يئمز : سهوا اونو قورت بمز كيمي قنیده آلیرلار .زوونیم
دیر قورد + يئمز سؤزلریندیر. هئشتري

انباردان : دیشدیر یلمیش آدلارداندير . هئشتري بؤلگه سی

مریم : هئشتري بؤلگه سی

علی بیگلو علیا : یوخاری علی بیلی . هئشتري

علی بیگلو سفلی: آشاغی علی بیلی . هئشتري

طالب ک اصلی هله لیک بللی دئیل . هئشتري

خاتون گنای: هئشتري بؤلگه سی خاتون گون آی سؤزلریندیر

گوجا کندی : هئشتري بؤلگه سی . بلکه ده قوجا کندی دوزدور
ویا خود گویجه کندی

گلّه خانه: اووجان (بوستان آباد) ائل آرا گوله خانا دئییلیر

حرفشه درق: اصلی ارووشه دره دیر . اهر بؤلگه سی

آرؤوشه دره: فارس شووننیزمی بوادی حرفشه درق کیمی قنیده آلیر

مغامیر: هئشتري بؤلگه سی .منجه شامانیزمله باغلی آدلارداندير
.بوغ+ امیر؛ موغ+ امیر سؤزلریندن اولایلیر . بلکه ده بوغ + امیر
بوغ = بوغار ؛ یئردن قالخان سو بوغو . امیر ایسه آمر سؤزوندن
اوجالانت ، یوکسلن معناسیندیر. بوغ // باغا قدیم تورکجه ده آلاه
آنلامیندیر.....

پیرسقا: قوندار یلمیش آدلارداندير . بیر + ساقا // بیره ساقا .. هئشتري
بؤلگه سی.

قوشچی : قديم تورک دولترينده قوش ساخلايان وظيفه صاحىبى .
هئىستىرى بۇلگه سى

على كندى: آنتروپونىمدير . هئىستىرى بۇلگه سى

قزل قلعه رشيدى: هئىستىرى بۇلگه سى قىزىل قالا سۆزوندىدير. هئىستىرى

گۆيجه قلعه : كورونىمدير . ائل ارا گۆيجه قالا دئىيلير. هئىستىرى

حاجى آباد : هئىستىرى بۇلگه سى

آبادار الار : بللى دير قوندار ما آدلارداندير. هئىستىرى بۇلگه سى

داشبلاغ: هئىستىرى بۇلگه سى . داش = انشىك ، قىراق آنلامىندادير

خرابه كلک : هئىستىرى بۇلگه سى. خرابا كلک

قارقا : اصلى ؛ قارقار اولمالى «ر» سسى اسقاط اولوب. قو قوشو .
قديم توركلرين توتئىمى دير. هئىستىرى

حبش : قوندار يلىش آدلارداندير . هئىستىرى

سرچشمه: قوندار يلميش آدلارداندير . بلکه اصلى «گۆل باشى» دير.
هئىستىرى

طالب چمن: هئىستىرى بۇلگه سى . قوندار يلميش آدلارداندير. هئىستىرى

پاره لر : هئىستىرى بۇلگه سى. قوندار يلميش آدلارداندير. هئىستىرى

يهرچى : هئىستىرى بۇلگه سى

قوشالار : هئىستىرى بۇلگه سى

كل تپه صولتى : گول تپه .. قوندار يلميش آدلارداندير. هئىستىرى

شهنواز عليا : قونداريلميش آدلارداندير. هئشتري

شهنواز وسطى: هئشتري //////////////////////////////////

شهنواز سفلى : هئشتري //////////////////////////////////

هزاران عليا : هئشتري . قونداريلميش آدلارداندير

هزاران سفلى : هئشتري //////////////////////////////////

شرشر : اكوئيك سؤزلردندير . هيدرونيم دير . بالاجا سو ؛ كيچيك چشمه . هئشتري

ياغلو بلاغ : اصلى ياغلى بولاق . هئشتري بؤلگه سى.

آلاچيق : هئشتري برلگه سى

قلى كندى : هئشتري . قولو كندى

جعفر آباد : آنتروپونيم ديرهئشتري.

جليل آباد : آنتروپونيمدير . هئشتري بؤلگه سى

گل يئتر: قادين آديندان تۇرمه دير، گل + يئتر ؛ قديم چوخ قيز اولان عائيله ده قيزبس، قيزيئتر، گل يئتر، گل قاييت، بسى و.....هئشتري بؤلگه سى

چبقلو : اصلى چوبوقلو هئشتري بؤلگه سى .

سلطان آباد صولتى : قوندارما آدلارداندير. هئشتري

تازه كند صولتى : قوندارما آدلارداندير . هئشتري

آقكند : كورونيمدير . هئشتري بؤلگه سى

كريم آباد : آنتروپونيمدير . ھئىستىرى بۇلگە سى

ايدە لوى صولتى : ھئىستىرى بۇلگە سى .

ز ھنو : قونداريلمىش آدلارداندير . ھئىستىرى بۇلگە سى

سراجلو : اھر بۇلگە سى . ساراجلى // ساراشلى ، ساريجالى

سرقين : قديم توركجە دە سالقين ؛ سويوق وسرين معناسيندا اھر بۇلگە سى

صومعه : اصلى سوما دير . اھر بۇلگە سى

سوما : اھر بۇلگە سيكندلريندندير .

شنقوش آباد : اھر بۇلگە سى

شوشا : اھر بۇلگە سى كندلريندندير . شمالى آذربايجاندا پاراللى

واردير . شيشه كيمي دە قئيد اولونور

شيشه : اھر بۇلگە سى ؛ باخ شوشا سوزونه

طويله شامى : بللى و قونداريلمىش آدلاراندير . اھر بۇلگە سى .

عليرضا چايى : منجه بودا قونداريليش آدلارداندير . آنتروپونيم +

هيدرونيم دن يارانما آدير . اھر

قورچى كندى : قوروماق فعليندن قور + چى + كند + ى تركيبلريندن

يارانمىش آدير

قورشاقلى : قورشاق , بئل , كمر , بئله باغلانان شالادا دئييلير . اھر بۇلگە سى

کردلقان : منجه «ر» سسى سونرادان آرتيريلمىشدير . اصلى

گوزلقان اولمالى دير . بلكه ده كوردول + قان حصه لریندن

يارانمىش آدلارداندير . اھر بۇلگە سى

كركسر: ايتيرلنیش توركجه آدلارداندير . بلكه اصلى كوركه + سر سۆزلرينددير . اهر بؤلگه سى.

كرملو : اصلى كرمىلى اولماليدير . اهر بؤلگه سى

كسانق: اهر بؤلگه سى قاس//قاز//كاس طايافاسى آدى ايله باغلى اولاييلر .

كقالق: يئنه قونداريلميش ادلارداندير . اهر بؤلگه سى

كلهر : قوندارما آدلاردندير . اهر بؤلگه سى

كور بلاغ : منجه اصلى گور بولاقدير . بلكه ده بورادا قوروموش بير بولاقدور اوچون مؤمراتيو آد دنيه قويولموشدور . اهر بؤلگه سى

كوسه لار : اصلى كوسالار . منجه يئنه قديم تورك طايافاسى سايبيلان كاس//كوس//قوز لارين آديندان ياردايلميش اويكونيمدير . اهر بؤلگه سى

گاودول : يئنه قونداريلميش ادلارداندير . گوو+دول سۆزلريندن .

گرنگاه : ائل آرا گرگ كى،گرنگه اولسون اهر بؤلگه سى.تبريزه ياخين اولان كرگه آدى ايله بيرينردندير

گنگل آباد: اصلى قانقال اووا اولماليدير . فيكريمجه خالق آرا جنگل اوو دئيلير . حالبوكى جنگل هند سۆزودور. توركجه ده بوسۆزون قارشيليجى اورمان دير . اهر بؤلگه سى

مزرعه شادى : يئنه قونداريلميش ادلارداندير . ائل آرا مزيره دئيلير . اهر بؤلگه سى

مصطفى چاي: آنتروپونيمدن دوزلميش ادلارداندير . اهر بؤلگه سى

نقاره كوب: ترجمه يولو ايله دوزلديلميش آدلارداندير. اصلى ائلد بيلر. اهر

نفدوز : يئنه قونداريلميش ادلارداندير . اصلين خالق تلفظونده تاپماق اولار . اهر بؤلگه سى

نهار : قونداريلميش آدلارداندير. اهر بؤلگه سى

ورجن عليا : اهر بؤلگه سى. يوخارى ورجن . ائل نئجه سسلنديريز بيلميرم . آشاغى ورجن ده اولمايدير .

ورگهان : قونداريلميش ادلارداندير . بلکه انتروپونيم دن يارانميشدير . وارقا + خان ؟؟؟. اهر بؤلگه سى

هليلو: اهر بؤلگه سى کندلرينددير . بلکه اصلى آلى دير ؟؟؟

هوای: ارسلاشديريلميش آدا بنزر کی فارسجا دا هله ليک هور سؤزو يوخدور. اهر بؤلگه سى. اووای

هوين : يئنه قونداريلميش آدلارداندير. اهر بؤلگه سى

ورمزيار : فيکريمجه جولفا برلگه سينده دير. ناخجواندا دا ورمزيار آدلى بير کند واردير

حق وئردى آباد: آنتروپونيمدن يارانما آدلارداندير .

دودای: يئنه جولفا - پلدشت کندلريندن بيرينين آدى دير. دوو+ دای اولاييلير.

گنجلر : ائتتونيمدير کی توپونيمه چئوريليپ . پلدشت - جولفا يرلگه سينده يئرلشير.

حسن آباد قاشق: سقز بۆلگه سى . ۱۳۱۷ - جى ایلده «آباد كوشك»
«آدى ايله ديشدیريلمیشدیر . حالبوکی كوشك اوزو قدیم تورک
سۆزلریندندیر .

آباد كوشك: سقز بۆلگه سى. حسن آباد قاشق آدینین قونداريلمیش
آدى دیر .

کولاب : آبگیر کوچک آدینا چنوريلمیشدیر. اصلی گؤل + اب حصّه
لریندندیر

آبگیر کوچک : فارسلاشدیریمیش کولاب هیدرونیمی .

تخله رود : آجی چای آدینین فارسلاشدیريلماسی . تبیریزین قوزای
طرفیندن ؛ سیرخاب داغلاری آرخاسیندان آخیر، و نهایت اورمو
گؤلونه تۆکولور. هیدرونیم

آجی چای : فارس شوونیزمی تخله رود آدى ايله دیيسدیریب

آرخ : ایرانین شمالیندا (قورقان // گرگان) تورک منشألی
یئرآدی. ترجمه یولو ايله « نزار » کیمی قید اولور

. اصلی آریق دیر ۱۳۱۷ - جى ایلده دییشدیریلیب. آرخ سۆزونون
باشقا آنلامی؛ چای، سویولو، آياق یولودور

نزار : آرخ جغرافی آدینین دیيسدیريلمیش و فارسلاشدیريلمیشدیر
قورقان// گرگان بۆلگه سى ۱۳۱۷ ش.

سفید گنبد : اصلی ؛ آخ گونبد دیر . ۱۳۱۷ - جى ایلده ديشدیریلن
آدلارداندیر . تورکجه دن ترجمه اولاراق یاراديلمیشدیراورمو
گؤلونون ساحیلینده بیر یئر آدى.

آغ گونبذ// آغ گونبذ: ۱۳۱۷ - جی ایلده ترجمه اولاراق
فارسلاشدیریلیمیشدیر سفید گنبد شکلینه سالیتمیش

ایلو: کوردوستاندا بیر ئیر آدی دیر. ۱۳۱۷ - جی ایلده «آلا» آدینا
چئوریلیمیش ،بودا تورکجه آدلار داندیر.

الگون : الگو آدینین فارسلاشدیریلیمیش شکلی حساب ائدیلیر کی ،
یانلش دیر . اصلی اولگو اولمالیدیر. بیرسؤزده وار کی ، آلگون
هر نه اولر اولسون تورک منشالی سؤزدور . فارش دیلینده «ل»
سسی یوخدور

اخکند: کوردوستان بؤلگه سی. اصلی آغ کند اولمالیدیر.

ارسباران : قراجه داغ آدینین فارسلاشدیریلیمیش شکلیدیر. قارجا
داغ.

الطون علیا: کوردوستان بؤلگه سی ۱۳۱۷ - جی ایلده زرینه بالا ادی
ایله دیبشیدیریلیمیشدیر. اصلی فورماسی یوخاری آلتون . آلتون
تورکجه ده قیزیل دئمکدیر .

الطون سفلی : اصلی آشاغی آلتون دور. زرینه پایین آدی ایله
دیبشیدیریلیمیشدیر. ۱۳۱۷ - جی ایل .

یوخاری آلتون : باخ الطون علیا .

آشاغی آلتون : باخ الطون سفلی سؤزونه

بناور : قورقان بؤلگه سی ۱۳۱۷ - جی ایلده امچلی آدی یئرینه
قونداریلیمیشدیر

امچلی: اصلی ، امچیلی دیر. ایرانین شمالیندا یئرلشن قورقان //
قورقان بؤلگه سی. بناور آدینا چئوریلیب.

ایاقچی : کوردوستان بۆلگه سی. ۱۳۱۷ - جی ایله آخماقجاسینا »
پادار» آدی ایله آدلاندیریلیمیشدیر . دئمک آیاقچی سوزونو سهو
اولاراق ترجمه انتمیشلر. آیاقچی قدیم تورکجه ده ساقی، چاخیر
ساتان ، ایچگی ساتان ، پیاتله فروش آنلامیندادیر..

ایچی : کوردوستان بۆلگه سی. بو یئرین آدی ایشه آدینا
چئوریلیمیشدیر.

ایلو : کوردوستان بۆلگه سی . باشقا بیر تورکجه آد ایله
دیشیدیریلیمیشدیر . آلا فورماسینا سالیئمیشدیر

باش بولاق : ترجمه یولو ایله سهو اولاراق « سرچسمه » شکلینه
سالمیشلار . کوردوستان بۆلگه سی. ۱۳۱۷ - جی ایله دیشیدیریلن
آدلارداندیر. ترجمه اصلینده چشمه نخست اولسایدی دوز اولاردی.

باشماق : کوردوستاندا بیر یئر آدی . فارس شووئیزی می بو آدی باشه
فورماسینا سالمیشدیر

کۆچه نق// قوجه نق: خیو بۆلگه سی کند آدی

قره جه قیا : میاننا بۆلگه سی. اصلی ؛ قاراجا قایا دیر

کامل آباد: ماراغا بۆلگه سی. کؤل آباد// کیمداوا دا دئییلر. منجه
گۆممک (دفن و یا خود قویلاماق) فعلیندن یارانما آدلارداندیر

کیمداوا : کامل آباد آدی ایله دیشیدیرلمیشدیرو ماراгада یئرلشیر.

ورکنش : مرنذبۆلگه سی. کند آدی

مغامر: هئشتیری بۆلگه سی کندی آدی منجه تئونیم دیر . آذربایجان
تورک منشالی آدلاردا اولان اَمر سۆزو آمر//آمیر//میر کیمی
قئیده الینیر

داش قاپی : تبریزین شایاد محلّه سینده بیر یئر آدیدیر

قباق قیه : اصلی قباق + قایا دیر ظنیمجه کلییر بؤلگه سینده دیر

گبلو : اصلی گبه + لو ، مغان بؤلگه سینده دیر

وردین : اهر بؤلگه سینده بیر کند آدی دیر

ال و باش باره ده اصطلاحلار(میر هدایت حصاری)

اصطلاحلار آتالار سوزونه بنزه‌دیگینه باخمایاراق، عین ساده‌لیک‌لری ایله، گونده‌لیک دانشیقلاردا اولناردان آرتیق ایشلنیرلر. دئمک اولارکی، هر میللتده بنله بیر دانشیق رسمی وار. مثلاً "فارسجادا، اینگیلیس‌جده چؤلوقدا ایستیفاده اولونور. بنله‌کی اولنارین معناسی، بیلمه‌نلر اوچون عجیب و سوزون آنلایشینی چتین‌له دیر. اونا گوره بیر دیلدن او بیری دیله ترجمه ائتمک بو ایصطلاحلار ایله تانیس اولمویانلار اوچون، چوخ چتین و بعضاً" غیر مومکون اولور. مثلاً" دئییرلر بیر نفر خارجی لوندوندا قاطر ایله سفر ائدرکن واقوندا پئنجره‌نین قاباغیندا آیاغ اوسته دوروب، ائشیگین منظره‌سینه باخیردی. بیر زامان قاباقدا بیر آعاجین بوداخلاری چوخ یاخین اولدوغو اوچون، او کویده اولان بیر اینگیلیسی‌لی اونا خیطاب ائدرک دئییر. Look out بونون ظاهیری معناسی بودورکی «ائشیگه باخ» بیر حالدا کی بو ایصطلاحین معناسی بودور کی «موواظیب اولون» یعنی خطرین یاخین اولدوغونو اونا خبر وئریر. اما او آدام اونون ظاهیر معناسینی دوشونرک بنله او آدام دئییرکی «ائشیگه باخ» و فیکیر

اڭدیرکی انشیکده یاخشی بیر منظره اۆلدوغو اوچون بو سیفاریشی
اڭدیر. اونا گوره باشینی پنجره‌دن انشیکه اوزادیر و آغاجین
بوداخلاری اوزونه ایلیشهرک یارالیییر.

بیزیم دیلده ده ایصطیلاحلارین سایي چۆخ- چۆخدور. دئمک
اۆلارکی عادی دانیشیق‌لاردا هر سوز ایصطیلاح ایله دئییلر.
اۆنلاری بیغیب یازاسان اۆنلارجا کیتاب اۆلار. اۆدورکی بوردا فقط
بیر میقدارنومونه اوچون گتیریریک و آنجاق بیر نئجه آل- اورک-
باش کیمی کلمه‌لر باره ده آرتیق میثال‌لار گتیرمه‌ییک. و بورادا
بونادا ایشاره ائدهک بو ایصطیلاحلار بعضی‌لری فارس‌لار طرفیندن
ده منیمسه‌لنمیش و او دیله قاریشمیش دیر. خصوصن محمد قلی
امینی «فرهنگ عوام» آدلی کیتابیندا دئمک اۆلارکی بوتونلوکله
آذربایجان دیلینین ایصطیلاحلارینی فارس‌جا چؤیرمیشدی. ائله
کی او کیتابا آذربایجان عامیانه فرهنگي (کولتورو) کیتابی دئمک
چۆخدا دؤغرو اۆلاییلر.

دئییملر:

آل- الهؤنرمک- ال بیر اۆلماق- موتتحید اۆلماق. بیر بیرینه کومک ائتمک.

آل اوزمک- اومیدی کسمک، نا اومید اۆلماق.

آل آیاغا دوشمک- اوزونو ایتیرمک [بیر ایشدن ناراحت اۆلماق،
بیر ایشین واقع اۆلماغی، نین قاباغینی آلماق اوچون چالیشماق.

آل آیاغینی ایتیرمک- نظیر: آل آیاغا دوشمک، قورخویا دوشمک.

ال بهیاخا اۇلماق- ساواشماق.

ال بیر اۇلماق- کیمسه نین علئییهینه بیر لشمک.

آل- رقیب، ایش رقیبی. مثلن: بو ایشدن داها یۇخدور، ال چوخالییدیر. بیر اویون اۇیناماق: اۇتور بیر ایکی آل اۇینایاق گئدک. یکاناتدا بیر شئی سایاندا بئش- بئش سایارلار. هر بئش دنهیه بیر آل دئیهرلر.

ال- آياغيني ييغیشدیرماق- کیمسه نی یئرینده اۇتور دوب، الینی کسمک. موعدا فیعه اوچون حاضیرلانماق.

ال دن اله دوشمک- بیر شئیین نچه آدامین الینه دوشمسه. بیر آروادین یا قیزین پیس یۇلا دوشمسه.

ال دن گلکم- ایمکان- باجاریق- مومکون اۇلماق- باجارماق.

ال ده ن گنتمک- ال دن چیخماق، بیر زادی ال دن وئرمک.

اله داغ باسماق- توبه ائتمک، بیر ایشی بیر دفه لیک ترگیتمک. بیر نوو آند ایچمک و عهد ائتمک دی.

اله دوشمک- تاپیلماق. پیس یۇلا دوشمک.

اله سالماق- اله گتیرمک- سریمهک، مسخریه قۇیماق.

اله گلکم- حاصیل اۇلماق (تاپیلماق).

الي آغير اولماق- ۱- بير آل وئرجي نين سحرچاغي ايلک
 موشتريسي اولسا اوگون اونون بازاري کاساد اولار. عکسينه
 اولاراق الي يونگول آدام آداما سوقته وئرسه اوگون اونون ساتيشي
 چوخ اولار. ۲- بير آداما اليني وورسا چوخ اينجيدهر دئهرلر الي
 آغيردي دول آرواد آلاچاق دير....

الي ايري اولماق- اوغروچو آدام.

الي يونگول- الي آغير آدامين ضيددي....

اليز آغريماسين- اليز وار اولسون.

اليز(الريز) وار- اليز وار اولسون, ساغ اولون.

الين داليسينا داغ باسماق- بودا هامان دي اليتته هئچ کيم بو سوزو
 دئمکله, اليه داغ باسماز, لاکين دئهرکي: من داها اليمين داليسينا
 داغ باسدیم کي بير داها فيلان ايشي گورمويم.

الينه ايش وئرمک

اليني کسمهک- کيمسه نين ديخالتينه, ايشتيراکينه, بير يئرله سون
 وئرمک.

مثللر

ال سويلا يئتيرمک- قضاي حاجت ائتمک- سو باشينا چيخماق و
 ساير....

ال منیم اتهک سنین- کیمسهیه متوسل اولاراق، ایلتیماس اندیب،
یالوارماق.

آل- آلی تانییار- بیرکسه پول یا بیر شئی وئردیکده، آیری آداما
حواله ائتسه دئیهر لر. من سنی تانییرام. سنه وئرمیشم، سندن آلاجاغام
هر کسه وئرمیسمنه مربوط اولان ایش دهییل. اوزون گندیب آلیب
منه قایتارمالیسان.

الی قولتوغوندا قالیب فاغیر اولوب، چارهسیز قالیب.

الین ایچی قاشینماق- آدامین الینه پول گلجکدیر.

الین گوتور- اوزون یو- یعنی فقط همین دیر: اونون منه وئردیگی
بیر دفه ۱۰۰ تومن و بیر دفهده الی تومن اولوب، داها الین گوتور-
اوزون یو، بیر شاهی دا گورمهیشیک.

الیندن گلهنی مین قابا چک- یعنی من سنین تهدیدلریندن
قورخمورام. هر نه الیندن گلیر اسیرگهمه.

الینی دالدان باغلایب- یعنی بو اونداندا پیسیدی. مثلا" بیز
دئییردیك فیلانکس خسیس آدامدی. آما ایندی بو اونون الینی دالدان
باغلایبیدی.

اورهک بارهده ایصطیلاحلار

دنیملر

اورهک- قووت-ی- قلب مثلا": سنین اورادا اولماغین بیزه بویوک
اورهک دی.

اورهگين آريمهسي- چۇخ نيگران اولماق، چۇخ غوصّه ائتمك.

داش اورهكلي- چۇخ رحم سيز آدام.

اورهبي نزيك- حساس و مهربان آدام.

اورهكدەن گلەمەك- قىيماق. صداقت ايله دئييلن سوز.

اورهكدن گلەمەك- قىيماق.

اورهكلنمك- جورەت تاپماق. [اوشاغين بير نفرى گوروب بيردن
آغلاماغي. مثالن: اوشاق منى گوردوكده اورهكلندي].

اورهكلي- قۇرخماز - جاساراتلي آدام.

اورهبي اوزولمك- برک قۇرخماق.

اورهبي اوزمك- قۇرخوتماق. بير شئي گوتوروب، مصرف
ائدهرك تقرىبا "قورتارماق. مثالن گئتديم گوردوم كيشميش تۇرباسي
نين اورمگيني اوزوبدولر.

اورهبي بولانماق- قوسماق.

اورهبي آچيلماق- شاد اولوب قوصەلري داغيلماق.

اورهيني الماق- اينجيك ليگيني رفع ائتمك. رىضائيتيني اله
گتيرمك.

اوره گیندن خبر وئرمک- بیرینین لاپ ایستهدیگی سوزو دانیشماق.

اوره کدن چیخماق- اورهیینی آماق.

اورهیی سیخیلماق- کدەرلنمک- حوصلهسی قاجماق.

اورهک وئرمک- جورهت وئرمک- تشویق ائتمک.

اورهیی قیریلماق- بیردن شوک وارید اولماق, قورخماق.

اورهیینی بوشالتماق- اورهیینده اولان گیلایه لری, ناراضی لیقلاری
دیله گتیریب, انشیگه توکمک.

اورهک یانماق- یازیگی گلکم, چوخ موتائیر اولماق.

اورهک سیندیرماق- بیرینین قلبینه دهیمک.

اورهیه یاتماق- خوشا گلکم- بهیهنمک.

اورهیین یاغی اریمک- نیگرانلیق.

اورهیین سرینلمهسی- اینتیقام آلاق, تلافی اندیب, راضی
دوشمک. ظالیمین جازاسینا چاتدیغینی گوردوکده خوشحال اولماق.

اورهیی کوورهک آدم- اورهیی نازیک و مئهریبان آدم.

اوره کدن اورهگه یول وار- سن اگر منیم خاطیریمی ایسته ییرسن,
من ده انله سنین خاطیرینی ایسته ییرم.

اورهك سوزو- اورهكدن گلەن سوز. اينسانين نييتي و ايستەديگي سوز.

اورهك توتولماق- كدەرلنمەك, اورهي سيخيلماق. و ساير...

مثللر

آغ اورهك آدام- قورخان آدام.

باش بارهده ايصطيلاحلار

دئيملر

آدام باشي- آدام حنسابي.

آدامين باشينا دوشمەك- بيردن بير سوزو بهانه اندەرك چوخ اوزاتماق.

اوز باشينا- صاحابسيز اوشاق يا مال, كيمسه دن ايطاعت ائتمەين, آوارا....

اوزە الي, اوز باشي دير- كيمسيه موحتاج دئييل, مستقيل دير.

بادشدان سؤوماق- بادشدان رد ائتمەك.

باش آچیق- حىجابسىز- آشكار- باش آچىق مکتوب.

باش آشاغي- يئنيشه.

باش آچاقلىق- (فا. سرشکستگي), خجالتلىک گتيرهن ايش.

باش آليب گنتمک- ائوين وضعييتي نين پوز غون اولماسي, هر شئي, توکولموش حالدا اولماسي.

باش اوسته- ايطاعت اندهرم...

باش ايمک- ايطاعت ائتمک.

باش- بئنيميز گنتدي- دنگه سر اولدوق, باش بئنيميزي آپاردي, چوخ دانيشدي.

باش باشا چيخماق- بير آل وئرده نه منفعت نه زيبان انديب آنجاق مایاسيني چيخارتماق.

باش- باشاقويماق (قوشماق)- بيريني اله ساليب, سريمک, شوخلوق ائتمک.

باش باغلاماق- او غورلاماق- ايريليک يولو ايله گتيرمک. تداروک گورمک.

باش تاپماق- باش چيخارتماق.

باش توتماق- اوز وئرמک و نتيجهيه چاتماق.

باش چىخارتماق- باشا دوشمىك.

باش چىكىمىك- سر كئش لىك ائتمىك.

باش حىسابى- آدام حىسابى.

باش داشى- قىبىر داشى.

باش دۇلاندىرماق- كئچىنمىك.

باش ساخلاماق- بىر تەھر ياشاماق و ائحتىياپ ايله رفتار ائتمە.

باش ساغلىغى وئرمىك- اولوسو اولنە تسلىيىت دئمىك.

باش قاچىرتماق- بىر ايشىن آلتىندان بۇيۇن قاچىرتماق.

باش قالدىرماق- طوغيان ائتمىك, شوريش ائلمىك.

باش قولاغىن گىتمەسى- ذىللە اولماق.

باش قۇيماق- جانندان كئچمىك.

باش كئچىرتمىك- بىر تەھر زامان كئچىرتمىك.

باش كئتىرمىك- تەسمىك, قديم باش آپاران قاصىدلر تئز شاھىن
حوضورونا چاتىب انعام آلماق اوچون و باشىن ايىلەنمەسى
اوچون گئجە- گوندوزە سالاراق آت چاپىردار دىلار.

باش گوتوروب گىتمىك- ترك وطن ائتمىك.

باش منیم- باش اؤنون- نا غافیلدهن اوز- اوزه چیخدیق.

باش- نفر, بویوک, اوستون, تیرییهک و احیدی دیر. بئش باش
کوفلهت, بیر باش سوغان, هامیدان باشدیر.

باش وزیر- نخست وزیر.

باش وورماق- باش چکمک.

باش یارما- محرم لیکده باشلارینی یارانلارین ایشی.

باش یوخاری- یوخوشا.

باش یوخاری جاواب- باشدان سووما جاواب.

باشا اویون گلکم- چوخلو حادیثیه, دردسره دوشمک.

باشا باش- برابر- بو باشدان او باشا, هامیسی.

باشا چاتماق- سونا چاتماق.

باشا دوشمک- دوشونمک, انلاماق.

باشا گلن حادیثه- آیین یازیسی.

باشاسالماق- دوشوندورمک.

باشچی- سردسته, رییس.

باشدا دۇلانديرماق- يالانچي وعدلر ايله وقتي تلف ائتمك.

باشدان ائله مك- بۇش سوزلر ايله بيريني يۇرماق و ذيلله ائله مك.

باشدان اولماق- كيشي نين «مني» سي نين انزالي (توكولمه سي).

باشدان سووما- باشدان سووماق ايله گورولن ايش.

باشي آشاغا آدام- آبيرلي و كيمسه ايله ايشي اولمويان آدام.

باشي اوجا- ايفتيخارلي آدام.

باشي بير ائله مك- بير بالينجا باش قويماق. مثلن دندي گل
باشيميزي بير ائليهك.

باشي پوزوخ- پریشان و نظم سيز آدام.

باشي سويوخ (لوخ)- لاقئيد, ديفقتسيز آدام (لاقئيدليك...)

باشيمي قاشيماغا ماجاليم يۇخدور- چۇخ گيريفتارام- واقتيم يۇخدور.

باشين بدنه آغيرليق ائتمه سي- اوزونه يئرسيز دردر آچماق
ايسته يهن آدام.

باشين بندليگي- مشغول اولماق.

باشيني قيليجا سورتك- بهانه داليسينجا گزيب, ايجه شمك,
دردر آخترماق.

بویاشدان- ایشین اولیندن, ایندیدهن.

بویوک باش- طایفانین یا بیر تشکیلاتین بویوکلری.

بیر باشا- دورمادان بیر ایشی گورمک.

دیری باش- سالیم, جلد.

هنره باش- قوزولارین و اوولاخلارین قاباخ دوغولانلاری.

هوش باش- حافیظه و فیکیر جمع لیگی.

مثللر

باشیندان یئکه دانیشماق- اوز حددیندن یئکه سوزلر دئمک.

یازانی: رحمتلیک میر هدایت حصاری

ƏNDƏBİL
kəndi
Baqir Xan
(Ararz)

Əndəbil Təbrizin şimali şərqində yerləşir.

Əndəbil kəndi Güney mahalının ən gözəl kəndlərindən biridir.

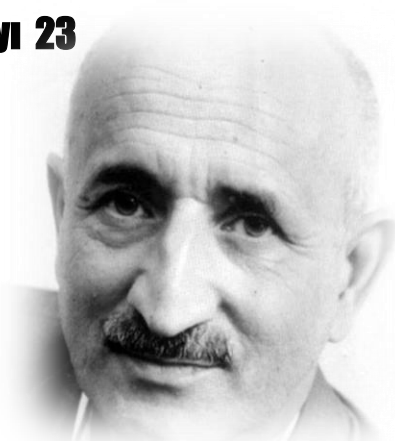
Bir gün biz Əndəbil kəndini görmək üçün sağ-sol təpələrin arasında ilan kimi qvrılan yolla Əndəbil kəndinə getdik.Kəndin girəcəyində bərk susamışdıq anam su doldurmaq üçün bulaqa sarı getdi.Bizdə maşından düşdük . Birdən uca boylu qaraşın bir kişi bizə yaxınlaşdı haradan gəldiyimizi soruşdu uzun söhbətdən sonra atamın qohumlarının yerini bizə söylədi. Biz olara qonaq getdik. Atamın qohumları

çox mədəni idilər
atam onlar ilə söhbət əsnasında yazıçı Mir Cəlal
müəlimin burada doğulduğunu xatırlatdıq o qohum
bizi Mir Cəlal müəlimin doğulduğu evə apardı orada
Mir Cəlal müəllimin qonşuları və yaxınları ilə tanış
olub söhbət etdik. Onlar keçmişi xatırlayıb kövrəlib
və onlar haqqında böyük həsrətlə danışdılar və
onların nə qədər yaxşı olduqlarını bizə söylədilər.
Xoş xatirələr dedilər. Mir Cəlal müəllimin evinin
qarşısında qocaman hündür çinar ağacı var idi.
Onun yanından isə kənd çayı axırdı. Oradan bir neçə
xatirə şəklini çəkdik.

Mən oradan ayrılmaq istəmirdim. O, gün mənim
həyatımda unudulmaz bir gün oldu

Atababa İsmayıloğlu**HƏR ŞEY GÜN KİMİ AYDIN İDİ (II-c hissə)****Hekayə**

valideynləri də onlara əvvəl paytaxtda da belə idi, - deyib danlamışdılar. Və kəndə gələndən sonra davranışlarında çox şey dəyişmişdi. Çoxları da kənd gənclərinə qoşulub namaz əhli olmuşdular.

- Allah razı olsun. Çox sağ ol, bala. Bir nəfəri gözləyirəm.

Gənclər yollarına davam etdilər.

Gəlmələr haradan biləydilər ki, kişi heç kimi gözləmir, sadəcə olaraq, yükünü başqalarına daşıtdırmaq istəmirdi. Onların ardınca baxıb gülümsündü. Dodaqları altında mızıldandı:

- Hələ tam əhliləşməyiblər.

Elə bu an kimsə salam verdi. Başını çevirəndə əminəvələrindən birini gördü. Kənddə bir nəsilədən olanlar bir-birinə əmiuşağı, əminəvəsi deyirdilər. Amma hal-əhval tutmağa imkan olmadı. Torbalar artıq yeniyetmənin əlində idi. Yeniyetmə üzünü geri çevirmədən gedə-gedə soruşdu:

- Aslan əmi, bunları hara aparım, evinizə, yoxsa məscidə?

- Məscidin qapısına qoy, mən də nəfəsimi dərib yavaş-yavaş gəlirəm.

Qalxmaq istədi, amma yenə də həmin fikir yükü...

- Bu insanlar niyə canlarına qəsd edirlər? Niyə, niyə qabaqlar bu cür hallar olmurdu. Əvvəllər hər 10 ildə, 15 ildə bir dəfə belə hadisə — intihar olurdu. O da ən çox qadınlar arasında. Xəbər çıxırdı ki, hansı kənddəsə, hansı şəhərdəsə hansı qadınsa namus üstündə özünü yandırır. İndi isə namus üstündə özünü yandıran qadın tapmaq çətindir. Əksinə, namussuzlar özlərini elə aparırlar ki, sanki əxlaqlıların onlara borcu var.

Xəyalından iki intihar hadisəsi keçdi. Onlardan biri baş tutmamış, ikincisi faciə ilə nəticələnmişdi.

Baş tutmayan intihar Böyük Vətən müharibəsi illərində olmuşdu. Bu əhvalatı ona atası danışmışdı. Onda dağ kəndi Ağdərədə onların qonaq evi vardı (Bu yerlərdə uzaqdakı dost evinə “qonaq evi”, o ailənin üzvlərinə isə adicə qonaq deyilirdi). Bir gün, müharibənin başlanmasına az qalmış qonaq evinin kiçik oğlu onlara gəlmiş, babasının bir “əmanət” göndərəcəyini bildirmişdi. Bu əmanət isə kəndlərinin mollası imiş. Çünki yuxarılardan kimsə xəlvətcə kəndə çatdırmışdı ki, o kişi üçün bir əncam çəkin. Sovet hökumətinin inanmadığı insanlar arasında onun da adı var, Sibirə sürgün olunanların siyahısındadır.

“Əmanət” üçün evin böyüründəki samanlıqda yer düzəldilər. İşıq düşmək üçün samanlığın bacasını da enlətdilər ki, gündüzlər bu kişi Allah kəlamını oxuya bilsin. Atasının dediyinə görə kişi ancaq gecələr havaya çıxar, xısın-xısın dindən, şəriətdən, dünyanı bürüyən haqsızlıqdan söhbət edərdilər. Onun kənddə qalması ailə üçün təhlükə yaratdığından Molla neçə dəfə samanlığı tərk etmək

istəmişdi. Amma buraxmamışdılar. Nəhayət, bir gün gecə söhbətlərində müharibədən sol əli şikəst halda qayıtmış atasının əmisinə Molla qəribə bir sual vermişdi:

- Kişi, görəsən, mən özüm-özümü öldürsəm, məni tutarlar?

Əminin bərkdən gülməyə imkanı olmadığından pıqqıldamışdı. Deyəsən, Molla da dediyi sözün fərqinə varmışdı. Dərdini açıb demişdi:

- Nə vaxtdı sizə əziyyət verirəm. Qorxuram mənə görə sizə bir xətər gələr. Ölüm haqdır, qorxmuram, NKVD-nin türməsinə düşməkdən qorxuram. Orada mollalara elə təhqiramiz əziyyət verirlər ki, istəyirəm gedib öz kəndimin kənarında yol üstündə özümü öldürüm, camaat nəşimi dəfn etsin.

Əmisi onu bu fikrindən daşındırmışdı:

- Əvvəla, sənin bizə əziyyətin yoxdur. Yeməyini, içməyini göndərirlər. Bir də ki, Allah işinə fərəc versin, sürgündən sağ-salamat qayıtsın, bizim kəndin axundu deyirdi ki, insanın özünə qəsdı ən böyük cinayətdir, bizə verilən can Allahın

əmanətidir. Molla susub, sonra da sağollaşib, samanlığa getmişdi.

Həmin günün səhəri isə böyük möcüzələrdən biri baş vermişdi. Sovet hökuməti respublikalarda ruhani idarələrinin açılmasına rəvac vermişdi. Onların ailələrinin, kənd camaatının inancına görə bu fərmanı ona görə vermişdilər ki, Mollanın özünə qəsdinin qarşısı alınsın. Mollanı Tanrı özü qorumuşdu.

Bu əhvalatdan təxminən bir ay sonra Molla samanlıqda şivən səsinə dik atılmış, axtarışda olduğunu unudaraq həyətə çıxmışdı. Məlum olmuşdu ki, evin 19 yaşlı qızı, Aslanın bibisi Şərəf paytaxtdakı xəstəxanada vərəm xəstəliyindən rəhmətə gedib. Vəziyyəti başa düşən Molla kimsəyə bir söz demədən həyətdəki su çəlləyinə doğru getmiş, dəstəmaz alıb samanlığa qayıtmışdı. Oradan çıxanda isə artıq əlində Quran vardı. Molla atasının əmisini kənara çəkərək pıçıltı ilə demişdi:

- İstəmirəm Allahın qarşısında günahkar, sizin qarşınızda xəcil olum, Allah qismət eləsin mərhumənin üçünə kimi dəyib-dolaşan olmasın. İşdir, mərdimazar peyda olsa, siz axıracan sözünüzün üstündə durun, deyin ki, qızın ağır xəstə

olduğunu haradansa eşidib, özü gəlib. Gələn kimi də bu hadisə baş verib. Qalanı mənlikdir. Tüpürüm bu hökumətin işgəncələrinə də, qanunlarına da... Qızı şəriət qanunları ilə dəfn etməsəm, ürəyim partlayar. Üçündən sonra gedəcəyəm öz kəndimə. Həbs edərlər, öldürərlər özləri bilərlər. Sözüünün üstündə durmuş, onun şücaətindən qeyrətə gələn yerli qara oxuyanlar da gəlib Qurandan cüzlər qiraət etmişdilər. Mərhumənin məclisinin üçüncü günü, camaatın yenə möcüzə adlandırdığı qəribə əhvalat baş vermişdi. Ağdərədən Mollanın qohumları ilə yanaşı, qəsəbə sovetinin və kolxozun sədrləri də gəlmişdi. Əvvəl elə başa düşmüşdülər ki, gələnlər Mollanın həbsi üçün “təşrif buyurmuşlar”, məclisin sonunu gözləyirlər. Ona görə evin ətrafına nəzər yetirmişdilər. Amma orada milis işçiləri gözlərinə dəyməmişdi. Məclis bitəndən sonra gələnlər “mücüzə”ni bildirmişlər. Mollanın cəbhədə olan qardaşı oğlu böyük şücaət göstərmiş, cəbhə komandiri ona ordeni təqdim edərkən ailə vəziyyətini soruşmuş, o da cavabında əmisinin dini görüşünə görə qaçaq düşdüyünü, bu sahədə ailələrinə köməkliyi xahiş etmişdi. Cəbhə komandirinin Respublika rəhbərliyinə göndərdiyi məktubda bu hal düşmənin əlinə silah vermək kimi

dəyərləndirilmiş, əsgərinə ruh vermək üçün Mollanın tapılıb üzə çıxarılması məsləhət bilinmişdi. Bundan sonra Molla üzə çıxmışdı. İndiyə kimi kəndin yaşlı adamları bu hadisəni unutmamışdılar.

Baş tutan faciəli intihar isə bu kənddə təxminən on beş il əvvəl vaqe olmuşdu. O vaxt ki, artıq həkimlər də, tibb bacıları da ölüm ayağında olan bir xəstəyə belə pulsuz yardım etmirdilər. Hippokrat lağa qoyulurdu. O vaxt ki, işsizlik baş alıb gedirdi. Onda kənddə iki körpə uşağı, əri iş tapmayan qadın ağır, sağalmaz xəstəliyə düşər olmuşdu. Ər gecə-gündüz qapılarda hamballıq etsə də, qazandığı heç dərman pulunu belə ödəmirdi. Arvadının və uşaqlarının üzünə baxa bilməyən ər çarəni özünü öldürməkdə görmüşdü. Bu ölüm hadisəsi kənddə böyük təlaş yaratdı. Bir neçə imkanlı adam yığışıb Axunda müraciət etdilər. Bildirdilər ki, bu səpkili insanlara yardım üçün kənddə gizli fond yaradılsın. Sağ əlin verdiyin dən sol əl xəbər tutmasın. Qoy ehtiyac içində çırpınan bu insanlar başqalarının yanında xəcalət çəkməsinlər, özlərini kiməsə borclu saymasınlar. Bu şərtlə ki, bu iş təmiz bir adama həvalə olunsun. Təmiz adamı çox axtarmışdılar. Son anda Aslan yada düşmüşdü.

İndinin özündə də xəlvəti yardım fonduna “rəhbərlik” edirdi.

Şükür Allaha ki, kənddə özünü öldürən yoxdur — yenə fikir onu ağuşuna aldı. Axı, o uşaq olanda, hətta ondan əvvəlki illərdə - İkinci Dünya müharibəsi zamanı da intihar edən olmamışdı. Görəsən niyə? Atasının söhbətləri yadına düşdü. Faşistlərin kəşfiyyat təyyarələri başımız üzərində uçardı, amma biz gecə-gündüz neft çıxarırdıq. (Neftçi olduğu üçün atasını əsgərliyə aparmamışdılar.) Hər adama 300-400 qram yavan çörək verirdilər. Bir adam belə narazılıq etmirdi. Çünki qələbəyə inanırdıq. Ən başlıcası isə haqlı idik. Döyüşçü də, kolxozçu da, fəhlə də, ziyalı da bilirdi ki, o haqqa xidmət edir. Rəhbər işçilər xalqla açıq danışdılar. Yalan demirdilər. Həyat tərzləri də bizimkindən seçilmirdi. Bizə gələn “qara kağızlar” onlara da gəlirdi. Onların da övladları vuruşurdu. Çox vaxt rəhbər işçilərin qəbuluna getməyə ehtiyac qalmırdı. Bizim dərd-sərimizi, ehtiyacımızı bilmək üçün iş yerimizə gəlir, elə oradaca söhbət edirdilər. Nə imarətləri vardı, nə malikanələri. Bizimlə eyni binada yaşayır, uşaqları bizimlə eyni məktəbə gedirdilər. İdarələrin qapısında polis dayanmırdı. Onlara inanmaya bilməzdik.

Barmağını dişlədi. Demək insan təkcə hava, su, yeməklə yaşaya bilməz. Ona inam da lazımdır. Ya Allaha, ya da hansısa bir ideyaya, hətta şəxsiyyətə inam. Hə, bax ailələrinə pənah gətirmiş o molla da o vaxt özünü ona görə öldürmədi ki, inanırdı. Dövlətə inanmasa da, Allaha inanırdı, axirətə inanırdı. Şükür Allaha ki, indi məscidə gələnlərin sayı artır. Cümə və bayram namazları vaxtı insanlar məscidə sığmır. Arada süd qardaşının oğlu Axundu pəjmürdə görürdü. Amma səbəbini öyrənə bilmirdi. Elə bu yay məscidin həyətində - tut ağacının altında oturmuşdu. Qapıda Axund göründü. Sifətindən qəzəb, nifrət yağırdı. Birbaşa mətbəxə keçdi. Sonra da əlində iki armudu stəkan çay gəldi. Axundun bu hərəkətindən xəcalət çəkdi:

- Nə zəhmət çəkirsən? - Mən özüm çay gətirərdim. - dedi.

- Ay əmi, bilmirəm dərdimi kimə deyim?
Bunlar bilirsən nə deyirlər?

- Nə deyirlər ki, qardaş oğlu?

— Deyirlər ki, necədir sənin üçün qanmayım, dədən yansın.

Sonra da pörtmüş halda soruşdu:

- Əmi, hirsli idim, deyəsən, qapıdan girəndə salam vermədim.

- Yox, verdin.

Əslində isə Axund salam verməmişdi. Kişi müqəddəs yalan danışmaq məcburiyyətində qalmışdı.

- Bilirsən çağırıb mənə nə deyir? Deyir ki, sənin cümə namazlarına görə bizi danlayırlar. O qədər insanın bir yerə yığılmasından kimlərsə xoşu gəlmir. Sonra da mənə guya ürəkyananlıq edir. Deyir sənə bir məsləhət verim. Namaz qılınları məsciddən qaytarmamaq üçün qoy onlar hissə-hissə gəlib namaz qılsınlar. Gəl indi bunları başa sal ki, din nədir, şəriət nədir, namaz nədir... Əşşi, bunlar özgə zırıltıdırlar...

Axundun əsəbdən üzünün damarlarının əsdiyini görüb zarafata keçdi:

- Axund, sənin sözünün qüvvəti, cavan bir tərəkəmə ilk dəfə şəhərə gəlir. Kiminsə qışqırığını eşidir. Demə, molla minbərdə azan verirmiş. Başını qaldırır deyir:

- Ə, köpəkoğlu, düşə bilməyəcəkdin ora niyə çıxırdın? İndi də qalmısan qışqıra-qışqıra.

Axund bir balaca qımışdı. Çayına bir qurtum da vurub ayağa qalxdı.

- Yox, əmi, yox, tərəkəmə ürəyi təmizlikdən deyib o sözü. Bunlarınkı məkrdir. Nə özləri insanlara dayaq olur, nə də camaatın bir-birinə dayaq olmasını istəyirlər, xain xoflu olar. Başa düşmərlər ki, insan tənha qalanda axırda yaşamaqdan bezər, özünə qəsd edər.

Axund bir neçə addım atdıqdan sonra geri döndü:

- Əmi, o yazıq yadına gəlir də?! Özünü niyə yandırmışdı?! Çünki əli hər yerdən üzülmüşdü. Döymədiyi qapı, getmədiyi idarə qalmamışdı. Ümid hər yandan üzüləndə isə...

- Hə, axund, onda sən tələbə idin...

- Əmi, sən Allah, onları unutma, uşaqlarından xəbər bil.

Axund bir anlıq ona elə baxdı ki, sanki gözləri ilə “yaxın gəl” deyirdi. O, ayağa qalxıb Axunda tərəf getdi.

- Əmi, sənə bir söz deyəcəyəm, amma qorxuram xətrinə dəyər.

Axundun səsində indi qəzəb yox, yalvarış vardı.

- Bizim o fond barəsində, pulların kimlər tərəfindən verilməsi barədə heç kimə bir kəlmə də...

- Arxayın.

- O tamah ki, bunlarda var, nə yetim sayırlar, nə də ki, fağır. Bunlar dilənçidən də haq istəyirlər.

Axund tapşırığını verib hücrəsinə doğru getdi. Kişi xeyli ayaq üstə dayanıb onun arxasınca baxdı. Əynindəki plaş geyilməkdən bozarmışdı.

- Belə də gözü tox insan olar, - deyə fikirləşdi. Bu insan bir dəfə də olsun pullarla maraqlanmır. Yalnız ehtiyac içində çırpınan insan görəndə, - gör onunçün nə edirsən, - deyir. — Bir paltonu da özünə qıymır.

Deyəsən, mətləbə yaxınlaşırdı. Gözünün qabağında canlanan bu səhnə onu kövrətdi. Düşüncələr onu fırtınadakı köməksiz qayıq kimi atıb-tuturdu. Hansı bir qüvvəsə onu skamyanın üstündən qalxmağa qoymurdu. Niyə insanların ümidlərini əllərindən alırıq ... Beynindən bir fikir keçdi: insan ac da, susuz da, yalavac da yaşaya

هفت سین

Alireza Hori

جایگاه سفره هفت سین در
 اذربایجان و ترکهای ایران
 هفت سین بر اساس
 بررسیهای تاریخی سابقه
 طولانی ندارد. سابقه این
 سنت به زمان قاجاریه می
 رسد یعنی کمتر از 200
 سال سابقه. این رسم چند سالی

است که به مدد تبلیغات رسانه ایی و ابزارهای فرهنگی در مناطق
 ترک نشین و سراسر ایران همه گیر شده. و طوری تبلیغ می شود
 که انگار یک رسم باستانی است. مردم اذربایجان به هیچ عنوان در
 طول تاریخ سفره هفت سین نداشته اند. بلکه سفره اذربایجانیها
 اسمش (بایرام سفرسی) یعنی سفره عید بوده که سیزه (گوی) به
 عنوان نماد بهار و میوه هایی که از فصل برداشت تا بهار آینده می
 توانستند از فساد در امان بمانند مانند انگور پوست کلف (ملاق) سیب
 و انار و همچنین گندم بو داده شده (قورقا). سنجد. نخودی کشمش. .
 گردو. بادام. و شیرینیهای محلی و پختن سمنو از آداب سفره عید
 بوده است. و گر نه هفت سین امروزی هیچ ربطی به اذربایجان و
 دیگر ترکها و حتی اقوامی که نوروز را جشن میگیرند
 ندارد. همچنین چون همه این سین ها فارسی هستند هیچ جایگاهی در
 آداب و سنن سفره عید ترکهای ایران ندارند. از همه کسانی که این
 مطلب رو خواندند. خواهشمندم که اطلاع رسانی کنند. خواهش
 میکنم بیاپید در مورد کارهایی که انجام میدیم فکر کنیم. مطالعه
 کنیم. این قدر تقلید نکنیم. دنباله رونباشیم. آگه خودمون صاحب فکر
 و اندیشه باشیم هم برای خودمون بهتره و هم برای دیگران

يازى چيلاردان بايرام لطيفهلىرى

نووروز بايرامى موناسىبىتى ايله يازى چيلارلا باغلى لطيفهلىرى تقديم
اندىر

مشهور بىر يازى چى يىنى كىتابىنىن ترجمەسى و چاپى ايله علاقدار
آذربايجانا چاغىر بلىر. قوناغى ترجمەچى نادىر قوجابىلى قارشىلايىر،
قانون» نىشرياتىن دا چىخان كىتابىنى اونا تقديم اندىر. مشهور يازى چى «
كىتابا باخىب شاشىر اراق همسۇ ھىتىنە دىيىر

آخى، منىم رومانىم بۇيوك اولمالى ايدى -

اثرده بىر حىصه واردى، اورانى چىخارتمىشام - نادىر معلم حالىنى -
پوزمادان جواب وئرىر

نپه؟ -

شاھباز خودو غلو قونوراریمی کسمیشدی -

موراد كۇھنقالانین آتاسی اۇلوم آياغیندا ایمیش. شاعر بونو ائشی دن کیمی
آتاسینین گۇرۇشونه گئدیر. باکی دا ایشلری چوخ ایمیش. الوستو
:گۇرۇشوب اوتاق دان چیخان دا آتاسینا دئییر

...من گنتدیم، او دونیادا گۇرۇشریک -

شریف آغایارین ماشینیندا اوزونو ترتمیز قیرخمیش آیاخان آیواز قاباقدا،
آقشین یئنیسئی آرخادا اوتوروب یول گئدیرلرمیش. بیردن پولیس ماشینی
ساخلاپیر

شریف بی، نووروز بایرامینیز مبارک! نوهنیزی نیه قاباقدا -
!اوتورتموسونوز؟ بی، او غلونوز دا آرخادایمیش کی

فیکرت قوجا قوجالیدیقا حس ائلیپیر کی، سسی داها دا توتولور. اونا گۇره
آیب صدری آناردان قوهوم-قارداشی اوچون نسه ایستیه بیلیمیر. قرارا
آلیر کی، یازچییا مکتوبلا مراجعت ائتسین. بیر دفعه یازیر، ایکی دفعه
یازیر... اما هر دفعه مسئله نی یازیلی شکیلده کونکر تلشدیرمهیه اورک
ائلمیر. اونا گۇره ایش اوزانیر. آخیری آیب صدری فیکرت قوجانی یانینا
:چاغیریب دئییر

آی فیکرت، بیلدیم، سسین خیریلداپیر، دانیشا بیلیمیرسن، هئچ اولماسا -
...مکتوبلاریندا خیریلداما دا، سؤزونون جانی ده

سیمور بايجان اوتئلده رومان يازير. ايشی ياخشى گئتدی بیر واختدا
بیردن دوروخور. آياغا دوروب وار-گل ائتمهيه، دوشونمهيه باشلاير.
ائله بو واخت قاپینی آچیب ایچی گیرهن اوتئل مودیری ماراقلانیر

نه اولوب، سیمور بی؟ یامان فیکیرلیسینیز -

رومانین بیر یئرینده ایلیشمیشهم. آتا ایله اوغلو گۆروشدورملمیم.
بیلیمیم هاردا گۆروشدوروم. - یازیچی مایوس-مایوس دیلنیر

اوتئل مودیری

اششی، بوردا فیکیرلشمهيه نه وار، ده کی، گل سینلر بورا - اوتئله، -
...گۆروشسونلر ده... یئریمیز ده اوجوزدو

آذربایجان» ژورنالینین باش رئاكتورو اینتیقام قاسیمزاده بیئی «
شعیرلرینی گنیرهن گنج شاعر نجات هشیمزادهیه اوزونو توتوب دئییر

.سبیزین یازدیغینیز اوخونمور. کومپوترده یازیب گنیرر دینیز ده -

نجات هشیمزاده

کومپوتره کۆچورجکدیم، اما کاغیزدا یازیب قورتارانان سونرا اوزوم -
ده اوخویا بیلمدیم

اسد قاراقپلانین ائوینه پاپاق آتیرلار. یازار برک اسبیلشیر، پاپاگی
توللایب قاپینی چیریر. پاپاق آتما بیر نچه دفعه تکرار اولونور. آخیردا
اسد بنزیب قیشقیریر

!! ینکه کیشی سیز، کاسیب بیر یازچیا ایکی دقیقه دن بیر پاپاق آتارلار؟ -

آشاغی دان سس انشیدیلیر

بس اوچ آیدان بیر رومان یازیب بئز دیرمک اولار جاماعاتی؟ -

ائمین پیری پارکدا قیزلا اوپوشور. بو واخت پولیس اونلارین باشینین
اوستونو آلیر. امین جیبین دن قیرمیزی وثیقه چیخاریر

...ریس، من آیب-نین عضویم ای -

پولیس ده الینی جیبینه آتیب عینی وثیقه دن چیخاریب قیشقیریر

من ده آیب-نین عضویم، نولسون؟ -

محکمه. حاکم آناز آمین دن سوروشور

بو شعرلری سیز یازمیسینیز؟ -

هه، من یازمیشام -

!اوخیون گوروم -

من آنجاق یازیرام. اوخومورام. اولار قیلما ایمان سازلا اوخوسون؟ -

نریمان عبوررحمان لی ایله میرمهدی آغاوغلو صحبت ائدیر

میرمهدی، بیزیم ۸۰-جیلر نسلی چوخ چتینلیکلر چکیردی. اینانیرسان، -
بعضیلری دولانماق اوچون ایرانا بولت آپاریردی

میرمهدی دوداقلتی میز یلدانیر

...من ده دئییرم ایران بولتلارینین هامی سی نیه «ساروات» چیخیر -

یازارلارین تنز-تنز اوتوردوغو کافه ده اوفیسیانت قان تورالییا
یاخینلاشیب دئییر

.معلم، سیزین یازیلارینیزدا یوسیف صمدوغلو هاواسی دویورام -

تورال سئوینجک اوفیسیانتین جیبینه اون مانات باسیر و ممنون حالدا
چیخیب گئدیر

:او بیرری اوفیسیانت ایش یولداشینا یاخینلاشیر

سیدرش، سن یوسیف صمدوغلونو هاردا اوخوموسان؟ -

:پول آلان اوفیسیانت

هوشش!!! ساکیت اول! بونلارین دامارینی توتמושام. کئچن دفعه ده -
قیسمتی اورخان پاموکا اوخشاتدیم، ۲۰ مانات وئردی

بو بايرام كنجدى سنسيز

شاعر انلوين باكيروغلونون «نووروز سايىقلامالارى» شئيرىنى تەقدىم
اندېر:

بو بايرام كنجدى سنسيز،

كنجدى بو بايرام بئله

نووروز باھار گتىردى،

گول آچدى يارام بئله

آخىشدى كېنكلر

يازدا موشتىرى كىمى

گۆيىردى سىمىنلر

يارامىن يئىرى كىمى

سندن خبر ده يوخدو،

گتير مهيب قار انقوش

سن سيز قار انقوشون دا

يازدان خبری يوخموش

بير تونقال قالاميسان

ايچيمده، گل گورهن

بلکه اوزون توللانيب

خنيير - دعا وئرهن

قالميشام بير کوسايلا

بير کچلين علينده

ايکی جان آراسيندا،

بير عجلين الينده

سوفرهمده ينددی نعمت

.چاتيشمير سککيز ينجی

سئوينجيمين اوري،

اوريمين سئوينجی

گۈز لرینین قاراسین

آختاریرام آشیمدا

رنگلی یومورتالاری

قیریرام اؤز باشیمدا

اومید وارسا، قاپییا

پاپاق آتماق چوخ آسان

انله ایستیرم کی،

...پاپاقدان سن چیخاسان

گول بوداغینا قونوب نغمه اوخور آزاده - جبارلی

آذربایجان شاعری جعفر جبارلینین "بهار" آدلی شعرینی تقدیم اندیر:

نووباهار اولدو، گونش شوللنیب نور ساچیر،
قار اریر، سنلرلر آخیر، اوت گؤیریر صحراده.

یئنئ چیخمیش گوله باخدیقجا دا بولبول دیل آچیر،
گول بوداغینا قونوب نغمه اوخور آزاده.

دره لر، داغلار، آغاجلار یاشیل، الوان هر یان،
سربسر خلعتی-اطلسله بز نمیش گولشن،

بو نه قودرت کی، اونا اولماماق اولماز حیران
خالیقین قودرتی-بیحددینه احسن، احسن

آه، يئلر نه حزين، فيكر ائله، سان نى چالينير،
هانى بس قيشداكى ائولر اوچوران قودرتينيز؟

ايندى گور اسميينيزدن نه گوزل زووق آلينير
اونودولموش او سودان قار يارادان حيددتينيز

باغا باخ، بوستانا باخ، باغچايا باخ، گوللرى گور،
گولو گور، بولبولو گور، زووق اپار دونيادن

خاليقين قودرتيني بيل، بو يارانميشلارى گور،
ياتما، دور باخ، گوتور ال غفلتى-بيپروادن

۱۹۱۵

“1918-ci ilədək Cənubi Qafqazda heç vaxt erməni dövləti olmayıb”

Yaqub Mahmudov

“Xalq Cümhuriyyəti Azərbaycanın ilk müasir universitetini - Bakı Dövlət Universitetini təsis edib”.

Bunu Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru, Milli Məclisin deputatı, akademik Yaqub Mahmudov deyib.

Yaqub Mahmudov bildirib ki, Cümhuriyyət yalnız Azərbaycanın deyil, türk dünyasının, müsəlman

aləminin və bütövlükdə Şərq tarixinin ən parlaq səhifələrindən biridir: “Cümhuriyyət dünya tarixinin ən demokratik dövlət qurumlarından biridir. Biz bütün Şərq üçün nümunə göstərdik. Türkiyədə cümhuriyyət Azərbaycandan beş il sonra, yəni 1923-cü ildə yaradılıb. Müsəlman Şərqində qadınlara seçki hüququ ilk olaraq Xalq Cümhuriyyəti dövründə - 100 il əvvəl verilib. Cümhuriyyət irqi, milli, dini və sinfi bərabərsizliyi ləğv edərək, bütün vətəndaşların hüquq bərabərliyini təmin edib”.

“Biz hər zaman ermənilərə əl uzatmışıq. O əlin ən uzununu “Bizə fəlakət və səfalətdən başqa bir şey verməyən ədavət və ixtilafı bir tərəfə qoyaq” deyərək Məhəmməd Əmin Rəsulzadə uzadıb. Xalq Cümhuriyyəti Parlamentində erməni və “Daşnaksütyun” fraksiyaları var idi. Cümhuriyyət dünyaya göstərdi ki, biz keçmişlə yaşamırıq, gələcəklə yaşayırıq, humanist dövlətlik və xalqlara bir ovuc cəllada görə münasibət bəsləmirik. Amma ermənilər bizim əlimizi tutmadılar. Bolşevik Rusiyası sifarişlə Qarabağdakı separatçı erməniləri bizə qarşı qaldırdı. Xalq Cümhuriyyəti də öz ordusunu Qarabağa göndərməli oldu. 1988-ci ildə yenə həmin ssenarini həyata keçirdilər və Qarabağda Sarkisyan kimi başkəsənlər separatçı hərəkatın

başında durdular. Ermənilər bütün dünyanın gözləri qarşısında Xocalı soyqırımını törətdilər. Yəni, tarix təkrar olundu”, - deyə akademik qeyd edib.

Yaqub Mahmudov deyib: “Tarix İnstitutunda aparılmış tədqiqatlar nəticəsində sübut edilib ki, 1918-ci ilə qədər Cənubi Qafqazda heç zaman erməni dövləti olmayıb. Böyük dövlətlərin və Osmanlı imperiyasının bəzi siyasi dairələrinin təzyiqi ilə Xalq Cümhuriyyəti hökuməti 1918-ci il mayın 29-da qədim Azərbaycan şəhəri İrəvanı ətrafındakı 9 min kvadrat kilometrlik ərazi ilə birlikdə ermənilərə güzəştə gedib.

Sənədlər sübut edir ki, erməni tərəfi Batum danışıqları və müqavilələrinə əsasən, İrəvan və ətrafındakı Azərbaycan torpaqlarının onlara verilməsi müqabilində üzərinə bir neçə öhdəlik götürmüşdü. Batum danışıqları zamanı əldə olunmuş razılığa əsasən, ermənilər Azərbaycana qarşı ərazi iddialarından imtina edəcəkdilər. Həmin öhdəliklər sırasında Ermənistan hökumətinin erməni silahlı qüvvələrinin ən tez bir zamanda Bakıdan çıxarılması üçün bütün qüvvələrini səfərbər edəcəyi, Azərbaycan qəzalarında erməni silahlı birləşmələri tərəfindən müsəlmanlara qarşı həyata keçirilən kütləvi qırğınların dayandırılması dururdu. Bundan

başqa, Ermənistan hökuməti İrəvanda və yeni yaradılan erməni dövlətinin digər ərazilərində müsəlmanların sərbəst dini ibadət, mədəniyyət, siyasi və ana dilində təhsil almaq hüquqlarını təmin etməyi öhdəsinə götürmüşdü.

Lakin ermənilər məqsədlərinə nail olduqdan sonra üzərilərinə götürdüləri bütün öhdəlikləri birtərəfli qaydada pozdu və işğalçılıq siyasətini davam etdirdilər. Bununla həm Batum müqavilələrinin müvafiq maddələri, həm də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Milli Şurasının 29 may 1918-ci il tarixli qərarı öz hüquqi qüvvəsini itirdi. Buna görə də Xalq Cümhuriyyəti Milli Şurasının qərarına yenidən baxılmalı, həmin qərar qüvvədən salınmalı və Azərbaycan xalqının İrəvan və ətrafındakı torpaqlara tarixi varislik hüququ bərpa olunmalıdır”. Akademik bildirib ki, Tarix İnstitutunda Xalq Cümhuriyyətinin tarixini araşdıran ayrıca şöbə fəaliyyət göstərir: “Dünyanın müxtəlif ölkələrindən Xalq Cümhuriyyəti tarixinə dair ilk mənbələr və arxiv sənədləri ölkəmizə gətirilir. Cümhuriyyət tarixinə dair çoxsaylı sanballı əsərlər, o cümlədən ensiklopediya nəşr edilib. Ulu öndər Heydər Əliyevin vəsiyyətinə əməl olunaraq nəşr edilmiş ikicildlik “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti

Ensiklopediyası” Cümhuriyyət tarixinin bütün sahələrini əhatə edən ilk fundamental elmi soraq əsəridir”.

O qeyd edib ki, Cümhuriyyətin bolşevik Rusiyası ilə münasibətləri lazımınca və olduğu kimi öyrənilməyib: “Bolşevik Rusiyası Xalq Cümhuriyyətini tanımadı və nəticədə ölkəmizi işğal etdi. Bu istiqamət, eləcə də Cümhuriyyətin diplomatik əlaqələri, daxiləki islahatlar lazımınca tədqiq olunmalıdır”.

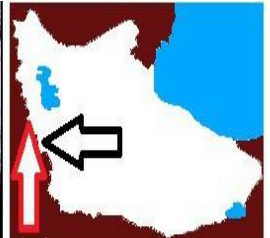
Y.Mahmudov bildirib: “Tarix İnstitutunun Elmi Şurasının qərarına əsasən, “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli dövlət xadimləri”, “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və 1918-1920-ci illərdə Şimali Qafqaz dövlətləri” (rusca), “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixi Hindistan Milli Arxivinin sənədlərində” (rusca), “Şəki bölgəsi (1917-1920-ci illər)”, “Azərbaycanın Zəngəzur bölgəsi 1917-1920-ci illərdə”, “Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsi regional hərbi-siyasi proseslərdə (1917-1920)” və digər əsərlər çap olunacaq. Bu il martın 31-də azərbaycanlıların soyqırımının da 100 ili tamam olur. Tarix İnstitutu Bakıda, Şamaxı və Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurdə, İrəvan quberniyasında, Naxçıvanda, Şərqi

Anadoluda və Urmiya bölgəsində erməni-daşnak quldurlarının törətdiyi soyqırımlarıyla bağlı ayrı-ayrılıqda kitablar çap etdirib.

Bu il institut “XX əsrdə türk-müsəlman xalqlarına qarşı soyqırımları”, “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin parlaq səhifəsi” və “Birinci Dünya müharibəsi dövründə Osmanlı dövləti-Azərbaycan əlaqələri və Qafqaz İslam Ordusu” mövzularında beynəlxalq elmi konfranslar və “Azərbaycan Respublikası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi” mövzusunda respublika elmi konfransı keçirəcək”.

100 il bundan öncə

Urmiya, Salmasdan Qaçan Erməni Kürd dəstələri

100 il öncə Kürd və erməni birlikləri Azərbaycanda belə Türk soyqırımını etdilər

100 il bundan öncə, 1918-ci il mart ayının 17 –də (Günəş ili

26.12.1296

*ilin Son ÇarŞənbədi, Güney Azərbaycanın Batısında Azərbaycan
Türk Usluı dƏhŞƏtli bir soyqırımıa mƏruz qalmıŞdır. Azərbaycan
Türk Usluı keÇƏn Əsrin ƏvƏllƏrindən ƏtibarƏn, hƏm Quzeydə,
hƏm dƏ Güneydə böyük soyqırımıa mƏruz qalmıŞdır.31 iyul Güney
Azərbaycan ŞƏhƏrlƏrinin Kürd və Erməni dƏstƏlƏrinin
iŞğalından azad olunmasının 99 cü il dƏnümüdür.*

Tarix boyu istər Quzey Azərbaycan, istərsə də
GüneyAzərbaycan türklərinə qarşı,yadelli işğalçılar və
qonşu xalqlar tərəfindən daim amansız qırğınlar
tərədilib. Azərbaycan
türklərini faciəsi Gülistan və Türkmənçay müqavilələri
nəticəsində ikiyə bölünməsindən, bir az da keçmiş
qayıtdıqda Çaldıran döyüşündən başlanır.ötən əsrin
əvvəllərində birinci dünya müharibəsinin sonlarında
erməni, asuri və kürd dəstələri bir sıra qərb ölkələrinin
dəstəyi ilə Güney Azərbaycanın Urmiyə, Salmas və Xoy
şəhərlərində kütləvi Türk qətləam tərədiliblər.
Onları hədəfi Güney Azərbaycan–Türkiyə sərhədini
Türklərdən təmizləmək ver 3 yeni dövlət Azərbaycan

ərazisində yaratmaq üçün aylar Azərbaycanla cinayətlər törədilər. Bu işi Quzey Azərbaycanda başa bildilər və qondarma ermənistan Azərbaycan topraqlarında yaradıldı. Kütləvi qırğın zamanı on minlərlə günahsız Azərbaycanlı türk qətlə yetirilib. Nihayət Əhalinin dirənişi və Kazım xan kimi dəstələrinin dirənişi nəticəsində Osmanlı ordusu iyul ayında Türkiyədən köçəri terroristləri təmzliyərkən batı Azərbaycana daxil olur və Azərbaycanı bu vəhşi varlıqlardan qurtarır. Bu dönmə Qacar Türk emperyasının yığılışı və Fars Hakimiyyəti riza mirpəncin hakimiyyətə gəlişi dönməsinə təsadüf edir.

Ciloluq Souqırımı Və 3 dəfə soyqırım olan Azərbaycan türkləri Uzun müddət Azərbaycan tarixşünasılığında belə fikir formalaşmış ki, Güney Azərbaycan türkləri milli soyqırım siyasətinə yalnız 1924-cü ildə fars Pəhləvilərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra üzləşməyə başlayıblar. Əslində isə belə deyil. Güney türkləri təkcə 1946-cı ildə-Pişəvəri hökuməti devriləndən sonra kütləvi qırğına məruz qalmayıblar.

Nə yazıqlar ki, soydaşlarımız türk Qacarlarına hakimiyyətdə olduğu illərdə də qırğınlara məruz qalıblar. Türkmənçay, müqaviləsindən, Arazdan quzeydə ki torpaqlar Rusiyaya birləşdikdən sonra Azərbaycan türklərinin, eləcə də Qacarlar sülaləsinin mövqeyi zəifləməyə başladı. Fars şovinistləri saraya ayaq açmağa, dövlət siyasətinə təsir etməyə başladılar. XX əsrin əvvəllərində Qacar imperiyası ərazilərində (1925-dən sonra İran adlanır) baş vermiş inqilablardan sonra Qacarların mövqeyi bir az da zəiflədi. Artıq 1915-

1924-cü illərdə fars şovinistləri hakimiyyət çevrilişinin əsasını qoymuş, bazasını yaratmışdılar.

Kürd+Erməni+Asuru Birliklərinin Urmiyədə törədikləri soyqırım

Tərslikdən həmin illərdə Birinci dünya müharibəsi gedirdi və nə yazıq ki, bu savaşda iqtirak edən yeganə türk dövləti-Osmanlı öz müttəfiqləri ilə birgə məğlub duruma düşmüşdü. Bölgə nəzarətdən

Kürd İsmail Şikak dəstələri UrmİYeni işğal edəndə

çıxmış, ərazidə rus silahı ilə silahlanmış ermənilər at oynadırdılar. Onlar üçün türk hər yerdə türkdür və hər yerdə düşməndir. 1918-ci ildə Quzey Azərbaycan türklərinə

divantutmuş, Qarabağda, Qubada, Şamaxıda, Bakıda, Na xçıvanda, Lənkəranda qanlı qırğınlar töbətmiş erməni qaniçənləri bu əməlləri bir az əvvəl-1915-ci ildə Güney Azərbaycanda törətmişdilər. 1915-ci ildə Urmu və Salmasda Petros adlı erməni komandanı öz quldur dəstəsi ilə azərbaycanlılara basqın edir. Əsgər xan məhəlləsində qanlı döyüşlər başlayır. Ermənilər evlərə və məhəllələrə vəhşicəsinə basqınlar edərək dinc əhalinin qətlə yetirir, qoca və qadınlara, uşaqlara belə aman vermirdilər. 159 gün davam edən qanlı qırğınlar nəticəsində 150 min Azərbaycan türkü qətlə yetirilir. Salmasdan Urmiyaya qədər hər bir azərbaycanlı ailəsi şəhid verir. Xarici dairələrdən dəstək alan erməni daşnakları 1917-ci ildə 4 nəfərlik təpədən-dırnağa qədər silahlanmış quldurları Andronikin rəhbərliyi ilə Xoy şəhərinə göndəirlər.

Bu faciə haqqında təəsüflər olsun ki, Azərbaycan tarixşünaslığında bircə kəlmə belə yoxdur. Son araşdırmalar göstərir ki, Güney Azərbaycanın qərbində baş vermiş soyqırımların nəinki bölgədə, dünyada analoqu yoxdur. Dünyanı kandarmağa çalışan, xarici dövlətlərin parlamentlərində qondarma “erməni soyqırımı”nı tanıdan erməni lobbiləri, onlara dəstək

verən qüvvələr nədənsə dəhşətli Cilovluq faciəsindən danışmırlar. Maləsəf, Quzeydə də bu antibəşəri faciəyə gərəkne qiymət verilməyib. Hadisə 1918-ci ilin martında, Oğuz bayramı (Novruz) bayramının sonuncu çərşənbəsində baş verib. Bölgədə maraqları olan Böyük Britaniya, Fransa və Rusiyadan dəstək alan ermənilər Urmiya gölü ətrafında “Kiçik Ermənistan dövləti” yaratmaq istəyirdilər. Qərbdə cızılmış, İngiltərə, Fransa və Rusiya tərəfindən himayə olunan bu ssenaridə ermənilərlə yanaşı assurilər də iştirak edirdi. Onların məqsədi türk torpaqları hesabın əozlərinə dövlət qurmaq idi.

Plana əsasən, Qərbi Azərbaycan torpaqlarında, Urmu gölünün ətrafında erməni-assuri-kürd dövləti yaradılmalı idi. İlk Bir qoşun olaraq bölgəni Türklərdən təmizləmək ikinci pılanda torpaqları aralarında bölüşməkidı.

Bu koalisiyada ermənilərlə daha sıx birləşmiş assurilər dini mənşəcə xristian idilər və Türkiyənin Cilov adlanan ərazisindən köçmüşdülər. 40 min asasurinin Urmu əraizsinə köçürülməsi də xristian Qərbin siyasəti idi. Onlar bölgədə xristian əhalinin say tərkibini süni surətdə çoxıltnmaq və türk torpaqlarında yeni xaçpərəst dövlət qurmaq istəyirdilər. Nə yazıqlar ki, onların bu iyrənc planına ilkin dövrdə müsəlman kürdlər də dəstək verirdi. Silahlı kürd dəstələrinə Smitko adlanan İsmayıl xan, ermənilərə Petros ağa, xristian assurilərə isə Marşimon başçılıq edirdi. Birləşmiş koalisiyanın bütün hərəkət planları Qərbdə hazırlanmış, hətta silahlı quldur dəstələri belə xaricin dəstəyi ilə silahlandırılmışdı. Məsələn, birləşmiş koalisiya qüvvələrin 30 minlik ordusunda rus və fransız zabıtləri xidmət

edirdi. Urmu, Salmas və Xoy şəhərlərində Azərbaycan türklərinə qarşı qətlə hədəf olunan hadisələr 1918-ci ilin fevralından başlanmışdı.

Məqsəd bölgədə böyük federativ dövlət yaratmaq idi. Ermənilər bu oyuna assuriləri və müsəlman kürdləri də qata bilmişdilər. Birləşmiş erməni-kürd və assuri dəstələri fevral-mart ayları boyunca Urmu, Xoy və Salmasın ayrı-ayrı kəndlərində türk əhalisinə divan tutmuş, qətl etmiş, dinc əhalini qətlə yetirmişdilər. Dinc türk əhali yaşayan kəndlərə basqınlar edilir, qadın və uşaqlar, qocalar güllənir, qılıncdan keçirilir, xalq yerindən-yurdundan qaçaq salınırdı.

Cilovluq faciəsinin zirvə nöqtəsi isə 1918-ci ilin martında Novruz bayramının axıncı çərşənbəsində baş

Marmişon Başçılığında Asuri dəstələri Salmas

vermişdi. Novruz bayramının sonuncu çərşənbəsi birləşmiş koalisiya Urmu şəhərinin türk əhalisinə 24 saat ərzində əldə olan silahları təhvil verməyi tələbini qoydu. Bu tələb yerinə yetirilməyincə gözünü qan örtmüş erməni-kürd-assuri hərbi birləşmələri şəhərə hücum edərək ev-ev gəzib silah axtarmağa başladılar. Əslində Urmu əhalisində o qədər də silah yox idi.

Bu tələb əhalini soyqırma məruz qoymaq üçün bəhanə idi. Birləşmiş koalisiya bu qırğınla türk əhalisin gözünə qorxutmaq, onları yurdlarından digərgin salıb bu ərazilərə sahiblənmək istəyirdi. Vəhşi koalisiyanın silahlı dəstələri evlərə doluşaraq əhalini qarət edir, qadınların zینət əşyalarını oğurlayır, insanların namusuna toxunur,

min bir alçaqlıqlara əl atırdılar. Müqavimət göstərənlər kütləvi şəkildə güllələnir, kişilər əsir aparılırdı. Güneydə indi də qara çərşənbə kimi xatırlanan həmin müdhiş gündə Urmu əhalisi şəhərdə yerləşən karvansaraya dolduruldu və diri-diri yandırıldı. Cilovluq faciəsindən sonra qırğınlar bütün Urmu vilayətinin kəndlərini əhatə etdi. Birləşmiş koalisiyanın işini Naxçıvandan keçməklə Türkiyədən gələn erməni paşası Andronik asanlaşdırırdı. Yolu üstündəki türk kəndlərinin amansızlıqla talayan, əhalini qıran Andronik Urmuda birləşmiş koalisiya ilə birləşmək istəyirdi. Lakin bu zaman erməni-assur-kürd koalisiyası dağıldı. Smitko niyyətin xristian dövləti qurmaq olduğunu, müsəlman kürdlərin oyundan kənar qoyulduğunu görüb hiyləyə əl atdı. Koalisiyadan çıxan Smitko aldadılmağının acığını asuriləri başçısından çıxdı. Assurilərin başçısı Marşimonu Salmasa çağıran Smitko onu orada qətlə yetirdi, onunla gələn adamlarını isə qılıncdan keçirdi.

Azərbaycanlıların qırğını Osmanlı türklərinin gəlişindən sonra da davam edir. 1918-ci ilin martın sonu, aprelin əvvəllərində türklər Güney Azərbaycan ərazisinə daxil olur və soydaşlarımızın kütləvi qətləminə son qoyurlar. Qəhrəman türk əsgərləri erməni-assuri birləşmələrinin Urmu gölü vasitəsilə Təbrizə girmələrinin qarşısını alır, erməni quldurlarının qayıqlarını göldə batırırlar. Dağlara qaçan erməni quldurları ta 1919-cu ilin fevralına qədər kəndələr enib türk əhalisinə divan tutmaqda davam edirlər.

**İsmail Simitqo Başçılığında Kürd terroristləri Güney
Azərbaycanda 1918 Xoy ,Urmiye**

Cilovluq vəşhətinə ən güclü müqavimət Xoyda baş verir. Şəhər əhalisi ermənilərin hiyləsinə baxmayaraq, şəhər qapılarını onların üzünə açmırlar. Bununla belə Urmu, Xoy və Salmasdabirləşmiş koalisiya amansız qırğınlara törədə bilir. İran tarixçisi Əhməd Kəsrəvinin yazdığına görə, Cilovluq hadisələri zamanı 100 min Azərbaycan türkü qətlə yetirilib. Urmiyalı tarixçi Ayrumlu bu rəqəmi bir az da artırır. Son araşdırmalardan sonra Ayrumlu bu nəticəyə gəlir ki, öldürülən, soyqırma məruz qoyulan azərbaycanlıların sayı 300 min nəfər olub.

Urmu üstündə işğalçı kürd-erməni dəstələrin arasında ixtilaf və dava bütün işğal pılanları pozur

Yadellilərin və namərd qonşularımızın Urmu əə ətraf ərazilərə göz dikmələri təsadüfi deyildi. Urmu gözəl təbiəti, münbit torpaqları, səfalı iqlimi olan bir ərazi idi. Daha önəmlisi bölgənin 3 önəmli .əhər sərhəd qapısından birisir Asiyanı Avropaya ,Qafqazı iç ortadoğya bağlayan 7000 ilk türk şəhri olan Urmiyə çox böyük istrateji əhəmiyyət daşayır .Bugündə Kürd köçərilərin dəvamlı bu şəhər və ətraf şəhərlərə idda etmələri bu geopolitik əhmiyyətdən irəli gəlir.

Güneyin başkəndi Təbrizdən sonra ikinci şəhər olan Urmu abad bir şəhər idi. Urmu vilayətində tarixən Azərbaycan türkləri sayca çoxluq təşkil etmiş və və ən qədim uyqarlıq hesaba gəlir.

Dəqiq məlumata görə, 1918-ci ildə Urmu vilayətində 300min əhali yaşayırdı. Onların 85 faizdən çoxunu azərbaycanlılar təşkil edirdi. Onlar şəhər və vilayətin 699 kəndində yaşayırdılar. Urmu civarında olan 50-yə yaxın kənddə 20 min civarında assur, 6 min nəfərə yaxın isə erməni əhali məskunlaşmışdı. Qərbin xristian dairələrindən təlimat alan erməni və assurlar türklər yaşayan əraziləri ələ keçirmək, əhalinin xristianlaşdırmaq və xaçpərəst dininin miqyasının genişləndirmək məqsədi güdürdülər. Bundan

əlavə Urmu, Xoy, Salmas Güney Azərbaycanın batsında yerləşirdi.

قتل عام ترک ها توسط دستجات ارمنی و آشوری

Kürd+Erməni+Asuru Birliklərinin Urmıya'da törədikləri soyqırım

Erməni-assur federasiyası qurmaq istəyən qüvvələrin niyyəti bu əraziləri sonradan Ermənistana birləşdirmək və ərazidə böyük türk zolağının qarşısını kəsmək idi. Qeyd edək ki, erməni və assurilər İngiltərə və Rusiyanın fitnəsinə gedərək birinci dünya savaşında Osmanlı Türkiyəsinə qarşı savaşır, türklərin məğlub olması üçün Osmanlı dövlətinə arxadan zərbə vururdular. Lakin onların niyyəti baş tutmadı. Yüz minlərlə qırğın verməsinə baxmayaraq, qəhrəman Güney Azərbaycan türkləri Osmanlı qardaşlarının yardımı ilə batı torpaqlarında erməni-assuri qondarma dövlətinin yaranmasına imkan vermədilər. Kütləvi qətlə baxmayaraq silahsız Xoy, Urmu və Salmas əhalisi düşməmə müqavimət göstərdilər.

Neçə-neçə erməni-assur qulduru məhv edildi. Terroçu dəstələr türklərin köməyi ilə əzildi, torpaqlarımızdan çıxarıldı. Bütün bunlar, Cilovluq faciəsi ilə bağlı həqiqətlər yenidən araşdırılmalı, işıqlandırılmalı, xalqa və dünya ictimaiyyətinə çatdırılmalıdır. Ermənilərin, assurilərlə birlikdə Urmuda törətdikləri antibəşəri cinayət hüquq-siyasi qiymətini almalı, baş vermiş cinayət faktları ilə əlaqədar beynəlxalq məhkəməyə müraciət olunmalıdır. Ən əsası, dünya azərbaycanlılarının diqqətinə çatdırılmalıdır ki, azərbaycanlıların soyqırımı günü təkcə 31 mart deyil. Azərbaycan türklərinin ən böyük faciəsi Urmuda baş vermiş Cilovluq hadisəsidir. İstər Quzeydə, istər Güneydə, istərsə də diaspora təşkilatları tərəfindən Amerika və Avropa ölkələrində soyqırımla bağlı keçirilən tədbirlərdə Cilovluq hadisələri də xatırlanmalı, Azərbaycan türklərinə qarşı törədilmiş vandilzm aktı pislənməlidir. Urmu, Xoy, Salmas hadisələri elmi mərkəzlər tərəfindən, elmi-təhqiqat institutları tərəfindən araşdırılmalı, faciə barədə elmi monoqrafiyalar işlənməli, kitablar yazılmalı, sənədli filmlər çəkilməlidir. Keçmişimizi doğru öyrənməsək, faciələrdən nəticə çıxarmasaq, soyqırma məruz qalmış güneyli soydaşlarımızın qanının batmasına izn versək, tarix bizi bağışlamayacaq, milli düşmənlərimizin yeni-yeni fitnəkarlıqları ilə üzləşəcəyik.

Mışov Araşdırma pürüpü

چالش "فراموش نمی‌کنیم؛ اونو تمایا جاغیق" در یک صدمین سالگرد
نسل‌کشی جیلولوق

تاریخ به وقت سال ۱۲۹۶ هجری شمسی؛ آذربایجان در خون خود
غلطیده و ایران سوگوار ده‌ها هزار فرزند خود می‌شود. قوای مسلح
مسیحی متشکل از مهاجرین ارمنی - جیلو با حمایت و پشتیبانی
دولت‌های استعمارگری همچون روسیه و انگلیس، تا دندان مسلح
شده و با نیت تشکیل دولت بزرگ مسیحی در اراضی غرب
آذربایجان، به شهرهای اورمیه، سلماس و خوی یورش برده و در

عرض چند ماه، یکی از بزرگترین فجایع بشری را در این خطه رقم زدند. جنایتی که بعدها با نام "جیلولوق" در لیست خاطرات تلخ و خونین مردمان این دیار به ثبت رسید.

اما آنچه که اکنون بیش از آن حوادث قلب هر انسانی را آزار می‌دهد، بی‌توجهی به این مقطع تاریخی در صدمین سالگرد آن می‌باشد که حتی یک خط از کتب تاریخ درسی چه در مدارس و چه در دانشگاه‌ها را به خود اختصاص نداده است، هنوز هیچ خیابانی برای گرامی‌داشت یاد و خاطره شهدای این فاجعه انسانی نام‌گذاری نشده است، هنوز هیچ مجسمه، تندیس و بنای یادبودی ساخته نشده است، هنوز هیچ مستند و برنامه‌ای از آن در تلویزیون ملی پخش نشده است و هنوز قریب به اتفاق ملت ایران و به خصوص مردم آذربایجان از آن حادثه بی‌خبر هستند. حادثه‌ای که ده‌ها هزار نفر از مردم تورک مسلمان غرب آذربایجان ایران توسط قوای مسلح مسیحی قتل‌عام شدند، خانه‌هایشان ویران شد، به نوامیسان تجاوز و... اگر این حادثه در گوشه‌ای دیگر از این کشور و جهان اتفاق افتاده بود، گوش فلک از فریاد و انسانا کر شده بود و این غرب آذربایجان چه منطقه نفرین شده‌ای است که حداقل دویست هزار نفر از مردم آن همین صد سال پیش قتل‌عام شدند و امروز کسی از آن سخنی نمی‌گوید!

ما می‌خواهیم روزه سکوت را بشکنیم و در خصوص عدم توجه به این موضوع، در صدمین سالگرد کشتار مردم بی‌گناه اورمیه، خوی، سلماس و... با صدای رسا و به نام انسانیت فریاد زنیم و بگوئیم که جیلولوق یک نسل‌کشی است! چه شده است که این داغ بزرگ را فراموش کرده‌ایم؟ چه شده است که تاریخ خود را فراموش کرده‌ایم؟ مگر نشنیده‌ایم که می‌گویند هر ملتی که تاریخ خود را فراموش کند، محکوم به فناست. این چالشی است برای شکستن سکوت دردناکمان در خصوص کشتار بی‌رحمانه بیش از

۲۰۰ هزار مسلمان بی‌گناه در غرب آذربایجان. این حداقل کاری است که می‌توانیم انجام دهیم و با مطرح ساختن این موضوع در فضای مجازی با انتشار تصاویر و مطالب مرتبط با آن، از فراموشی و بایکوت نسل‌کشی جیلولوق ممانعت به عمل آورده و جامعه را با تاریخ معاصر و خونینمان آشنا سازیم.

این یک چالش است، چالشی برای عبرت‌آموزی از گذشته و درس گرفتن از تاریخ. تاریخی خونین به نام منحوس "جیلولوق"! در این چالش تلاش خواهیم کرد تا با مطرح ساختن ۱۰۰ امین سالگرد این قتل‌عام دردناک در فضای مجازی، جامعه را با این زخم تازه آشنا سازیم. دیگر اجازه نمی‌دهیم وطنمان و سرزمین مادری‌مان جیلولوق‌های دیگری را تجربه کند و لازمه این امر، اطلاع از تاریخ، آگاهی از توطئه دشمنان و آینده‌نگریست. باشد که این چالش، قدمی باشد هرچند کوچک در راه آگاهی‌بخشی به جامعه ایران و آذربایجان و ممانعت از فراموشی تاریخ نه‌چندان دورمان.

Bu yarış, intihar yarışı 'nın yıldönümünde
əwnwtməyajağhyq.

Yılın yıl tarihi 1296 yaşında ve yılın 1296 yılında.

Ermeni göçmenler oluşan Hristiyan silahlı
kuvvetler, Rusya ve İngiltere gibi sömürge
hükümetler destek ve destek vererek, silahlı ve
büyük Hristiyan hükümeti ile Azerbaycan, salmas
ve sömürgecilik 'ın Batı topraklarında büyük
Hristiyan hükümeti' nin amacı ile. Ay, en büyük
felaketler biridir. Daha sonra, insanların acı

hatıraları listesinde "jylwlwq" adı verilen bir suç. Ama şimdi, herhangi bir insan kalbinin olaylar daha fazlası, bu yıl dönümünde önemli bir kilometre taşı, okullarda veya üniversitelerde tarih çizgisi bile yok. Bu insan felaket şehit onurlandırmak için hala sokak yok, yine de heykel, heykel, heykel ve anıt yok, yine de ulusal televizyonda belgesel yok, yine de hala ulusal televizyonda. İran halkı ve özellikle Azerbaycan halkı bu olayın farkında. Türk halkının, silahlı kuvvetler tarafından iran ' ın silahlı kuvvetleri tarafından katletti bir kaza, evleri yok edildi, tecavüz ve tecavüz.

Bu olay, bu ülkenin ve dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelmiş olsaydı, gökyüzünün kulağı insanların bağırmayı sağlar, ve Azerbaycan ' ın batısında, en az insanların yıllar önce katletti lanetli bir bölge. Bugün kimse konuşmuyor.

Sessizlik gününde sessizliği bozmak istiyoruz, ve masum insanların ölüm yıldönümünde, şekilde, salmas, salmas ve... insanlığın yüksek sesli sesiyle, jylwlwq bir soykırım olduğunu söylüyorlar! Bu kadar büyük bir şeyi unuttuk mu? Ne oldu da bizim unuttuk? Onların geçmişini unutan her ümmet, yok

olmaya mahkumdur, değil mi? Batı Azerbaycan ' da 200 bin masum Müslüman ' ın vahşice öldürülmesi ile drdnakman ' ın sessizliğini bozmak bir meydan meydan. En azından bunu yapabiliriz. Görsel ve ilgili hikayeler ile sanal uzaya getirerek hafıza kaybı ve intihar nesil boykot ve toplumu çağdaş ve çağdaş tarih tanıtmak zorundayız.

Bu bir meydan meydan, geçmiş ve tarih dersi için bir meydan meydan. Bu meydan şeytani "felaket" adlı tarihi bir tarih bu acı verici katliamın 100 yıldönümünü sanal uzayda yapmaya,. Artık anne ve vatan başka insanların topraklarını tecrübe etmesine izin vereceğiz ve tarih bilgisi, düşman ve gelecek hakkında bilgi sahibi olmak istiyoruz. Bu meydan meydan, iran ve Azerbaycan toplumuna ve tarihin önlenmesi konusunda ne kadar küçük olsa da, bir adım olabilir.

نیروهای اعزامی قاراپاق های سولدوز به اورمو در هنگامه جیلولوق چند روز پیش در سلدوز بودم و این عکس قدیمی را در مغازه عکاسی یک دوست دیدم. دوستم تعریف میکرد این عکس خیلی قدیمی مال یکصد سال پیش حکایت از اعزام نیروهای کمکی قاراپاق های سلدوز تحت فرماندهی رئیس ایل قاراپاق قلی خان بزچلو به اورمو در حادثه جیلولوق می کند.

عکسی ماندگار از دلاور مردان قشون خوی در سال 1268 شمسی شماره 1 : محمد صادق خان بدل آبادی، فرمانده نیروهای خوی که با سیصد نفر از دلاورمردان، دو فوج نهم و دهم، در کهنه شهر در جبهه مقدم، جنگ با نیروهای ارامنه قرار گرفتند. شماره 2: یوسف . یاد و خاطره این قهرمانان شهرمان گرامی باد.

زن دلاوری که در مقاومت خویبان در برابر ارامنه متجاوز حماسه آفرید
 "زری خانم" نام داشت.
 برخی به اشتباه از او با اسم "بالا زر خانم" نام می برند که اشتباه است.
 آن ترانه "الده تاپانجا...." هم هیچ ربطی به زری خانم ندارد. لطفا
 اطلاعات اشتباه را به عنوان حقیقت تاریخی تکرار نکنیم.

Heydar Bayat

کلاسیک و مدرن ادبیات ایلشگیلری حاقدا بیر نئجه توبیت:

فضولی، قوسی، نسیمی کیمی شاعیرلر ایندی یاشاسایدیلار چاغداش
 ادبیات اوسلوبلاریندا شعر یازیب، غزل، قصیده یه یاخین گنتمز دیلر.
 (غزل آراحیق فرقلی البته). چون کی چاغیمیزین بؤیوک
 شاعیرلری ناظیم حکمتدن توت، ادونیس، احمد شاملو، محمود
 دوریش و ۱/۴ کیمی هامیسی یئنی اوسلوبلاردا یازدیلار.
 *

کئچمیشی ساوونوب ایندینی دانانلار، کئچمیشده اولان داهیلرین
 "دوها"لارینا دوشماندیرلار. چون او داهیلر اؤز زامانلاریندا
 گئریچی اولوب یئنی فضالاردان قاجسایدیلار، یئنی ایزلر بوراخا
 بیلمه ییب آدلاری دا تاریخده قالمازی بو گون گئریچی لره بوت
 اولماق اوچون.
 *

بولوت قاراجورلو "سهند" سازیمین سؤزونده گئدیب دده قورقوردلا
 گؤروشور، اوندان ایستیر قاییدیپ توپلومو بو فلاکتدن نجات
 وئرسین. دده قورقود دئییر: دؤن اؤز زامانینا او غلوم،
 "هر عصرین اؤزونون اؤز قورقودو وار"
 سهند بورادا کئچمیشله دوغرو بیچیمده ایلگیلنمه یین یولونو بیزه
 گؤستریر.
 *

بیزده کئچمیش ادبیاتیمیزلا ساغلام ایلگی قورولماییر. کیمی لری
 کئچمیشی اتوپیا گوروب، کیمی لری بوسبوتون دانیر. ادونیس عربین
 ان مدرن شاعرلریندن، کلاسیک اثرلردن گؤزل بیر آنتولوژی
 یاییملایب. احمد شاملو همیشه تاریخ بیهقی و قدیم فارسی
 تفسیرلری اوخویوب، شعرینین دیلینده او دیله دایاناردی

*

محمود درویشین بیر گؤزو بودلر، رمبو، پازدا اولسایدی بیر گؤزو
 لسان العربده، معری ده ایدی. بیر قولای ايله پیانو دینلسه بیر
 قولای ماریسل خلیفه نین عود ایفالارینی دینلردی. اونلار تک
 قانادلی قانادلانیب یئنی اوفوقلارین کشف ائتمه سینی امکانشیز
 بیلیر دیلر.

*

آرادا باشقا بیر مقام دا وار. فضولی به سؤیکمنن گرک ابن سینانی،
 فارابینی ده اوخویا. یئنی ادبیاتا دایانان گرک اونون آرخاسیندا اولان
 فلسفه نین کلیاتیندان بیر شئی لر قاورایا. فضولی اؤز زامانیندا اولان
 بوتون فلسفی - کلامی چلیشگیلری گئنل اولاراق بیلیردی و او حاقدا
 بیر کیتابدا یازیب دیر.

*

سادهجه فضولی اوخویوب کئچمیش ادبیات حاقدا دانیشماق، بازاردا
 فقط بیر ویتیرینی گوروب، بازار، تولید مناسبتلری، سیاست و ...
 قونولاردان دانیشماق کیمی دیر. هر بازاردا اولوشان ویتیرینین
 دالیندا اونلار جاندن و اونلار جا پروژە و پروسه واردیر. اونلاری
 بیلمه دن ویتیرینی آنالیز ائتمک اولماز.

سُوروش

منیم کیملیگیم، منیم آدیمی،
 وطنیمدن سوروش، ائلیمدن سُوروش.
 بو جُوشقون، بو قاینار احساساتیمی،
 اُو داغلاردان اَنن سئلیمدن سُوروش.
 خزان دا گُرموشم، چیچگلی یازدا،
 نغمه تَک دولانندیم دیلده، آغیزدا.
 سُولوب گَنتمه میشم قاردا، آيازدا،
 منیم تَرّه آچان گولومدن سُوروش.
 جُوشدوم دَنیز کیمی، چاغلادیم سو تک،
 کُؤنولده یاشارام بیر صاف دویغو تک،
 گونوندن، آییندان، ایلیمدن سُوروش.
 نه واخت بیزیم ائله سَفَر ائيله سن،
 اینامما دئسه لر داها یوخوم من.
 منی باهار کیمی تَر اوتلی، شَان،
 قیلینج تک کسّه رلی دیلیئدن سُوروش.

مدینه گولگون

Soruş

Mənim kimliyimi, mənim adımı
 Vətənimdən soruş, elimdən soruş
 Bu coşğun, bu qaynar ehsasatımı
 O dağlardan enən selimdən soruş
 Xəzan da görmüşəm, çiçəkli yaz da
 Nəğmə tək dolandım dildə, ağızda
 Solub getməmişəm qarda, ayazda
 Məni təzə açan gülümdən soruş
 Coşdum dəniz kimi, çağladım su tək
 Könüldə yaşaram bir saf duygu tək
 Məni, zəfərlərlə ötüb gələcək
 Günümdən, ayımdan, ilimdən soruş
 Nə vaxt bizim elə səfər eyləsən
 İnamma desələr daha yoxam mən
 Məni bahar kimi tərəvətli, şən
 Qılınc tək kəsərli dilimdən soruş

Mədinə Gülgün

Afaq Məmmədhüseyn

AZIX MAĞARASI

Azərbaycan qədim tarixi abidələrlə zəngin bir ölkədir. Bu abidələrin bir çoxu ölkəmizin müxtəlif yerlərində aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində meydana çıxmışdır. Uzun müddət tarixçilərimizi bir məsələ düşündürmüşdür: Azərbaycan ərazisində insanlar nə vaxtdan məskunlaşmağa başlamışlar? XX əsrin ortalarına qədər ölkəmizin ərazisində aparılan arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı xalqımızın qədim keçmişinə aid minlərlə maddi mədəniyyət

abidəsi tapılmışdı. Bu abidələrin hamısı Daş dövründən sonrakı dövrlərə aid idi. Lakin Azərbaycanın təbii-coğrafi şəraiti burada daha qədim insan məskənlərinin olması barədə ehtimallara əsas verirdi.

Nəhayət, 1956-cı ildə Məmmədəli Hüseynovun rəhbərliyi altında “Paleolit” arxeoloji ekspedisiyası təşkil olundu. Bu ekspedisiya 1956-1958-ci illərdə Qazax rayonu ərazisində yerləşən Damcılı mağarasında arxeoloji qazıntı işləri apardı. Burada yüzlərlə daş alət – qaşov, bıçaq, oxucluqları, biz və s. tapıldı. Beləliklə, bu ərazidə Orta Paleolit dövrünə aid insan məskəni aşkar edildi.

1960-cı ildə Məmmədəli Hüseynovun başçılıq etdiyi arxeoloji ekspedisiya Qarabağ ərazisində tədqiqat işlərinə başladı. Kəşfiyyat işləri Qarabağın Quruçay və Köndələnçay va dilərində və ona yaxın ərazilərdə aparılmışdı. Arxeoloji tədqiqatlar zamanı Azıx mağarasında daha bir qədim insan düşərgəsi qeydə alındı.

“Azıx” sözü qədim türk dilində ayı deməkdir. Bu mağara Füzuli şəhərindən 14 km aralıda Quruçayın sol sahilində, dəniz səviyyəsindən 900 metr yüksəklikdə yerləşir. Mağaranın müxtəlif tərəflərdən bir neçə girişi var. Buradakı salonlar bir-biri ilə dar keçidlər vasitəsilə birləşir.

Azıx mağarasında qazıntı işləri çox çətin şəraitdə aparılırdı. Arxeoloqlar mağaranın bütün çıxışlarına aparən keçidləri bərpa etmək üçün çox işləməli

oldular. Artıq bərpa işləri zamanı alimlər qədim əşyalar tapırdılar. Salonlarda ocaq izlərini və daş alətləri tapanda isə təəccüblərinin həddi-hüdudu yox idi. Sonralar dünyanın adlı-sanlı tarixçiləri bu tapıntıları “arxeologiya tarixinin ən möhtəşəm tapıntıları” adlandırmışlar.

Arxeoloqlar mağarada müxtəlif qədim heyvanların – mağara ayısının, qılıncdışlı pələngin və s. sümüklərini tapdılar. Ümumiyyətlə, tapıntılar arasında 45 növ heyvan sümüyü müəyyənləşdirildi. İbtidai daş alətlərin sivri ucundan anlamaq olardı ki, bu alətlər məhz ov üçün nəzərdə tutulub. Qaya üzərində sivri daşla cızılmış rəsmlərdə müxtəlif heyvanlar, ov səhnələri və s. təsvir olunmuşdu. Arxeoloqlar daha dərin qazdıqca sevinc və təəccüb içində yeni-yeni maddi abidələr kəşf edirdilər. Dərində yerləşən qatlar daha qədim dövrlərdən xəbər verirdi. Təxminən 20 il ərzində hər birinin qalınlığı 10-14 metr olan on təbəqə aşkarlandı. Onlardan ən dərinini Alt Paleolit dövrünə aiddir. Azıx mağarasında aparılan arxeoloji tədqiqat işlərində ilk vaxtlar yalnız arxeoloqlar iştirak edirdilər. Lakin sonralar düşərgədə aşkar olunmuş maddi mədəniyyət qalıqlarının zənginliyi burada kompleks şəkildə qazıntı işlərinin aparılmasını zəruri etdi. Ona görə də Azıx paleolit düşərgəsində arxeoloqlarla yanaşı, paleontoloqlar, geoloqlar və digər elm sahələrinin mütəxəssisləri tədqiqat işləri aparmağa başladılar.

Azıx mağarasının tapıntıları arasında ən məşhuru və dəyərlisi qədim insanın alt çənə sümüyünün fraqmentidir. İbtidai insana məxsus olan bu çənə sümüyü üzərində alimlər uzun müddət elmi tədqiqat işləri aparmışlar. Bu tapıntı Azıx paleolit düşərgəsinin elmi əhəmiyyətini və şöhrətini daha da artırdı və arxeologiya elminə “azıxantrop” (Azıx adamı) termini ilə daxil oldu. Müəyyən edildi ki, tapılmış ibtidai insan çənəsi 350-400 min il bundan əvvəl yaşamış 18-22 yaşlı qadının çənəsidir. Mütəxəssislərin fikrincə, bu çənə sümüyü qədimliyinə görə dünyada tapılmış insan qalıqları arasında dördüncü yerdədir. Qafqaz və Yaxın Şərqdə isə azıxantropun çənə sümüyü ən qədim tapıntı hesab olunur. Hal-hazırda həmin çənə sümüyü qiymətli eksponat kimi Azərbaycan Tarixi Muzeyinin xüsusi fondunda saxlanılır.

Azıx mağarasında aparılan tədqiqatlar sübut etdi ki, Azərbaycan ərazisində ən qədim dövrlərdən bəri insanlar məskən salmışlar. Çox təəssüf ki, dünyanın ən qədim sakinlərinin yaşadığı bu Azərbaycan torpağı indi işğal altındadır. Lakin çox keçməz ki, torpaqlarımız azad olunar və Azərbaycan alimləri araşdırmaları davam etdirərək dünya elminə yeni-yeni töhfələrini verərlər.

B.Vahabzadə. Fevral 1980

Nə ondansan,nə bundan!

"Sizdənəm,yə'ni Azərbaycanlıyam.Amma Ana dilimi bilmirəm.Dilimi öyrənmək üçün mənə dərslik göndərin".

Güney Azərbaycandan gələn bir məktubdan.

Yad dildə məktub yazıb, qardaş öz qardaşına,

Bu məktubu oxuyan nə kül töksün başına?!

Hökmünə bax həsrətin,

Hökmünə bax zillətin.

Bəs anası yox imiş - bu zavallı millətin?!

Bir anadan süd əmən əkiz övLadlarına

öz dilini öyrədə?

Bir yuvadan uçurub,bu uçuşu seyr edə?!

Məktubunu oxudum,yazırsan ki: "Sizdənəm,

Ancaq mən öz dilimi bilmirəm,bilmirəmsə

Necə deyim, mən mənəm?"

Çox gözəl e'tirafdır!

Səhvini anlayanı düz olmazdı danlamaq.

Günahını azaldır,günahını anlamaq.

Bu yaradır,

Bu yerdə yarılanır bu yara.

Nə deyək,nə ad verək

Dilini bilməməklə öyünən nadanlara?

Haqlısan ...

Bizdən olub

ey bizliyindən dönən,

Səni mən bağıslaram,bağıslarmı bəs Vətən?!
Bilmirsənsə dilini, sən Vətənin üzünə
istəmədən ağ oldun.
Sən özünə bir ögey,özgəyə yamaq oldun.
Bu halınla
sünbəyə
nə toxmaq,
nə də qardaş,
tufəngə çaxmaq oldun.
Sən çıxmaq istəsən də özgənin əfsunundan
Nə ondansan,nə bundan!
Bilsən də yad dilini, lap yadın özü kimi
Səni doğma bildimi?
Bilməyib,bilməyəcək!
Ona "can qurban" desən
o, haqqını yeyəcək.
Ürək qızdırmayacaq, sənə "özgəsən" - deyə
Sənin özününkü də satılmış biləcəkdir,
qardaşını özgəyə.
Yazırsan: "Dəyişmişəm,
Başqa gözlə baxıram indi bütün hər şeyə,
Mənə dərslik göndərin, dilimi öyrənməyə"
Dərslik?
Bu nə deməkdir?
Kitablardan nə səmər?
Axı Ana dilini Anadan öyrənərlər.
Anan bunu etmədi
O sənə öyrətmədi
Anasının dilini.

Anan sənə öyrətdi ağasının dilini.
 Öz doğma övladına doğma Ana dilini
 Öyrətməyən Analar,
 Bəs Ana adlanmağa sizin haqqınız mı var?
 Dilinizi danırkən, özünüzü dandınız!
 Ancaq bu alçaqlığı siz ucalıq sandınız.
 Ey kökündən ayrılıb, öz - özündən qaçaqlar,
 Əmin olun,sizi də bir zaman danacaqlar!

**2017- avqust. Səttar Xan
 (Erol)**

Neymətulah kəndi

Biz ailəvi yay tətilini
 Güney Mahalına səfər
 etdik. Səfərimiz çox xoş və
 maraqlı keçdi. Biz bir çox
 kəndlərdə olduq onlardan
 biridə atamın ata kəndi
 Neymətulaha səfərimiz
 idi. Bu səfər çox maraqlı
 oldu. Biz bu kənddə altı gün qaldıq. Səfərimiz
 Hacıların həcdən gəldiyi vaxtla üst-üstə düşdü. Biz

Hacıların qonaqlığında iştirak etdik. Atamın xalaoğlusunun və bibioğlusu gillədə qonaq qaldıq. Bu kəntdə mənə xoş xatirələr bağışlandı . O xatirələrdən biri Rza xalaoğlunun motorsikletinə minib Kehrəliyə getmək idi. Rza xalaoğlunun motorsikletinə dem küçəsindən Kehrəliyə getdik. Kehrəlikdəki əkin biçin üçün böyük ərazidir. Buna baxmayaraq ki, vaxtında indikindən qat-qat çox səfəli çox mənzərəli yer- imiş bunu mənə Rza xalaoğlu dedi Amma indidə mənə çox gözəl və səfəli görünürdü. Sol tərəfindən uzanan bağlar və kəndin ətəyindəki su motorunun səsi qulağımda bir musiqikimi səslənirdi Uzaqda uzun burqular və sıldırımli qırmızı dağlar görünürdü Rza xalaoğlu dedi ora Təbrizin kimyəvi zavodudur sol tərəfdəki qırmızı dağlar isə Eynalı dağıdır. Bir az gəzdik sonar Rza xalaoğlunun motorsikletinə minib dem küçəsindən evə gəldik. Mən gördüyüm və gəzdiyim yerləri atama danışdım. Axşam üstü sərin düşəndə onların xam bərəoğda olan bağlarına getdik. Doyunca üzüm, alma, şaftalı və ərik yedik. Neymətulada yemişlərin və sarı qarpızın dadı damağımdan hələdə çıxmayıb. Neymətulada atamın tehrandan gələn bibi nəvələri farsca danışdılar. Biznən oynamaqda öz ana dilini bilmədiklərinə görə biznən danışmaqdan

çətinlik çəkirdilər.Bizdən türkü dilində nələrsə soruşurdular.Bizdə çalışırdıq öz həm yaşadlarımıza Bakıda öyrəşdiyimiz məktəb dərsliklərini onlara keçirdik. Bunlarda bir neçə gündən sonra biz dediklərimizi öyrənib bizim ləhcədə danışdılar. Buna görə də xeylək öz ata,anaları çox təəccüb edib xoşlarına gəlmişdi.Zarafatla bizə dönüb deyirdilər.Ay Erol ay Araz siz bakıya getməyin qalın burda.Bu uşaqlara öz ana dilini öyrədin.Bizlər üzümüzə gətirməsəkdə içimizdə fərh və qürur hissini keçirdik.Axı təsüfki onlar öz dilində məktəbi olmadığı üçün məcburən fars dilində danışib yazırdılar.Neymətulla kəndində olduğumuz günlərdən bu qıssa bir xatirə idi ki,mən yazıya aldım.

Zərəngiz Dəmirçi Qayalı · (15.03.2018-ci il.)

Bu gün mənim igid bacım Vəfa Dəmirçioğlunun dünyasını dəyişdiyi gündür. Allah cəmi müqəddəslərə və şəhidlərimizin hər birinə qəni-qəni rəhmət eləsin! Mənim igid bacım Vətən qəhrəmanıdır! Mənim, ailəmin, nəslimin və həmkəndlilərimizin istəyi, Qazax Rayon İcra Hakimiyyətinin rəhbəri Rəcəb Babasovun qərarı ilə Qazaxdakı "Şəhidlər xiyabanı"nın ən görkəmli yerində igid bacımın adına bulaq inşa olundu. Bulağın üzərində bu sözlər həkk olunub: "Şəhidlərin Qız Qardaşı-Vəfa Dəmirçioğlu".

Şəhidlərin "Qız Qardaşı"

(Qəhrəman bacım-Milli Ordunun könüllü
döyüşçüsü Vəfa Dəmirçioğluna)

Şəhidlərin "Qız Qardaşı"-

Adın mübarək, İgidim!

Aslanların, ərənlərin,

İçində çiçək, İgidim!

*

Sən qorudun canın ilə,

Oldu gülüstan Vətənim!

Yaraşdırdı hünərinə,

Uca şöhrət, şan Vətənim *

Sən igidsən bu adını,

Halallıqla qazanmısan!
Öz eşqini torpağına,
Qanın ilə yazanmışsan?
*

Ulu məqam, uca türbə
Yaraşır, mərdim, adına!
Qədir bilənlər var olsun!
Mənə əziz, sənə doğma!
*

Mərdliyinlə Vətənimə
Uca məqam gətirmisən!
Yurd eşqini, ey qəhrəman,
Şəhadətə yetirmisən!
*

İti ağıl, sevən qəlblə,
Düşmənlərdən qisas aldın!
Yurd qorudun, Vətən sevdin,
Beləcə tarixdə qaldın!
*

Ruhun bizə kömək olsun,
Uca göylərdən, mələk tək!
Qələbəyə qoşaq daha,
Günü səhərdən, külək tək!
*

Mərd adınla mərd yaşadın!
Yaşa, Vəfa Dəmirçioğlu!
Ruhumla həyatda varsan,
Qoşa, Vəfa Dəmirçioğlu!

Güllü Eldar Tomarlı

Çəkərəm

Dərddən-qəmdən yoğrulmuşam,
Hər ağrıdan nəm çəkərəm,
Bəlkə nahaq doğulmuşam,
Ömrümə sitəm çəkərəm.

Kədər məni dağlayanda,
Qüssəm daşıb çağlayanda,
Diləklərim ağlayanda,
Gümannan məlhəm çəkərəm.

Haqqı hanı haq sözümün,
Ömrü bitir bu dözüümün.
Gücüm çatsa öz- özümün
Üstümnən qələm çəkərəm.

Güllü deyər ömür yarı,
Saçım oldu dağlar qarı,
Yön şəhərdən kəndə sarı,
Çəkdiyimi mən çəkərəm.
Güllü Eldar Tomarlı

Bu sayımızda**بو سایمیزدا**

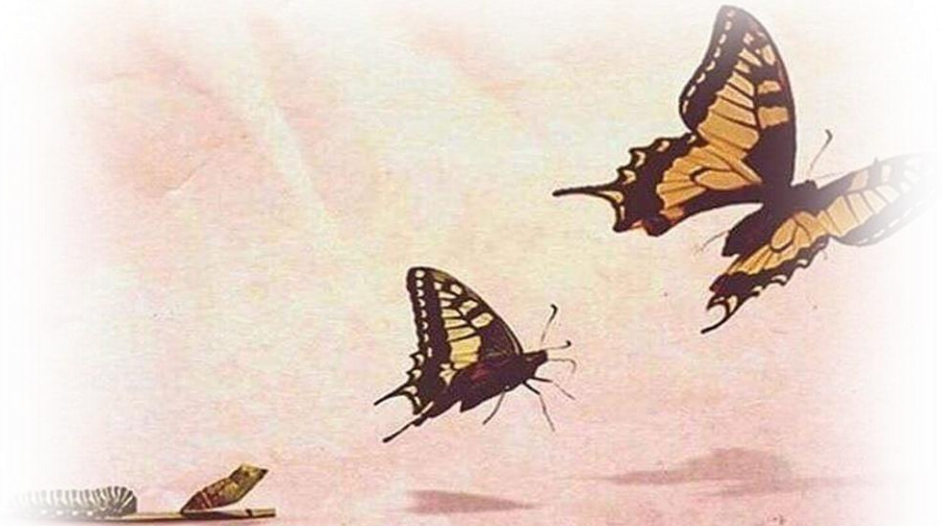
söz / <i>Aqşin Ağkəmərli</i>	4
İmadəddin Nəsimi / <i>Mışov Araşdırma</i>	7
D.r Zehtabi / <i>Mışov Araşdırma qurupu</i>	25
Şer / <i>Nəriman</i> . . .	54
Çarşəbə. . . / <i>Mışov Araş</i> . . .	55
Yazı mədəniyyətinin.../Akademik Nizami Cəfərov..	65
Movlud (I)c hissə ... / Elyar Polad	75
Nə ondansan,nə bundan! / Ətayə Odər . . .	86
Aşıq Şəmşir / <i>Mışov Araş</i> . . .	94
Nazim Hikmətin .../ <i>Mışov Araş</i> . . .	96

Folklor boxçası

Təkəm oyunu Ərdəbil /.....	102
Çillə... / <i>Nasir Məzuri</i>	103
Cik-Cik Xanim/ A bbas elçin	133
Əndəbil / Baqır Xan (Araz)	189
Hekayə Hər...(11-c hissə)/ <i>Atababa İsmayıloğlu</i>	191
<i>Həft sin</i> / <i>Alireza Hori</i>	203
Bayram lətifələri/ <i>Mışov Araş</i> . . .	204
Gül... / <i>Cəfər Cəbbarı</i>	212
“1918-ci ilədək Cənubi / <i>Yaqub Mahmudo</i>	214
Urmia, Salmas / <i>Mışov Araşdırma pürüpü</i>	232

Ədəbiya / Heydar Bayat	238
Soruş / Mədinə Gülgün	241
Azıx Mağarası/Afaq Məmmədhüseyn	242
Neymətulah kəndi/ Səttar Xan (Erol)	248
Zərəngiz Dəmirçi Qayalı /	252
Çəkərəm /Güllü Eldar Tomarlı	255

GIVE

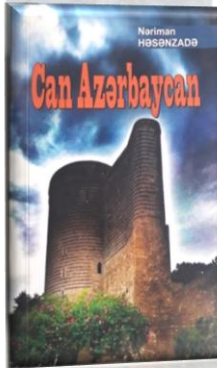
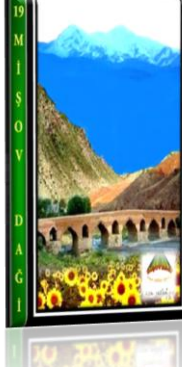
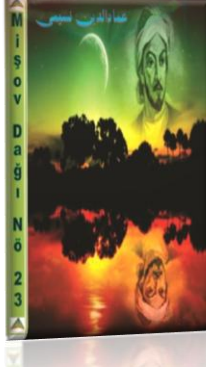
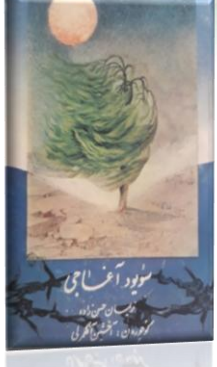
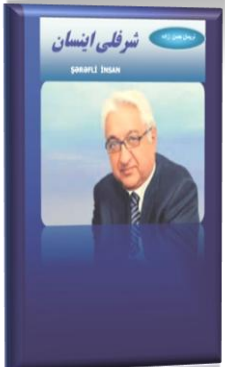
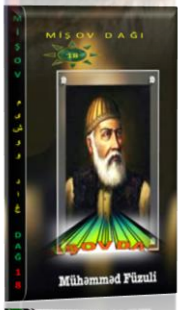
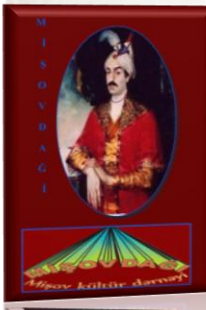
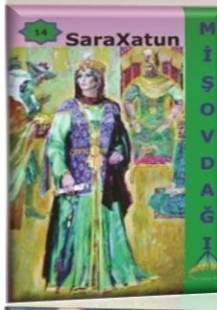
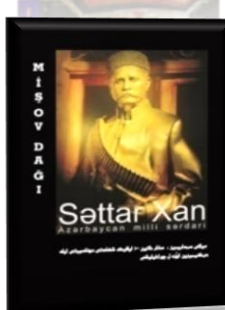
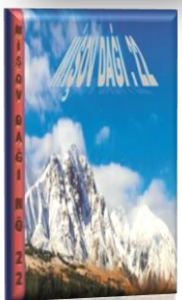
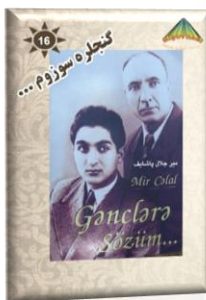
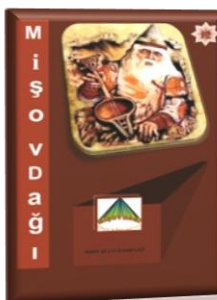
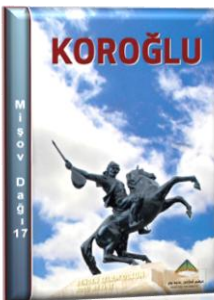
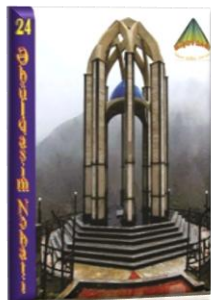
YOURSELF

TIME

Mişov Dağı

عماد الدين نسیمی

M
i
S
O
V
D
a
ğ
ı
N
ö
2
3

i
m
a
d
d
i
n
N
e
s
i
m
i

